₹ ૨૦/-

પૂર્ણયોગનાં યોગસૂત્રો

પ્રભુ અર્પણ

નવેમ્બર - ૨૦૨૨

(શ્રી અરવિન્દ અને શ્રી માતાજીની શબ્દસુધા)

Matter shall reveal the Spirit's face

Sri Aurobindo

સામાન્ય સાધનાઓનું લક્ષ્ય છે પરમ ચેતના (સત્-ચિત્-આનંદ) સાથે એકતા સાધવી. અને જે લોકો એ ચેતનામાં પહોંચી જાય છે તેઓ પોતાના વ્યક્તિગત મોક્ષથી સંતુષ્ટ થઈ જાય છે, અને જગતને તેઓ તેની દુઃખદ સ્થિતિમાં છોડી જાય છે. આનાથી ઊલટું, શ્રી અરવિન્દના યોગની સાધના, જ્યાં બધી સાધનાઓ પૂરી થાય છે ત્યાંથી શરૂ થાય છે. પરમ તત્ત્વ સાથે એકતાની અનુભૂતિ થતાં વ્યક્તિએ તે અનુભૂતિને બાહ્ય જગતમાં નીચે સુધી લઈ આવવાની રહે છે અને જ્યાં સુધી પૂર્ણ રૂપાંતર શક્ય ન બને ત્યાં સુધી આમ કરતાં રહી પૃથ્વી પરના જીવનને અને એની અવસ્થાને બદલતાં રહેવાનું છે.

શ્રી માતાજી

પૂર્ણયોગ

પૂર્ણયોગ એને કહેવાય, જે જગતમાં જ ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરે, જીવનનો સ્વીકાર કરે તથા બધાં જ સ્વરૂપો સાથે અને માનવમાત્ર સાથે ઐક્ય અનુભવે, જીવન અને અસ્તિત્વને ઈશ્વર ચેતનાથી સભર કરે અને માત્ર વ્યક્તિને જ નહિ પણ સમગ્ર માનવજાતિને પૂર્ણતા તરફ દોરી જાય.

શ્રી અરવિન્દ

પ્રભુ અર્પણ

(આધ્યાત્મિક વિકાસ, એ જ આપણા પૃથ્વી પરના જીવનનો ખરો હેતુ છે.)

શ્રી અરવિન્દ સોસાયટી, વડોદરા.

નવેમ્બર – ૨૦૨૨ વર્ષ : ૦૮ અંક : ૧૧

અનુક્રમ

પૂર્ણયોગનાં યોગસૂત્રો

અતિમનસ અને અધિમનસ	૦૬
યોગારંભ	૦૭
યોગમાર્ગ પર પ્રયાણ	૧૭
યોગમાર્ગ પર આગળ વધવું	૨૬
સાચું આધ્યાત્મિક જીવન	૪૪

*

વૃત્ત વિશેષ	૪૯

*

યોગ દ્વારા આપણે અસત્યમાંથી સત્યમાં, નબળાઈમાંથી શક્તિમાં, દુઃખ અને શોકમાંથી આનંદમાં, બંધનમાંથી મુક્તિમાં, મૃત્યુમાંથી અમરતામાં, અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં, અપૂર્ણતામાંથી પૂર્ણતામાં અને માયામાંથી પ્રભુ પાસે પહોંચી શકીએ છીએ.

આ સિવાયની કોઈ વસ્તુઓ માટે યોગનો ઉપયોગ કરવો તે છે કોઈ ખાસ ઉદ્દેશ માટે મેળવવામાં આવતો ખંડિત લાભ જે હંમેશાં અનુસરવા યોગ્ય નથી.

શ્રી અરવિન્દ

(CWSA : 12 : 102)

*

જે જે કોઈ શ્રી માતાજી તરફ વળેલું છે તે મારો યોગ જ કરે છે. માણસ પોતે પોતાની મેળે પૂર્ણયોગ 'કરી' શકે છે – એટલે કે પોતાના જ પ્રયત્ન દ્વારા યોગનાં સર્વ અંગોનો અમલ કરી શકે છે અને તે બધાંને સિદ્ધ કરી શકે છે એમ માનવું એ ઘણી મોટી ભૂલ છે. કોઈ પણ માનવપ્રાણી આ કરી શકે તેમ નથી. સાધકે પોતે જે કરવાનું છે તે આ કે તે પોતાની જાતને શ્રી માતાજીના હાથમાં મૂકી દે અને સેવા દ્વારા, ભક્તિ દ્વારા, અભીપ્સા દ્વારા પોતાની જાતને શ્રી માતાજી પ્રત્યે ખુલ્લી કરે. એમ થતાં શ્રી માતાજી તેનામાં પોતાના પ્રકાશ અને શક્તિ વડે કામ કરવા લાગે છે અને તે રીતે સાધના થવા લાગે છે. વળી પોતે એક મહા પૂર્ણયોગી થવું છે કે અતિમાનસ વ્યક્તિ બનવું છે એવી મહત્ત્વાકાંક્ષા સેવવી તેમ જ પોતે આ સિદ્ધિ તરફ કેટલે સુધી પ્રગતિ કરી છે તે જાણવા માગવું એ ભૂલ છે. સાધક માટે ખરું વલણ તો એ છે કે તે કેવળ શ્રી માતાજી પ્રત્યે પોતાની નિષ્ઠા વાળેલી રાખે, તેમને જ સમર્પિત બની રહે તેમ જ શ્રી માતાજી તેને જે બનાવવા ઇચ્છે તે બની રહેવાની પોતે ઇચ્છા રાખે. આ સિવાયની બીજી વસ્તુઓનો નિર્ણય કરવો અને તમારામાં તે કરી આપવી એ શ્રી માતાજીનું કાર્ય છે.

શ્રી અરવિન્દ

(Champaklal Speaks, pp.334-35)

અતિમનસ અને અધિમનસ

શ્રી અરવિન્દનું કાર્ય એક અદ્વિતીય પાર્થિવ રૂપાંતરનું કાર્ય છે.

મનથી ઉપર જાગ્રત સત્તાના ઘણાં સ્તરો છે. એ સૌમાં શ્રી અરવિન્દ જેને અતિમનસ કહે છે તે સાચે જ દિવ્ય જગત છે, એ સત્યનું જગત છે. પરંતુ એની વચ્ચે તેમણે જેને અધિમનસ કહ્યું છે તે છે. એ વૈશ્વિક દેવોનું જગત છે. આપણા જગત પર અત્યાર લગી જેનું શાસન ચાલ્યું આવે છે, તે આ અધિમનસ છે. મનુષ્યે પોતાની પ્રકાશિત ચેતનામાં જે સિદ્ધ કર્યું છે તેમાં સૌથી ઊંચું આ છે. એને અત્યાર લગી પરમ દિવ્ય માનવામાં આવ્યું છે અને જેઓ ત્યાં પહોંચ્યા છે તેઓ એક પળ પણ શંકા ધરાવતા નથી કે સાચેસાચ તે પરમાત્મા છે. કારણ કે, સામાન્ય માનવીની ચેતનાને માટે એનું ગૌરવ એટલું મહાન છે કે તે ચોક્કસપણે ચક્તિ થઈને માનતો થઈ જાય છે કે આ જ આખરે એક ઊંચામાં ઊંચી વાસ્તવિકતા છે. અને તેમ છતાં સાચી વાત એ છે કે અધિમનસ સાચી દિવ્યતા કરતાં ઘણી નીચી કક્ષાએ આવેલું છે. સત્યનું તે પ્રમાણભૂત રહેઠાણ નથી. ઈતિહાસની શરૂઆતથી મનુષ્યો જેમને નમતા આવ્યા છે તે સર્જક શક્તિઓ અને દેવીઓનો અધિષ્ઠાત્રીઓનો જ માત્ર એ લોક છે. અને શા માટે સાચા દિવ્યે પ્રગટ થઈને આ પૃથ્વીની પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કર્યું નથી તેનું ખરેખરું કારણ એ છે કે અધિમનસને અતિમનસ માની લેવામાં આવ્યું છે. વૈશ્વિક દેવો સંપૂર્ણપણે ઋતચેતનામાં રહેતા નથી; તેઓ માત્ર તેમના સંપર્કમાં હોય છે. તેમાંનો પ્રત્યેક તેની ભવ્યતાઓનું એક પાસું પ્રદર્શિત કરતો હોય છે.

*

માનવજાતિનું દિવ્ય પ્રકૃતિમાં રૂપાંતર કરવાની શક્તિ અધિમનસ ધરાવતું નથી, તેમ જ તે શક્ય પણ નથી. એને માટે એકમાત્ર અતિમનસ જ અસરકારક કર્તા છે. અને જીવનને અધ્યાત્મમાં રૂપાંતરિત કરનારા ભૂતકાળમાં જે પ્રયાસો થયા છે તેમનાથી આપણો યોગ બરાબર આ રીતે જુદો પડે છે કે આપણે અધિમનસની ભવ્યતા જાણીએ છીએ કે તે સર્વોચ્ચ વાસ્તવિક્તા નથી, પણ મન અને સાચા દિવ્યની વચ્ચે આવેલું અંતરિયાળ પગથિયું છે.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૮૭-૧૮૮)

યોગારંભ

યોગ માટે સાદ

તમે યોગ શા માટે કરવા માગો છો? શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે? અક્ષુબ્ધતા અને શાંતિ મેળવવા માટે? માનવજાતિની સેવા કરવા માટે?

જો તમારો હેતુ એમાંનો કોઈ હશે તો તેટલા ઉપરથી તમે આ માર્ગ માટે લાયક છો, અધિકારી છો એમ ફલિત થતું નથી. તમારે જેનો ઉત્તર આપવાનો છે તે ખરો પ્રશ્ન તો આ છેઃ

'તમે ભગવાનને ખાતર જ યોગ કરવા માગો છો? ભગવાનને તમારા જીવનના અંતિમ લક્ષ્ય તરીકે તમે સ્વીકારો છો? અને તે પણ તેના વિના તમે રહી શકો તેમ નથી એટલે સુધી તમને તેની ધગશ લાગી છે? તમારી જીવનયાત્રાનો એકમાત્ર હેતુ ભગવાન છે? અને તેના વિના તમને જીવન નિરર્થક, અસાર લાગે છે?' જો એ પ્રમાણે લાગતું હોય, અને એમ લાગતું હોય તો જ, યોગસાધના માટે તમે અધિકારી છો એમ કહી શકાય.

એટલે પહેલી વસ્તુ છે ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાની ધગશ, અભીપ્સા. ત્યાર પછી બીજી વસ્તુ તમારે એ અભીપ્સાને સંભાળવાની છે, સદા જાગ્રત રાખવાની છે, જીવંત અને જ્વલંત બનાવવાની છે. એને માટે એકાગ્રતાની, એટલે કે ભગવાનના ઉપર અંતઃકરણની એકાગ્રતાની જરૂર છે, જેથી કરીને ભગવાનની તપઃશક્તિને તથા હેતુને સંપૂર્ણ અને અનન્ય રૂપે આત્મસમર્પણ થાય.

તમારી ચેતનાને તમારા હૃદયના કેન્દ્રમાં એકાગ્ર કરો. તમારા હૃદયની અંદર ઊતરો. એમાં જેટલા અંદર જવાય તેટલા ઊંડા ઊતરો, જ્યાં સુધી જઈ શકો ત્યાં સુધી તેમાં ડૂબકી મારો. તમારા ચૈતન્યની ક્રિયાના જે તાંતણાઓ અંતરમાંથી ચારે બાજુ પ્રસરી રહ્યા છે તે સર્વને એકત્ર કરો અને પછી તમારા અંતરાત્માની નીરવતામાં ભૂસકો મારો, તેમાં ડૂબી જાઓ.

ત્યાં, અંતરના ઊંડાણની ગહન શાંતિમાં એક અગ્નિ ચેતે છે. તે તમારા અંતરમાં રહેલો ભગવાનનો દિવ્ય અંશ છે. એ તમારી સાચી સત્-તા છે. તેનો સાદ સાંભળો, તેના આદેશને અનુસરો.

ચેતનાની એકાગ્રતા (ધ્યાન) કરવા માટે બીજાં કેન્દ્રો પણ છે. ઉદાહરણ તરીકે, મસ્તકની ટોચ ઉપર, તથા ભ્રૂકુટિની વચ્ચે. દરેક કેન્દ્રની પોતાની જુદી જુદી શક્તિ હોય છે અને તેની એકાગ્રતાનું પરિણામ પણ જુદું જુદું હોય છે. પરંતુ અંતરાત્માનું એટલે ચૈત્ય પુરુષનું કેન્દ્ર હૃદય છે, તથા ત્યાંથી જ માનવ ચૈતન્યની મુખ્ય ક્રિયાઓ, સઘળી ક્રિયાશીલતા, પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કરવાની પ્રેરણા, તથા સાક્ષાત્કાર કરવાની શક્તિ જન્મે છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧-૨)

*

યોગમાર્ગ માટેની તૈયારી

‘યોગસાધના કરવા માટે અધિકારી થવું હોય તેણે શું કરવું જોઈએ ?’

પ્રથમ તો તેણે સચેતન એટલે કે ચૈતન્યમાં જાગ્રત થવું જોઈએ. અત્યારે આપણે આપણા અંતઃકરણના એક અતિ ક્ષુદ્ર અને મર્યાદિત અંશ વિશે જ માત્ર સચેતન છીએ. તેના બાકીના ઘણા મોટા પ્રદેશ વિશે આપણે અજ્ઞાન છીએ, અચેતન છીએ. એ અચેતનતા આપણને આપણી અજ્ઞાનભરી પ્રકૃતિ જોડે બાંધી રાખે છે અને તેમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ફેરફાર કે તેનું રૂપાંતર થવા દેતી નથી. અચેતનતાના છિદ્રમાં થઈને ભગવદ્‌વિરોધી શક્તિઓ આપણામાં પ્રવેશ કરે છે. અને આપણને પોતાના ગુલામ બનાવે છે. તમારી જાતને વિશે તમારે સચેતન થવાનું છે. તમારી પ્રકૃતિ વિશે તથા તમારી ગતિ અને ક્રિયાઓ પ્રત્યે તમારે જાગ્રત થવાનું છે. તમે શા માટે અને કેવી રીતે ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાઓ છો, શા માટે અને કેવી રીતે તમને વસ્તુઓનું ભાન થાય છે, શા માટે અને કેવી રીતે તમે વિચાર કરો છો તે તમારે જાણવું જોઈએ. કયો ઉદ્દેશ, કઈ પ્રેરણા, કઈ ગુપ્ત વા પ્રગટ શક્તિ તમને ક્રિયામાં યોજે છે તે તમારે જાણવું જોઈએ. ખરું જોતાં તમારા ચિત્તતંત્રના એક એક અંગને યંત્રના એકેએક ભાગની પેઠે તમારે છૂટું પાડવું જોઈએ. એક વાર તમે સચેતન થયા એટલે તમે વિવેક કરી શકશો, સાચું જૂઠું પારખી શકશો, કઈ શક્તિઓ તમને અધોમાર્ગે ખેંચી રહી છે અને કઈ તમને ઊર્ધ્વ માર્ગમાં સહાયક છે તે પણ તમે જાણી શકશો. સાચા જૂઠાનો, ઇષ્ટ અને વર્જ્યનો, દૈવી અને આસુરી તત્ત્વનો ભેદ જ્યારે તમે પારખી લો ત્યારે એકનિષ્ઠ થઈને તમારા એ જ્ઞાન પ્રમાણે જ તમારે કર્મ કરવાં જોઈએ, એટલે કે નિશ્ચયપૂર્વક તમારે એકનો સ્વીકાર અને અન્યનો ઇનકાર કરવો જોઈએ. આ દિવ્ય અને અદિવ્ય, સત્ય અને મિથ્યા વગેરેનાં જોડકાં ડગલે ને પગલે હંમેશાં તમારી સાધનામાં આગળ આવીને ઊભાં રહેશે અને દરેક પગલે તમારે પસંદગી કરવી પડશે. તમારે આ માર્ગમાં ધીર, ખંતીલા અને જાગ્રત,– મર્મજ્ઞો કહે છે તેમ ‘સદા અતંદ્ર’ રહેવું જોઈએ. ભગવાનની દિવ્ય શક્તિ અને તેની વિરોધી અદિવ્ય શક્તિઓ એ બેના ઝઘડામાં દિવ્યની સામે અદિવ્ય વસ્તુને ફાવી જવાની એક પણ તક તમારે ન આપવી જોઈએ. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૨-૩)

*

યોગમાર્ગ

અહીં (શ્રી અરવિન્દ આશ્રમમાં) જે યોગમાર્ગનું અનુસરણ કરવામાં આવે છે તેનો હેતુ બીજા યોગમાર્ગો કરતાં જુદો પડે છે, કારણ કે એનો ઉદ્દેશ અજ્ઞાનને વશ એવી સામાન્ય પાર્થિવ ચેતનામાંથી છૂટીને દિવ્ય ચેતનામાં આરોહણ કરવું એટલો જ નથી, પરંતુ એ દિવ્ય ચેતનાની પોતાની જે વિજ્ઞાનમય શક્તિ રહેલી છે તેને માનવનાં મન, પ્રાણ અને દેહના અજ્ઞાનમાં ઉતારી લાવવી, માનવનાં એ કરણોનું રૂપાંતર સાધવું અને એ પ્રમાણે રૂપાંતર પામીને દિવ્ય થયેલી માનવપ્રકૃતિમાં પ્રભુનો આવિર્ભાવ કરવો તથા જડ પાર્થિવ તત્ત્વમાં દિવ્ય જીવનનું સર્જન કરવું એ પણ આ યોગના ઉદ્દેશમાં આવે છે....

આ યોગ (પૂર્ણયોગ)નું ધ્યેય છે પ્રથમ તો અલગતાની ભાવનાવાળા અહ્‌મને દિવ્ય ચેતનામાં ભેળવી દઈ સાધકે એ દિવ્ય ચેતનામાં પ્રવેશ પામવો (અને એમ કરવાથી સાધક પોતાના સત્ય વ્યક્તિગત સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, જે સ્વરૂપ મર્યાદિત, મિથ્યાભિમાની તેમ જ સ્વાર્થી એવો માનવીય અહંકાર નથી, પરંતુ એ હોય છે ઈશ્વરનો અંશ). બીજું છે, મન, પ્રાણ અને શરીરનું રૂપાંપર સિદ્ધ કરવા માટે અતિમનસ ચેતનાનું અવતરણ કરાવવું.

*

આ યોગની સાધના કોઈ નકકી કરેલા માનસિક ઉપદેશ દ્વારા, કે ધ્યાનની કોઈ રચી આપેલી પદ્ધતિ દ્વારા, કોઈ મંત્ર કે અન્ય સાધના દ્વારા થતી નથી. આ યોગનાં સાધન છે પ્રભુ માટે જાગતી ઝંખના, - અભીપ્સા, અંતઃકરણની અંદર યા તો ઊર્ધ્વમાં કરાતી ચેતનાની એકાગ્રતા - ધ્યાન, આપણાથી ઉપર આવી રહેલી પોતાનો પ્રભાવ પાથરતી દિવ્ય શક્તિ પ્રત્યે, એના કાર્ય પ્રત્યે, હૃદયમાં રહેલી પ્રભુની દિવ્ય ચેતનાની ઉપસ્થિતિ પ્રત્યે આપણા અંતઃકરણને ખુલ્લું કરવું - એનું ઉન્મિલન કરવું અને આ તત્ત્વોથી વિરુદ્ધની હોય તેવી તમામ વસ્તુઓનો પરિત્યાગ કરવો. શ્રદ્ધા, અભીપ્સા અને સમર્પણ એ ત્રણ વસ્તુ દ્વારા જ અંતઃકરણનું આ ઉન્મિલન સાધી શકાય છે. (શ્રી અરવિન્દ)

(પુસ્તિકા : યોગ : પૃ. ૧૯ અને ૨૫)

પૂર્ણયોગનું ધ્યેય

આપણા યોગનું ધ્યેય છે આત્મ-સિદ્ધિ, આત્મ વિલોપન નહિ.

યોગીઓને અનુસરવા માટેના બે માર્ગ છે, વિશ્વમાંથી પાછા નીકળી જવું તે (મુક્તિ) અને વિશ્વમાં પરિપૂર્ણતા. પ્રથમ માર્ગ પર સન્યાસ દ્વારા ગતિ કરી શકાય છે; બીજો માર્ગ તપસ્યા દ્વારા સિદ્ધ થાય છે. પ્રથમ માર્ગની પરિપૂર્ણતા ત્યારે સિદ્ધ થાય છે જ્યારે આપણે અસ્તિત્વમાં પ્રભુને ગુમાવી દઈએ છીએ, બીજો માર્ગ પરિપૂર્ણ થાય છે જ્યારે આપણે અસ્તિત્વમાં પ્રભુને ચરિતાર્થ કરીએ છીએ. આપણો માર્ગ તે આ પરિપૂર્ણતાનો માર્ગ બની રહો, ત્યાગનો (જીવનનો) નહિ. યુદ્ધમાં વિજય એ જ બની રહે આપણું ધ્યેય, સર્વ સંઘર્ષોમાંથી નાસી છૂટવાની વૃત્તિ એ આપણું ધ્યેય હોઈ શકે નહિ.

બુદ્ધ અને શંકરે માની લીધું હતું કે જગત મૂળથી જ ખોટું અને દુઃખદાયી છે અને માટે જ જગતમાંથી નાસી છૂટવું એ એમને માટે એક માત્ર ડહાપણ હતું.

પરંતુ આ જગત બ્રહ્મન છે, જગત પ્રભુ છે, જગત સત્યમ છે, જગત છે આનંદ, મનોમય અહંકાર દ્વારા આપણને જગતનું જે ખોટું દર્શન થાય છે એ મુજબ જગત અસત્ય ભાસે છે તથા જગતમાં પ્રભુ સાથેના આપણા ખોટા સંબંધોને લઈને જગત આપણને દુઃખદાયી લાગે છે. આના સિવાય બીજું કોઈ જૂઠાણું છે નહિ, દુઃખનું બીજું કોઈ કારણ છે નહિ....

(CWSA : 12 : 96-98)

પૂર્ણયોગનો સિદ્ધાંત

આ યોગનો સમગ્ર સિદ્ધાંત એક જ છેઃ પ્રભુના દિવ્ય પ્રભાવ પ્રત્યે પોતાની જાતને ખુલ્લી કરી દેવી. એ દિવ્ય પ્રભાવ તમારી ઉપરના પ્રદેશમાં સદાયે આવી રહેલો છે. તમે જો એને વિશે એક વાર સભાન થઈ શકો તો પછી તમારે એને તમારી અંદર નીચે બોલાવવાનો રહે છે. એ પ્રભાવ તમારા મનમાં અને શરીરમાં એક શાંતિ રૂપે, પ્રકાશ રૂપે, એક સક્રિય શક્તિ રૂપે, પ્રભુની સાકાર યા તો નિરાકાર હાજરી રૂપે, આનંદ રૂપે નીચે આવે છે. પણ આ ચેતના પ્રાપ્ત થાય તે પૂર્વે માણસમાં શ્રદ્ધા હોવી જરૂરની છે. અને આ અભિમુખતા માટે, પોતાની જાતને ખુલ્લી કરવા માટે તેણે અભીપ્સા સેવવાની છે. અભીપ્સા, પુકાર, પ્રાર્થના એ બધાં એક જ વસ્તુનાં રૂપો છે અને બધાં જ અસરકારક નીવડે છે. આમાંથી જે કોઈ પ્રકાર તમને સ્વાભાવિક હોય યા તો સૌથી વધુ સહેલો હોય તે તમે લઈ શકો છો. બીજો રસ્તો છે એકાગ્રતાનો. તમારી ચેતનાને તમે હૃદયના ભાગમાં એકાગ્ર કરો (કેટલાક મસ્તકની અંદર યા તો મસ્તકની ઉપરના ભાગમાં પણ એકાગ્રતા કરે છે) અને ત્યાં હૃદયમાં શ્રી માતાજીનું ધ્યાન ધરો અને તેમને ત્યાં આવવા માટે બોલાવો. જુદે જુદે વખતે તમે આ બેમાંથી એક યા તો બંને વસ્તુ કરી શકો છો. આમાંથી તમને સ્વાભાવિક રીતે જે કાંઈ થાય તે થવા દેવું, યા તો તમે એ કરવા બેસો ત્યારે જે કરવાની તમને પ્રેરણા થાય તે પ્રમાણે કરતા રહેવું. (શ્રી માતાજી : દિવ્ય સ્વરૂપ : ૨૫)

*

અડગ શ્રદ્ધા અને અસાધારણ ધીરજ

યાદ રાખવું કે આ સાધના કાંઈ ટૂંકી અથવા તો સહેલી નથી. આ સાધના કરનારમાં અડગ શ્રદ્ધા, અતુલ હિંમત અને અસાધારણ ધીરજની ખાસ આવશ્યકતા છે. કારણ કે આ સાધનામાં ત્રણ ભૂમિકાઓ છે - અને તેમાંની સૌથી છેલ્લી ભૂમિકામાં સૌથી વધારે આનંદ અને વેગ મળે છે. પ્રથમ ભૂમિકામાં વ્યક્તિ પ્રભુ સાથે સંબંધ બાંધવાનો પ્રયત્ન કરે છે. બીજામાં આપણી અપૂર્ણ અપરા પ્રકૃતિના એકેએક કરણને પ્રભુની દૈવી પ્રકૃતિમાં રૂપાંતર પમાડવાને પ્રભુની શક્તિ તૈયારી કરે છે, જેથી તે દૈવી પ્રકૃતિ ઝીલવાને અને દૈવી થવાને લાયક થાય. આ ભૂમિકા ઘણી જ મુશ્કેલીભરેલી હોય છે. ત્રીજામાં અપરા પ્રકૃતિનું પરા પ્રકૃતિમાં રૂપાંતર થાય છે. ખરું જોતાં આપણાથી અદ્રશ્ય રહીને - પડદા પાછળથી - પ્રભુનું જ બળ આપણને આ કઠણ સાધનામાં ટકાવી રાખે છે, અને શ્રદ્ધા, હિંમત તથા ધીરજ આપે છે. તે ''આંધળાને દૃષ્ટિ આપે છે અને પાંગળાને પર્વત ઓળંગાવે છે'' - આપણી બુદ્ધિમાં એ સત્યરૂપે ઉદય પામે છે અને આપણને મદદ આપનાર સત્ય તરીકે બુદ્ધિ તેને જુએ છે; હૃદયમાં સર્વ વસ્તુઓના નાથનું ભાન જાગ્રત થાય છે, માણસ માત્રનો એ આપણો મહાન મિત્ર છે એવું ભાન થાય છે, અથવા તો સર્વશક્તિમાન - માતા કાલી આપણને સર્વ અપાયોમાંથી મુક્ત કરે છે એવી પ્રતીતિ થાય છે; એટલે આ માર્ગ સૌથી અઘરામાં અઘરો છે છતાં પણ એનો વિશાળ હેતુ ધ્યાનમાં લેતાં તે સહેલામાં સહેલો અને ખાતરીભર્યો છે.

યોગનું અંતિમ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવું હંમેશાં મુશ્કેલ હોય છે, તેમાં પણ આ યોગ બીજા કોઈ પણ યોગમાર્ગ કરતાં વધારે કષ્ટસાધ્ય છે. આ યોગ તેઓને માટે છે જેમના અંતરમાં એ માટે સાદ થયેલો છે. જેમનામાં શક્તિ છે તથા સર્વ પ્રકારનાં જોખમો ખેડવાની, સર્વ પ્રકારની મુશ્કેલીઓની સામે થવાની, અને નિષ્ફળ જવાની પણ જેમની તૈયારી છે. સંપૂર્ણ નિઃસ્વાર્થતા, નિષ્કામતા અને સમર્પણ પ્રત્યે પ્રગતિ કરવાનો જેમનો સંકલ્પ છે તેવાઓને માટે જ આ યોગ છે. (પુસ્તિકા : યોગ : પૃ. ૨૭)

*

યોગમાર્ગનાં જોખમો

યોગસાધના પૂર્વના લોકોને માટે છે તેના કરતાં પશ્ચિમના લોકોને માટે કાંઈ વધારે જોખમભરેલી નથી. એનો આધાર કયા દૃષ્ટિબિંદુથી અને કેવા ભાવ સાથે તમે યોગસાધનામાં પ્રવેશ કરો છો તેના ઉપર રહેલો છે. જો તમે કેવળ પોતાને માટે, કોઈ અંગત ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે સાધના કરવા માગતા હો તો યોગ જરૂર જોખમભરેલો નીવડે. પરંતુ એથી ઊલટું, જો તમે તેને એક પવિત્ર કાર્ય તરીકે સ્વીકારો અને નિરંતર યાદ રાખો કે ભગવત્-પ્રાપ્તિ એ જ તેનો હેતુ છે, તો યોગસાધના જેવી આબાદ સલામતી અને બાંહેધરી બીજી છે જ નહિ.

જ્યારે ભગવાનને ખાતર સાધના કરવાને બદલે માણસો અમુક વિશિષ્ટ શક્તિઓ અને સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે તેનું અનુસરણ કરે છે અને સાધનાના બહાના હેઠળ પોતાની મહત્ત્વાકાંક્ષાને સંતોષવાનો પ્રયત્ન આરંભે છે ત્યારે ખાસ કરીને જોખમો અને મુશ્કેલીઓ ઊભી થાય છે. તમારી પ્રકૃતિમાંથી જો તમે મહત્ત્વાકાંક્ષાને દૂર ન કરી શકો તો સાધનાને અડકતા જ નહિ. એ તો અગ્નિ છે, બાળી નાખશે.

*

યોગસાધના કરવાના બે રસ્તા છે : એક તપસ્યાનો અને બીજો આત્મસમર્પણનો. તપસ્યાનો માર્ગ અઘરો છે. એ માર્ગમાં તમારે તમારી જાત ઉપર જ આધાર રાખીને ચાલવાનું છે. જેટલી તમારી શક્તિ તેટલું તમે પ્રાપ્ત કરશો, તેટલા તમે ઊંચે ચઢશો. એ રસ્તે ડગલે ને પગલે પતન થવાનો સંભવ હમેશાં રહેલો જ હોય છે. અને એક વાર જો પતન થયું તો ઊંડી ખાઈને તળિયે જઈ પડવાના અને એની અંદરથી વિરલા જ પાછા બહાર આવી શકે છે. પરંતુ સમર્પણનો માર્ગ ખાતરીભર્યો અને સલામત છે. પરંતુ આ માર્ગે જ પશ્ચિમના લોકોને મુશ્કેલી નડે છે. પશ્ચિમના લોકોને પોતાની અંગત સ્વતંત્રતા લઈ લે એવી સઘળી વસ્તુઓનો ભારે ભય હોય છે, અને એવી વસ્તુઓથી દૂર ભાગવાનું તેઓને શિક્ષણ મળેલું હોય છે. માના ધાવણ સાથે જ પશ્ચિમના લોકો પોતાના વ્યક્તિત્વની ચેતના પીએ છે. અને આત્મસમર્પણ એટલે તો એ બધું છોડી દેવું. અર્થાત્, રામકૃષ્ણ કહેતા તે પ્રમાણે તમે વાંદરાના બચ્ચા પેઠે યા તો બિલાડીના બચ્ચા પેઠે સાધનાનો માર્ગ લઈ શકો છો. વાંદરાનું બચ્ચું મા પોતાને લઈ જાય તેટલા માટે તેને વળગે છે. તેણે પોતાની પકડ મજબૂત રાખવી જોઈએ. કારણ કે જો તેની પકડ

નરમ પડે યા તો છૂટી જાય તો તે નીચે પટકાવાનું. પરંતુ બિલાડીના બચ્ચાની વાત જુદી છે. તે પોતાની માને વળગતું નથી, ઊલટું તેની મા તેને લઈને હેરવેફેરવે છે. બચ્ચાને નથી હોતો ભય કે નથી હોતી તેને માથે જવાબદારી. તેણે પોતાને કાંઈ જ કરવાનું હોતું નથી. મા પોતાને લઈ જાય ત્યાં તેને લઈ જવા દેવી અને 'મા' 'મા' પોકારવું એ જ એનું કામ રહે છે.

જો આ સમર્પણનો માર્ગ તમે સંપૂર્ણપણે અને પૂરેપૂરી સહૃદયતાથી સ્વીકારો તા યોગસાધનામાં જોખમો યે નથી, તેમ ગંભીર મુશ્કેલીઓ યે રહેતી નથી. મુખ્ય વાત દિલના સાચા થવું, એ છે. જો તમારામાં એવી સહૃદયતા – સાચાદિલી ન હોય તો યોગસાધના શરૂ જ ન કરશો. માણસો સાથેના વ્યવહારમાં અસત્ય અને છેતરપિંડીને સફળતા મળવાની થોડી પણ શક્યતા હોઈ શકે, પણ ભગવાનના સંબંધમાં છેતરપિંડીને લેશ માત્ર સ્થાન નથી. દિલના નિખાલસ અને અંતઃકરણના ઊંડાણ સુધી ખુલ્લા હશો અને સાધના કરવાનો એકમાત્ર હેતુ ભગવત્-પ્રાપ્તિ અને ભગવત્-સાક્ષાત્કાર કરવો એ જ કેવળ હશે, તથા ભગવાનની પ્રેરણાથી જીવનમાં સંચાલિત થવાનો તમારો આદર્શ હશે તો તમે આ માર્ગમાં આગળ વધી શકશો. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ : ૩ : ૫-૬)

*

સાચું કેન્દ્ર

તપઃશક્તિને નિશ્ચળ બનાવો. તમારી અંદરના ઉદ્ધત અને તોફાની ભાગોને મનસ્વી બાળક જેવા ગણો. તેમના ઉપર સતત ધીરજપૂર્વક કાર્ય કર્યે રાખો; તેઓ ભૂલ કરે છે તે વિશે તેમને ખાતરી કરી આપો.

એક વાર ચૈત્ય પુરુષનું – અંતરાત્માનું – ચૈતન્ય તથા તેની અભીપ્સા તમારામાં જાગ્રત થશે એટલે આ બધા સંશયો અને મુશ્કેલીઓનો વિનાશ થઈ જશે. તેમ થતાં થોડો સમય લાગે છે, પણ અંતે તમારો વિજય જરૂર થવાનો છે. એક વાર ભગવાન પ્રત્યે તમારું અંતર વળ્યું અને તેને તમે કહ્યું કે 'હું તારો થવા માગું છું,' અને ભગવાને તમારો સ્વીકાર કર્યો, ત્યાર પછી આખી દુનિયા પણ તમને તેની જોડે એક થતાં અટકાવી શકશે નહિ. અંતરાત્માએ પોતાનું સમર્પણ કર્યું એટલે મુખ્ય મુશ્કેલી દૂર થઈ સમજવી. માનવનું બહિર્મુખ વ્યક્તિત્વ બહારના એક પડ જેવું છે. સામાન્ય માણસોમાં એ પડનું જડ આવરણ એવું તો કઠણ અને જાડું હોય છે કે પોતાનામાં રહેલા પ્રભુત્વ વિશે તેઓ બિલકુલ સચેતન – જાગ્રત – હોતા નથી. જો એક વાર, અને તે પણ ફક્ત એક જ ક્ષણ માટે, અંતરાત્મા કહે કે, 'હું આ રહ્યો, હું તારો છું,' તો માનવ અને પ્રભુ વચ્ચે એક પ્રકારનો સેતુ બંધાય છે અને ધીમે ધીમે અંતરાત્માની ચારે બાજુ જામી ગયેલા થર પાતળા પડીને લય પામતા જાય છે. છેવટે બન્ને ભાગ પૂરેપૂરા જોડાઈ જાય છે અને આંતર તથા બાહ્ય વ્યક્તિત્વ જુદાં મટીને એક થઈ રહે છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ : ૩ : ૮-૯)

*

ઈશ્વરનો સંકલ્પ શું છે તે કઈ રીતે જાણવું?

ભગવાનની ઇચ્છા આપણી પાસે કાર્ય કરાવે છે એ કેવી રીતે જાણવું એ તમે મને

પૂછશો. ભગવાનની તપઃશક્તિને ઓળખી કાઢવાનું કામ મુશ્કેલ નથી. તેના વિશે ભૂલમાં પડી શકાય તેમ નથી. યોગસાધનાના માર્ગમાં બહુ આગળ વધ્યા સિવાય પણ તમે તેને જાણી શકો છો. પરંતુ તેને માટે તેના અવાજને, અંતરની નીરવતામાં થતા ઝીણા પ્રશાંત સાદને તમારે સાંભળવો જોઈએ. એક વાર તમે તે સાદને સાંભળતાં શીખશો ત્યાર પછી ભગવાનની તપઃશક્તિ વિરુદ્ધ કાંઈ પણ કરશો તો તરત જ તમને એક પ્રકારની બેચેની લાગશે. એ લાગણી થવા છતાં ખોટા રસ્તે ચાલ્યા કરવાનો આગ્રહ રાખશો તો તમે ઘણા જ ક્ષુબ્ધ થઈ જશો. પરંતુ તમારી બેચેનીના કારણ તરીકે તમે કોઈ બહારનાં સ્થૂલ કારણોને ગણશો અને ખોટે માર્ગે ચાલ્યા જ કરશો તો હૃદયના સાદને પારખવાની એ શક્તિ ધીમે ધીમે જતી રહેશે અને છેવટે લેશ પણ બેચેની થયા વગર સર્વ પ્રકારનાં અનિષ્ટ કાર્યો તમે કરી શકશો, પરંતુ અંતરમાં જરા પણ ક્ષોભ થાય કે તરત તમે અટકો અને તમારા અંતરાત્માને પૂછો, ‘આમ થવાનું કારણ શું છે?’ તો તમને સાચો ઉત્તર જરૂર મળશે અને આખી બાબત દીવા જેવી સ્પષ્ટ થઈ જશે. જરા નિરુત્સાહ કે થોડી બેચેની થાય એટલે તેનાં સ્થૂલ કારણો આપવા ન માંડો. વળી જ્યારે તમે અટકીને કારણની શોધ કરતા હો ત્યારે તદ્દન ઋજુ અને દિલના સાચા બનો. શરૂઆતમાં તો તમારું મન સાચી લાગે તેવી અને પોતાને મનગમતી સુંદર સમજૂતી તૈયાર કરશે. તેનો સ્વીકાર ન કરશો. તેની પેલી પાર દૃષ્ટિ કરો અને પૂછો, ‘આ આખી ક્રિયાની પાછળ શું રહેલું છે? અમુક કાર્ય હું શા માટે કરી રહ્યો છું?’ છેવટે વલણની થોડી જેટલી વક્રતા, કોઈ સ્થળે વલણમાં ગૂંચ યા આમળો – નાની સરખી લહેરના જેટલો અંતરના કોઈ ખૂણામાં ભરાઈ રહેલો જણાશે કે જે આખી અશાંતિ યા ક્ષોભનું કારણ હશે.

*

ભગવાન તરફથી આવતી વસ્તુને તમે સહેલાઈથી પારખી શકો છો. તે વસ્તુ આવતાં તમે મુક્ત છો એવી લાગણી તમને થાય છે. તમે આરામ અનુભવો છો, શાંતિ અનુભવો છો. પરંતુ કોઈ પદાર્થ તમારી પાસે આવે અને તમે તેની ઉપર કૂદી પડો અને બોલી ઊઠો, ‘આહ! આખરે મને મળી ખરી,’ તો તમારે ખાતરીથી જાણવું કે તે ભગવાન તરફથી આવતી નથી. અંતરાત્માની સમતા એ ભગવાન સાથેની એકતાની અને આપલેની આવશ્યક શરત છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૦થી ૧૨)

*

મજબૂત શરીર અને નાડીઓની જરૂરિયાત

ભગવાન પોતાની સાથે સંપૂર્ણ અક્ષુબ્ધતા અને શાંતિ લાવે છે. પરંતુ વિશિષ્ટ પ્રકારના ‘ભક્તો’ તદ્દન જુદા જ રૂપમાં દેખાય છે. તેઓ કહેવાતી ભક્તિના આવેશમાં આમતેમ કૂદે છે, રડે છે, હસે છે, ગાન કરે છે. ખરું જોતાં આવા લોકો ભગવાનમાં જીવતા હોતા નથી. મોટે ભાગે તો તેઓ પ્રાણમય જગતમાં જ રહેતા હોય છે....

તમારું શરીર અને નાડીઓ મજબૂત હોવાં જોઈએ. તમારી બહિર્મુખ સત્-તામાં સમતાનો મજબૂત આધાર હોવો જોઈએ. જો એ પાયો તમારી પ્રકૃતિમાં હોય તો ભાવની

એક આખી સૃષ્ટિ તમારી અંદર ડોલતી હોય, છતાં તેને બુમાટા પાડીને દર્શાવવાની જરૂર નહિ પડે. આનો અર્થ એવો નથી થતો કે એ ભાવને તમે પ્રકટ જ ન કરી શકો. પરંતુ તે સુંદર રીતે અને સંવાદપૂર્વક પ્રકટ થઈ શકે છે. આંસુ પાડવાં, યા તો નાચી ઊઠવું એ કાં તો પ્રાણની, કે મનની કે સ્થૂળ પ્રકૃતિની નિર્બળતાની નિશાની છે. કારણ કે એ ભૂમિકાઓ ઉપર જે ક્રિયા થાય છે તે આત્મસંતોષને માટે હોય છે. જે માણસ નાચે-કૂદે છે અને બૂમો પાડે છે તે 'મારો ભાવોન્માદ કાંઈક અસાધારણ છે', એમ માનતો હોય છે અને તેની પ્રાણમય પ્રકૃતિ એ માન્યતામાં ઘણો આનંદ લે છે.

ભાગવત ચેતનાના અવતરણનું દબાણ સહન કરવા માટે તમારે બહુ મજબૂત અને શક્તિશાળી થવું જોઈએ, નહિ તો તમારા ટુકડા થઈ જશે. કેટલાક લોકો પૂછે છે, 'ભગવાન હજુ સુધી કેમ આવતા નથી?' કારણ કે તમે તૈયાર નથી. એક નાનું સરખું બિંદુ આવી પડતાં તમે ગાવા, નાચવા કે કૂદવા મંડી પડો છો. જો એ સમગ્ર વસ્તુ આવી પડે તો શું નું શું થઈ જાય?

એટલા માટે જેમનો શારીરિક, પ્રાણમય અને મનોમય પાયો મજબૂત, દૃઢ અને વિશાળ નથી હોતો તેમને અમે એમ કહીએ છીએ, 'ખેંચો નહિ' એટલે કે ભગવાનની દિવ્ય શક્તિઓનું ચેષ્ટાપૂર્વક તમારી અંદર આકર્ષણ કરો નહિ, પરંતુ શાંતિપૂર્વક સ્વસ્થ રહીને વાટ જુઓ.' કારણ કે તેઓ ભાગવત ચેતનાના અવતરણને સહન કરવાને સમર્થ હોતા નથી. પરંતુ જે સાધકોમાં એ જરૂરી પાયો તૈયાર હોય છે તેમને અમે ઊલટું કહીએ છીએ કે, 'અભીપ્સા કરો, ખેંચો.' કારણ કે તેઓ ભગવાનની શક્તિઓના સંતાપને સહન કરી શકશે અને તેનાથી અસ્તવ્યસ્ત નહિ થઈ જાય.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૨થી ૧૪)

*

તમારો સંકલ્પ ઈશ્વરને અર્પણ કરો

તમારી પાસે તપઃશક્તિ છે. તમે તે તપઃશક્તિ સમર્પણ કરી દઈ શકો છો. તમારી રાત્રિઓ વિશે સચેતન થવાના સવાલનું જ ઉદાહરણ લઈએ. જો તમે નિષ્ક્રિય સમર્પણનું વલણ ધારણ કરશો તો તમે કહેશો કે, 'હું સચેતન થાઉં એવી ભગવાનની ઇચ્છા જ્યારે થશે ત્યારે હું સચેતન થઈશ.' પરંતુ એથી ઊલટું, જો તમે તમારી તપઃશક્તિ ભગવાનને સમર્પણ કરશો તો તમે પોતે તમારી તપઃશક્તિને સક્રિય કરશો અને કહેશો કે, 'હું મારી રાત્રિઓ વિશે સચેતન થઈશ.' આ બીજી રીતમાં એ કાર્ય થાય એવું તમારી પોતાની તપઃશક્તિ માગતી હોય છે. તમે આળસુ થઈને વાટ જોયા કરતા નથી. જ્યારે તમે એવું વલણ અખત્યાર કરો કે, 'હું મારી તપઃશક્તિ ભગવાનને અર્પણ કરું છું, હું મારી રાત્રિઓ વિશે સચેતન થવા માગું છું. પરંતુ મને જ્ઞાન નથી. ભગવાનની તપઃશક્તિ મારામાં તે કાર્ય કરો.' આ વલણમાં સમર્પણ સક્રિય થયું ગણાય. તમારી તપઃશક્તિ અમુક કાર્યની પસંદગી કરીને, યા તો કોઈ ચોક્કસ વસ્તુની માગણી કરીને, કોઈ કાર્ય કે વસ્તુ ઉપર નહિ પરંતુ છેવટે પ્રાપ્ત કરવાના અંતિમ

લક્ષ્ય ઉપર એકાગ્ર થયેલ તીવ્ર અભીપ્સા તરીકે નિયમિત રીતે કાર્ય કરે એ જરૂરનું છે. એ પહેલું પગલું છે. જો તમે સાવધાન હશો, જો તમારું મન જાગ્રત હશે, તો 'શું કરવું જોઈએ' તેનું કંઈક જ્ઞાન પ્રેરણારૂપે તમને જરૂર મળશે, અને તે પ્રમાણે તત્કાલ તમારે આચરણ કરવું જોઈએ. ફક્ત તમારે યાદ રાખવું જોઈએ કે સમર્પણ એટલે તમારા કર્મનું જે કંઈ ફળ આવે, જે પરિણામ આવે તેનો સ્વીકાર. પછી તે પરિણામ ભલે ને તમે આશા રાખી હોય તેથી તદ્દન જુદું જ હોય! પરંતુ તમારું સમર્પણ નિષ્ક્રિય હશે તો તમે કશો સંકલ્પ કરશો નહિ અને પ્રયત્ન પણ નહિ કરો. તમે માત્ર ઊંઘ્યા કરશો અને તમારે માટે કોઈ ચમત્કાર થવાની વાટ જોયા કરશો. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૨૧થી ૨૨)

*

આધ્યાત્મિક શિસ્ત

ધ્યાનમાં ગાળેલા કલાકોની સંખ્યા આધ્યાત્મિક પ્રગતિની નિશાની નથી. જ્યારે તમારે ધ્યાન કરવાનો પ્રયત્ન ન કરવો પડે ત્યારે તમારી પ્રગતિની સાબિતી ગણાય.

એવી અવસ્થા આવે છે જ્યારે ધ્યાન થતું અટકાવવા માટે તમારે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર પડે છે. એટલે કે ધ્યાન ન કરવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે, ભગવાન વિશે ચિંતન બંધ કરવું અઘરું લાગે છે. ચેતનાની સામાન્ય અવસ્થામાં આવી પડવું કપરું લાગે છે. જ્યારે ભગવાન ઉપર એકાગ્રતા કરવી, તેનું ધ્યાન કરવું એ તમારા જીવનની જરૂરિયાત જ થઈ પડે, જ્યારે તેના વિના તમે ચલાવી લઈ શકો નહિ અને તમે ગમે તે કાર્યમાં, ધ્યાન કરવાના કે બીજા કોઈ પણ પ્રકારના કાર્યમાં રોકાયા હો તોપણ સવારથી સાંજ સુધી ધ્યાન સહજ રીતે ચાલ્યા જ કરે ત્યારે તમારી પ્રગતિ થયા વિશે તમે ખાતરી રાખી શકો. ત્યારે જ તમે ખરી પ્રગતિ કરી ગણાય, તમે ધ્યાન કરવા બેસો કે પછી હરોફરો અને કામકાજ કરતા રહો, પણ એ બધી સ્થિતિમાં તમારે એક જ વસ્તુ મેળવવાની છે, – સચેતનતા, ભગવાનની ચેતનાની અખંડ અનુભૂતિ.

> 'પણ બેસીને ધ્યાન કરવું એ એક પ્રકારનું અનિવાર્ય નિયમન નથી? અને તેને પરિણામે ભગવાન સાથે વધારે ઊંડી અને ગાઢ એકતાનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી વારુ?'

તે હોઈ શકે. પરંતુ આપણે કાંઈ નિયમનને ખાતર નિયમન માગતા નથી. આપણે તો આપણાં સર્વ કાર્યોમાં ભગવાન ઉપર આપણી ચેતનાને એકાગ્ર કરવાનું માગી રહ્યાં છીએ. અર્થાત્, સર્વ કાળમાં, આપણાં સર્વે કર્મોમાં, આપણી એકેએક ગતિમાં આપણી ચેતના શેના ઉપર એકાગ્ર થવી જોઈએ એમ આપણે ઇચ્છીએ છીએ, અહીં કેટલાક સાધકો એવા છે કે જેમને ધ્યાન કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે. પરંતુ કેટલાક એવા પણ છે જેમને ધ્યાન કરવા માટે કદી પણ કહેવામાં આવ્યું નથી. પરંતુ એટલા ઉપરથી એમ નથી ધારી લેવાનું કે તેઓ પ્રગતિ કરતા નથી. તેઓ પણ નિયમન તો પાળતા હોય છે, પરંતુ તે જુદા પ્રકારનું હોય છે. કામ કરવું, ભક્તિપૂર્વક અને અંતરની સમર્પણવૃત્તિ જાગ્રત રાખીને કર્મ કરવાં એ પણ આધ્યાત્મિક પ્રગતિનો માર્ગ છે. કેવળ ધ્યાનમાં જ નહિ, પરંતુ

સર્વ સંજોગોમાં અને સઘળા સક્રિય જીવનમાં ભગવાન સાથે સતત અદ્વૈત અનુભવવું એ અંતિમ લક્ષ્ય છે.

કેટલાક લોકો જ્યારે ધ્યાન કરવા બેસે છે ત્યારે તેઓ એક એવી અવસ્થામાં પહોંચી જાય છે જે તેમને બહુ સુંદર અને આનંદદાયી લાગે છે. આત્મસંતોષી બનીને તેઓ એ સ્થિતિમાં બેસી રહે છે અને જગતને ભૂલી જાય છે. તેમના ધ્યાનમાં ખલેલ થતાં તેઓ ગુસ્સે થઈને અશાંત સ્થિતિમાં બહાર આવે છે. કારણ કે તેમને ધ્યાનમાં ભંગ થયેલો હોય છે. આ કાંઈ આધ્યાત્મિક પ્રગતિની કે નિયમનની નિશાની ન ગણાય, પ્રવૃત્તિમય જીવન ગુજારનારા કેટલાક લોકો એવા પણ હોય છે જેઓ ચોક્કસ સમયે ધ્યાન કરવું એ જાણે ભગવાનને આપવાનું દેવું ન હોય એમ માનતા જણાય છે. દર અઠવાડિયે એક વાર દેવળમાં જઈને પોતે ભગવાનનું દેવું ચૂકવી આપ્યું એમ માનનારા જેવા જ આ લોકો પણ છે.

જો તમારે ધ્યાન કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો પડતો હોય તો આધ્યાત્મિક જીવનથી હજી તમે ઘણા દૂર છો એમ સમજવું. ઊલટું, જ્યારે તમારે ધ્યાનમાંથી બહાર આવવા માટે પ્રયત્ન કરવો પડે તો જાણવું કે તમે આધ્યાત્મિક જીવનમાં પ્રવેશ કરી ચૂકયા છો.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૨૨થી ૨૩)

*

યોગની પહેલી ક્રિયા છે આત્મસમર્પણનો સંકલ્પ, તમારી સમસ્ત ભાવના અને બળ એકત્ર કરીને તમે તમારી જાતને પ્રભુના હાથમાં મૂકી દો. કશી શરતો ન કરશો. કશું માગશો નહિ. તમને યોગમાં સિદ્ધિ મળે એ પણ ન માગશો. તમારી અંદર અને તમારી દ્વારા પ્રભુની ઇચ્છા સીધેસીધી કાર્ય કરતી થાય એ સિવાય બીજું કશું ન માગશો. જેઓ પ્રભુ પાસે કંઈ માગણી કરે છે, તેમની માગણી પ્રભુ પૂરી કરે પણ છે. પરંતુ જેઓ કંઈ પણ માગતા નથી, માત્ર પોતાની જાત પ્રભુને અર્પી દે છે તેમને પ્રભુ, તેમણે બીજા સંજોગોમાં જે કંઈ માગ્યું હોત તે પણ આપે છે અથવા તેમને માટે જે કંઈ જરૂરી જણાયું હોય તે પણ બધું આપે છે અને વધારામાં પ્રભુ તેમને પોતાની જાત પણ અર્પે છે, પોતાના પ્રેમનાં અનેક વણમાગ્યાં ઉત્તમ વરદાન આપે છે.

શ્રી અરવિન્દ

યોગમાર્ગ પર પ્રયાણ

અર્પણ દ્વારા એકતા સિદ્ધ કરવી

યોગ એટલે પ્રભુ સાથે એકતા. એ એકતા આત્મસમર્પણ દ્વારા સિદ્ધ થાય છે. પ્રભુને થતા તમારા આત્મસમર્પણ ઉપર એવી એકતાનો પાયો રચાય છે, શરૂઆતમાં એ સમર્પણની ક્રિયા તમે એક સામાન્ય ભાવે કરો છો, એટલે કે હંમેશને માટે અને એકી વખતે તમો કહો છો કે 'હું પ્રભુનો દાસ છું. મારું જીવન અનન્ય ભાવે કેવળ ભગવાનને જ માટે છે. મારા સર્વે પ્રયત્નો ભગવાનની પ્રાપ્તિ કરવા માટે છે. વગેરે વગેરે' પરંતુ એ તો ફક્ત પહેલું પગથિયું થયું ગણાય. એ કાંઈ પૂરતું નથી. તમારું સમગ્ર જીવન ભગવાનને અર્પણ કરવાનો તમે સંકલ્પ કર્યો કે પછી પ્રત્યેક ક્ષણે તેને તમારે સ્મરણમાં રાખવાનો રહે છે, તથા જીવનની ઝીણીઝીણી ઘટનાઓમાં તેનો અમલ કરવાનો બાકી રહે છે. ડગલે ને પગલે, પ્રતિ ક્ષણે, તમને લાગવું જોઈએ કે તમે ભગવાનના જ છો. તમે જે કાંઈ વિચારો યા તો કરો તે કર્મ દ્વારા ભાગવત ચેતના જ તમારામાં કાર્ય કરી રહી છે એવો સતત અનુભવ તમને થયા કરવો જોઈએ. 'મારું' કહી શકો એવું કશું પણ તમારે માટે હોવું ન જોઈએ. સઘળું ભગવાન પાસેથી આવે છે એવો અનુભવ તમને થવો જોઈએ. અને એ રીતે તમને જે મળેલું હોય તે તેના મૂળ માલિકને જ અર્પણ કરવું જોઈએ. જ્યારે આ સત્યને તમે સમજી શકશો તથા તેનો સાક્ષાત્કાર કરી શકશો, ત્યારે જે જે વસ્તુ તમે સામાન્ય રીતે નજીવી યાને અગત્ય વિનાની ગણી કાઢતા હતા એ નજીવી બાબત પણ નજીવી અને અર્થ વગરની નહિ લાગે. એ સઘળી તમને ઘણી અર્થપૂર્ણ જણાશે. એ નજીવી વસ્તુ પણ તમારી દૃષ્ટિ આગળ અજ્ઞાતના વિશાળ પ્રદેશોને ખોલી આપશે.

ઉપર જણાવેલા સમર્પણના સામાન્ય ભાવને જીવનની વિગતોમાં ઉતારવા માટે તમારે નીચે પ્રમાણે કરવું જોઈએ. આખો વખત ભગવાનની પ્રત્યક્ષ હાજરીમાં રહેતાં શીખો. પ્રભુની એ પ્રત્યક્ષ હાજરી જ તમને હલાવી ચલાવી રહી છે તથા તમે કરો છો તે સઘળું તમારી અંદર તે જ કરી રહી છે એવું સતત અનુભવી તેમાં જીવન ધારણ કરો. તમારી સર્વ ક્રિયાઓ તેને સમર્પણ કરો. તમારી કેવળ માનસિક ક્રિયાઓ જ નહિ – પ્રત્યેક વિચાર, પ્રત્યેક ભાવ માત્ર જ નહિ, પરંતુ તદ્દન સામાન્ય અને બહિર્મુખ ગણાતી ક્રિયાઓ, જેવી કે ખાવાપીવાની પણ તેને જ સમર્પણ કરો. જ્યારે ખાઓ ત્યારે પણ ભગવાન તમારા દ્વારા ભાગ લે છે એવો ભાવ અનુભવો. જ્યારે તમારી સઘળી ક્રિયાઓ, એટલે કે પ્રવૃત્તિઓ, આ એક અખંડ જીવનપ્રવાહમાં એકત્ર કરી શકશો ત્યારે તમારામાં અત્યારે જે ભેદ છે, બેવડું જીવન છે, તેને ઠેકાણે અભેદ યાને એકતા સ્થાપન થશે. ત્યાર પછીથી તમારા જીવનનો એક ભાગ ભગવાનને અર્પણ થયેલો અને બીજા બધા ભાગો સામાન્ય જીવનના હેતુઓને વરેલા તથા સામાન્ય વસ્તુઓમાં ગૂંચાયેલા, એવી દ્વિધાવિભક્ત સ્થિતિ ટકી નહિ રહે. તમારું સમગ્ર

જીવન યોગસાધનામાં ભાગ લેવા માંડે છે, અને તમારી અંદર પ્રકૃતિનું સમગ્ર રૂપાંતર ક્રમે ક્રમે થવા માંડે છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૨૫થી ૨૬)

*

સંપૂર્ણ અર્પણ જરૂરી

પૂર્ણયોગની સાધનામાં આપણે સમગ્ર જીવનનું છેક નાનામાં નાની વિગત સુધી રૂપાંતર સાધવાનું છે, તેને દિવ્યતામાં પરિણત કરવાનું છે. એ કાર્યમાં કશું પણ 'નજીવું', કશું પણ 'નકામું' કે એમ ને એમ રહેવા દેવાનું છે જ નહિ. 'જ્યારે હું ધ્યાન કરીશ, કે તત્ત્વજ્ઞાનનું પુસ્તક વાંચીશ, યા તો આ વાર્તાલાપ સાંભળું છું તે દરમિયાન હું ભગવાનની જ્યોતિ પ્રત્યે મારી જાતને ખુલ્લી રાખીશ. અને તેને માટે હૃદયમાં અભીપ્સા જાગ્રત કરીશ. પરંતુ જ્યારે હું ફરવા માટે યા તો મારા મિત્રોને મળવા માટે જાઉં ત્યારે એ બાબત તદ્દન ભૂલી જાઉં તો પણ ચાલી શકે.' એ પ્રમાણે તમે આ યોગસાધનામાં કહી શકતા નથી. આ જાતની વૃત્તિ કે વલણને કાયમ રાખવું એનો અર્થ તો એ થાય કે તમે રૂપાંતર પામ્યા વિનાના રહેશો, અને ભગવાન જોડે કદી પણ સાચી એકતા નહિ સાધી શકો. તમારી પ્રકૃતિમાં હમેશને માટે બે ભાગ પડેલા જ રહેવાના. એ પ્રમાણે કરવાથી બહુ બહુ તો તમને ઊંચા આધ્યાત્મિક જીવનની ફક્ત ઝાંખી જ થવાની. કેટલીક અનુભૂતિઓ અને સાક્ષાત્કારો તમે ધ્યાન કરતા હો ત્યારે, યા તો તમારી આંતર ચેતનામાં તમે અનુભવો એ બનવાજોગ છે. પરંતુ તમારી સ્થૂળ શારીરિક ચેતના અને તમારું બહિર્મુખ જીવન બદલાયા વિનાનું રહી જવાનું. જે આંતર સાક્ષાત્કાર યા તો આંતર જ્ઞાનજ્યોતિનો અનુભવ સ્થૂળ દેહનો તથા બહિર્મુખ જીવનનો સ્વીકાર કરતો નથી તે કશા ઉપયોગનો નથી. કારણ કે તેથી જગત જેવું છે તેવું ને તેવું જ, રૂપાંતર થયા વગરનું રહે છે. અત્યાર સુધી એ જ પ્રમાણે સતત બનતું આવેલું છે. જેઓને ઘણા જ મહાન અને સમર્થ સાક્ષાત્કારો થતા તેવા સાધકો પણ પોતાની આંતર શાંતિમાં અક્ષુબ્ધપણે રહેવા માટે જગતથી દૂર થઈ જતા. અને જગત પોતાની ઘરેડમાં ચાલ્યા કરતું, દુઃખ અને મૂઢતામાં પડ્યું રહેતું. જીવનની આ સ્થૂલ પાર્થિવ ભૂમિકા ઉપર મૃત્યુનું અને અજ્ઞાનનું સામ્રાજ્ય નિષ્કંટકપણે ચાલુ રહેતું. જેઓ એ પ્રમાણે સંસારથી દૂર થઈ જાય છે તેમને માટે એ આપત્તિઓમાંથી ઊગરી જવું, મુશ્કેલીથી પરાઙ્મુખ થવું, અને કોઈ બીજી અપાર્થિવ ભૂમિકામાં સુખી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી તેમાં મગ્ન રહેવું એ વધારે આનંદદાયી હોય એ બનવા જોગ છે. પરંતુ સંસાર અને જીવનને તેઓ પલટાયા વિનાનાં જ મૂકે છે. વળી એવા સાધકોની પોતાની બહિર્મુખ ચેતના તથા તેમની સ્થૂળ શારિરીક ચેતના પણ જેવી હોય છે તેવી જ અસંસ્કૃત, અરૂપાંતરિત રહે છે. પોતાની ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક ભૂમિકામાંથી જ્યારે તેઓ આ સ્થૂલ ભૂમિકા ઉપર પાછા ફરે છે ત્યારે ઘણુંખરું તેમનું વર્તન સામાન્ય માણસો કરતાં પણ ઊતરતા પ્રકારનું હોવાનું સંભવે છે. કારણ કે તેમણે પાર્થિવ વસ્તુઓ ઉપરનો કાબૂ ગુમાવી દીધેલો હોય છે. સ્થૂલ જીવન સાથેનો તેમનો વ્યવહાર કઢંગો અને નિર્બળ બની જાય છે. પ્રત્યેક ક્ષણે ગમે તે બળો તેમના વ્યવહાર ઉપર અસર કરી જાય છે.

જે સાધકોને એ પ્રકારનો આદર્શ માન્ય હોય તેમને માટે તે લાભદાયી પણ નીવડે. પરંતુ આપણી યોગસાધનાનો માર્ગ એ નથી. આપણે તો આ જગત ઉપર, જીવનની સઘળી ક્રિયાઓ ઉપર પ્રભુનો વિજય થાય એવું માગીએ છીએ. આપણે ભગવાનને અહીં, આ પાર્થિવ જગતમાં પ્રાપ્ત કરવા માગીએ છીએ. અને સમગ્ર જીવનમાં જો આપણે ભગવાનનું જ સામ્રાજ્ય વાંછતા હોઈએ તો આપણી પાસે જે કાંઈ હોય, આપણી પોતાની સમગ્ર જાત, અને આપણે જે જે કરતાં હોઈએ તે સઘળું આપણે ભગવાનને સમર્પણ કરવું જોઈએ. કોઈ પણ બાબત 'નજીવી છે, નાની છે' એમ માનવાનો, યા તો 'બહિર્મુખ જીવન અને તેની પાર્થિવ જરૂરિયાતો કાંઈ દિવ્ય ભાગવત જીવનનો ભાગ નથી' એમ કહેવાનો કશો અર્થ નથી. એ પ્રમાણે જો માનીશું તો અત્યારે આપણે જ્યાં છીએ ત્યાં ને ત્યાં જ રહીશું. અને પાર્થિવ જગત ઉપર પ્રભુનો વિજય પ્રાપ્ત નહિ કરી શકાય, પાર્થિવ ભૂમિકા ઉપર કશું ચિરસ્થાયી સ્થાપિત કરી નહિ શકાય. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૨૬થી ૨૭)

*

સતત સ્મરણ

સાધનાની શરૂઆતમાં સાધક ભગવાનને વારે વારે ભૂલી જાય એ બનવા જોગ છે. સતત જાગ્રત અભીપ્સા વડે પ્રભુનું સ્મરણ વધારી શકાય છે અને વિસ્મૃતિને ઘટાડી શકાય છે. પણ એ અભીપ્સા જાગ્રત રાખવાનું કામ કઠિન નિયમન, કે કડક ફરજ તરીકે કરવાનું નથી. પ્રેમથી અને આનંદથી એ ક્રિયા થવી જોઈએ. એમ થયા પછી થોડા સમયમાં એવી સ્થિતિ આવશે કે જો તમે પ્રતિ ક્ષણે, ગમે તે કાર્ય કરતાં પણ ભગવાનની હાજરી નહિ અનુભવો તો તમે નિર્જનમાં હો એવું તમને લાગવા માંડશે, તમે શોકાતુર થઈ જશો, દુઃખમાં ડૂબી જશો.

જો તમે ભગવાનની હાજરી વિના કાંઈ પણ કાર્ય કરી શકો, અને છતાં કશી બેચેની ન અનુભવો તો જાણવું કે તમારી પ્રકૃતિનો તે ભાગ તમે ભગવાનને સમર્પણ કર્યો નથી. સામાન્ય માનવ એ જ રીતે જીવે છે. તેને ભગવાનની કશી જરૂર જણાતી નથી. પરંતુ દિવ્ય જીવન ગાળવાની અભીપ્સાવાળા સાધકની બાબત તદ્દન જુદી જ હોય છે. ભગવાન જોડે સંપૂર્ણપણે એકતા સિદ્ધ કરી લીધા પછી જો ભગવાન તમારાથી એક વિપળ માટે પણ દૂર થઈ જાય તો તમારું મૃત્યુ જ નીપજે. કારણ કે એ અનુભવ પછી ભગવાન તમારા પ્રાણનો પણ પ્રાણ, તમારું સમગ્ર જીવન, તમારું એક અને અનન્ય શરણ, તમારો એક અને સંપૂર્ણ આશ્રય બની રહે છે. ભગવાન ન હોય તો તમારે માટે કશું જ રહેતું નથી.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૨૯)

*

શાન્તિ, સમતા, સત્યનિષ્ઠા અને શ્રદ્ધા

જેટલા પ્રમાણમાં તમે વધારે સ્થિર તેટલા તમે વધારે બળવાન થશો. સર્વ પ્રકારની આધ્યાત્મિક શક્તિનો દૃઢ પાયો સમતા છે. તમારે કશાથી પણ તમારી સમતાની ધારણાનો ભંગ થવા દેવો ન જોઈએ. કારણ કે એ પ્રમાણે સમતા જાળવી શકો તો હરેક પ્રકારના હુમલાનો

તમે પ્રતિકાર કરી શકશો. વળી તમારામાં જો વિવેકશક્તિ પૂરતી ખીલી હશે, અને વિરોધી સૂચના તમારામાં પ્રવેશ કરે તેની સાથે જ તમે તેને જોઈને પકડી શકતા થશો તો તેમને દૂર ધકેલી દેવાનું કાર્ય ઘણું સરળ થઈ પડશે. પરંતુ કેટલીક વાર એ સૂચનાઓ અજાણતાં જ, આપણી અચેતન અવસ્થામાં જ આપણામાં પ્રવેશ કરી જાય છે, અને એવે વખતે તેમનો સામનો કરવો ભારે થઈ પડે છે. જ્યારે એ પ્રમાણે થાય ત્યારે તમારે શાંત થઈને બેસવું અને ઊર્ધ્વ ભૂમિકામાંથી શાંતિનું અને ગંભીર, સ્થિર, આંતર અક્ષુબ્ધતાનું આવાહન કરવું. તમારી જાતને દૃઢ રાખો, અને સહાયતા માટે વિશ્વાસ તથા શ્રદ્ધાપૂર્વક પ્રભુને સાદ કરો. જો તમારી અભીપ્સા શુદ્ધ અને સ્થિર હશે તો તમને જરૂર સહાય મળશે.

વિરોધી શક્તિઓના હુમલા અનિવાર્ય છે. તમારે તેમને માર્ગમાં આવતી કસોટી તરીકે લેખીને હિંમતભેર તેમાંથી પસાર થવાનું છે. સંગ્રામ વિકટ પણ હોય, પરીક્ષા ઘણી કપરી પણ નીવડે, પરંતુ જ્યારે તમે તેને વટાવીને બહાર આવશો ત્યારે તમે કાંઈક મેળવ્યું હશે, તમે એક પગલું આગળ વધ્યા હશો. વિરોધી શક્તિઓની પણ સાધનામાં જરૂર છે. તેમને લીધે તમારો સંકલ્પ વધારે દૃઢ અને તમારી અભીપ્સા વધારે વિશુદ્ધ બને છે. પરંતુ એ પણ ખરું છે કે તમે તેમને કંઈક કારણ આપ્યું હોય છે માટે જ તેઓ ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે. જ્યાં સુધી વિરોધી શક્તિઓને પ્રત્યુત્તર આપનાર એવો એક પણ ભાગ તમારી પોતાની પ્રકૃતિમાં રહેલો હશે ત્યાં સુધી એ શક્તિઓની દખલગીરી રહે એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. તમારી પ્રકૃતિમાંથી તેમને કશો પણ પ્રત્યુત્તર ન મળે, તમારી પ્રકૃતિના કોઈ પણ ભાગ ઉપર તેમનો કોઈ પણ પ્રકારનો કાબૂ ન હોય તો તેઓ જરૂર પાછી ફરી જશે અને તમારો કેડો મૂકી દેશે. ગમે તેમ પણ તમારી આધ્યાત્મિક પ્રગતિને તેઓ અટકાવે યા તો બાધા કરી જ શકે એમ બનવું જરૂરી નથી.

વિરોધી શક્તિઓ જોડેના યુદ્ધમાં પરાજય પામવાનો કોઈ એકમાત્ર ભય હોય તો તે ભગવાનની સહાયમાં સાચા વિશ્વાસની ખામીને લીધે ઊભો થાય છે. અભીપ્સાની સહૃદયતા હમેશાં જરૂરી સહાયને ખેંચી લાવે છે. સ્થિરતા સહિત અને લાગણીપૂર્વક ભગવાનને સાદ કરવાથી અને સાક્ષાત્કાર પ્રત્યે આરોહણના કાર્યમાં તમે તદ્દન અસહાય અને અટૂલા નથી એવી ખાતરી રાખવાથી, તથા જ્યારે જરૂર હશે ત્યારે ભગવાનની સહાય અચૂક હાજર છે એવી શ્રદ્ધા વડે તમે સહેલાઈથી અને ખાતરીપૂર્વક વિજયને સર કરી શકશો.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૩૭-૩૮)

*

વિચારની શક્તિ

વિચારોને પણ રૂપ હોય છે, અને એના સ્રષ્ટાથી તદ્દન સ્વતંત્ર એવું વ્યક્તિગત અસ્તિત્વ પણ તેમને હોય છે. તેમને ઉત્પન્ન કરનાર સ્રષ્ટા કનેથી છૂટીને તેઓ જગતમાં વિચરે છે, અને પોતાના અસ્તિત્વના હેતુઓ સિદ્ધ કરવા પ્રત્યે તેઓ ગતિ કરે છે. જ્યારે તમે કોઈના વિશે વિચાર કરો છો ત્યારે તમારો વિચાર એક રૂપ ધારણ કરીને તેને શોધી કાઢવા નીકળી પડે છે. અને તમારા વિચારની પાછળ જો તપઃશક્તિ રહેલી હોય તો

તમારામાંથી પ્રસરતા વિચારોનું રૂપ વ્યવહારમાં પોતાને સાકાર કરવાનો પ્રયત્ન પણ કરે છે. એક ઉદાહરણ લઈએ. ધારો કે અમુક માણસ તમને મળવા આવે એવી તીવ્ર ઇચ્છા તમારા મનમાં છે. અને પ્રાણની એ વૃત્તિની સાથેસાથે એક પ્રબળ કલ્પનાશક્તિ પણ તમે ઉત્પન્ન કરેલા વિચારના રૂપમાં ઉમેરાય છે. તમે કલ્પના કરો છો કે, 'જો તે આવે તો આ પ્રમાણે થશે યા તો તે પ્રમાણે થશે.' થોડા વખત પછી તમે તે વિચારને છેક પડતો મૂકો છો. પણ તમે એ જાણતા નથી હોતા કે તમે તેને ભૂલી ગયા પછી પણ તેનું અસ્તિત્વ ટકી રહેલું છે. કારણ કે એ રીતે વિચાર ખરેખર હયાત રહે છે અને તમારાથી સ્વતંત્ર રીતે તે પોતાનું કાર્ય કરતો રહે છે. એને પાછો ખેંચી લેવો હોય તો તે માટે ઘણી સમર્થ શક્તિની જરૂર પડે. હવે જે વ્યક્તિના સંબંધમાં એ વિચાર થયો હશે તેના વાતાવરણમાં તે કાર્ય કરે છે, અને તમને મળવા આવવાની ઇચ્છા તેનામાં ઉત્પન્ન કરે છે. તમે ઉત્પન્ન કરેલ એ વિચારરૂપ બરાબર ઘડાયેલું હશે અને તેનામાં પૂરતું મનોબળ હશે તો તે વ્યવહારમાં સિદ્ધ થશે. પરંતુ વિચારનો જન્મ અને તેની સિદ્ધિની વચ્ચે કાળનો અમુક ગાળો રહે છે, અને એ વચલા ગાળામાં તમારું મન કોઈ બીજા જ કામમાં રોકાઈ ગયું હોય તો તમારા પોતાના ભુલાઈ ગયેલ વિચારનો સાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે તમે પોતે જ તેને એક વખત જન્મ આપ્યો હતો એ હકીકત પણ તમે ભૂલી ગયા હો એમ બને. પરંતુ એ વિચારો પ્રેરેલા કાર્યના ઉત્પાદક અને તેના પરિણામે જે કાંઈ બન્યું છે તેના કારણ રૂપ તમે પોતે જ હતા એ વસ્તુ તમે જાણતા નથી હોતા. અને ઘણીખરી વાર એમ પણ બને છે કે જ્યારે વિચારનું ફળ તેની સિદ્ધિ રૂપે આવે છે ત્યારે તમને તેને માટે ઇચ્છા, કે પરવા રહેલી હોતી નથી.

કેટલાક માણસોમાં આ જાતની વિચાર રચવાની ઘણી સમર્થ સંકલનશક્તિ હોય છે અને તેઓ પોતાનાં વિચાર-રૂપોને હમેશાં વ્યવહારમાં સિદ્ધ થતાં જુએ છે. પરંતુ તેમનું મનોમય અને પ્રાણમય સત્ બરાબર નિયંત્રણમાં ન હોવાને પરિણામે તેઓ ઘડીમાં એક અને ઘડીમાં બીજી વસ્તુ માટે ઇચ્છા કરતા રહે છે. એ વિધવિધ, અને કેટલીક વાર તો વિરોધી પ્રકારનાં સંકલનો અને તેમનાં પરિણામો પરસ્પર અથડાય છે અને એકબીજા સાથે ઝઘડે છે. એ લોકોને આશ્ચર્ય થાય છે કે આટલી બધી અવ્યવસ્થા અને વિસંવાદ પોતાના જીવનમાં ક્યાંથી આવી ચડ્યાં? પણ તેઓ સમજી નથી શકતા કે તેમની આજુબાજુના જે અવ્યવસ્થિત અને વિરોધપૂર્ણ વાતાવરણને લઈને તેમનું જીવન અસહ્ય થઈ પડ્યું છે તેના કારણ રૂપે તેમના પોતાના જ વિચારો અને કામનાઓ છે.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૫૪-૫૫)

*

તમારી જાતને શ્રી માતાજી પ્રતિ ખુલ્લી રાખો, શ્રી માતાજીનું સ્મરણ હંમેશાં કરો અને તેમની શક્તિને તમારી અંદર કાર્ય કરવા દો, અન્ય સર્વ અસરોનો પરિત્યાગ કરો - આ છે યોગનો નિયમ.

(CWSA 29 : 109)

યોગ માટેના અનિવાર્ય આધાર

ઘણા માણસોને એમની પ્રકૃતિમાં રહેલી નિર્બળતાની કસોટી તરીકે જ વિરોધી સંજોગો પ્રાપ્ત થાય છે. યોગસાધનાનો અનિવાર્ય પાયો સમતા છે. તમે સાધનાના માર્ગમાં છૂટથી પ્રગતિ કરી શકો તે પહેલાં તમારે સમતાની પ્રતિષ્ઠા દૃઢ કરવી જોઈએ. સ્વાભાવિક રીતે આ દૃષ્ટિબિંદુથી જોતાં દરેક પ્રકારની અગવડ કે ક્ષોભને તમારે કસોટી તરીકે સમજી તેમાંથી પસાર થવાનું રહે છે. વળી તમારી આજુબાજુ તમારાં માનસિક ઘડતરોએ જ્યોતિ અને સત્ય પ્રત્યે તમને ખુલ્લા થતાં અટકાવનારી જે મર્યાદાઓ ઊભી કરી છે તેમને તોડવા માટે પણ આ વિઘ્નો જરૂરી છે. તમે જેમાં જીવો છો તે આખું માનસિક જગત ઘણું મર્યાદિત છે. પછી ભલે તમને તેની મર્યાદાઓનું જ્ઞાન કે ભાન ન હોય, તમારું મન જે મર્યાદાઓની ભીંતોમાં પુરાઈ રહેલું છે તેમને બહારથી કોઈ વસ્તુ આવીને ભાંગી આપે અને તમારા મનને મુક્ત કરી આપે એ જરૂરનું છે. ઉદાહરણ તરીકે તમે કેટલા અચળ નિયમો, વિચારો કે સિદ્ધાંતો બાંધી બેઠા હો છો અને તેમને તમે પારાવાર મહત્ત્વ આપતા હો છો. ઘણુંખરું તો એમાં કેટલાક નૈતિક સિદ્ધાંતોનું કે ઉપદેશોનું જ અનુસરણ હોય છે, જેમ કે 'તારાં માતાપિતાને માન આપ', 'તું કોઈની હિંસા ના કર', વગેરે વગેરે, દરેક માણસના મનમાં કોઈ ને કોઈ વિચારનું તૂત હોય છે, અથવા તો અમુક વિચારો વધારે માનીતા હોય છે. દરેક જણ માને છે કે બીજા લોકો જે પૂર્વગ્રહોમાં સપડાયેલા છે તે પોતામાં નથી. એવા વિચારોને તે તદ્દન ખોટા ગણવા પણ તૈયાર હોય છે. પણ તે એમ પણ માને છે કે મારા વિચાર કંઈ બીજાના જેવા નથી. પોતાને માટે એ તો સત્ય જ છે, કેવળ સત્ય છે.

મનના ઘડેલા કોઈ પણ નિયમને માટે આશક્તિ હોવી એ માનવામાં હજી કોઈ સ્થળે છુપાઈ રહેલા અજ્ઞાનની નિશાની છે. દાખલા તરીકે, 'સંન્યાસ અને આધ્યાત્મિકતા બંને એક જ વસ્તુ છે.' એ પ્રકારે આખી દુનિયામાં પ્રચલિત બનેલા વહેમ વિશે વિચાર કરો. તમે કોઈ પુરુષને કે સ્ત્રીને આધ્યાત્મિક વ્યક્તિ તરીકે વર્ણવો એટલે ખાધાપીધા વિના રહેનાર, આખો દિવસ બોલ્યાચાલ્યા વિના સ્થિર બેસી રહેનાર, તદ્દન કંગાલ હાલતમાં ઝૂંપડામાં વસનાર, પોતાનું સર્વસ્વ ત્યાગી દેનાર અને પોતાને માટે કાંઈ પણ ન રાખનાર માણસનું ચિત્ર સોમાંથી નવ્વાણું લોકોના મનમાં એકદમ ખડું થાય છે. એ બિચારાઓને મન આધ્યાત્મિકતાની એક માત્ર સાબિતી ગરીબાઈ અને પ્રિય લાગે તેવી કે આરામ આપે એવી સઘળી વસ્તુથી દૂર રહેવું એમાં જ રહેલી હોય છે. હવે જો તમારે આધ્યાત્મિક સત્યનું દર્શન અને અનુસરણ કરવું હશે તો આ માનસિક વિચારને નાબૂદ કરવો પડશે, તમે આધ્યાત્મિક જીવન પ્રત્યે સાચી અભીપ્સાથી પ્રેરાયા હશો તથા તમારી ચેતનામાં અને તમારા જીવનમાં ભગવાનનો ભેટો અને સાક્ષાત્કાર કરવાની તમારી ઇચ્છા પણ હશે, પરંતુ બને એમ કે ભગવાનની શોધ કરતાં કરતાં તમે એવી જગાએ જઈ પહોંચો છો કે જે ઝૂંપડી જેવી બિલકુલ નથી. અને ત્યાં તમને એક દિવ્ય વ્યક્તિનો ભેટો થાય

છે. એ વ્યક્તિ આરામભર્યું જીવન ગાળતી હોય છે, છૂટથી ખાતીપીતી હોય છે, તેની આજુબાજુ સુંદર અથવા તો એશઆરામની વસ્તુઓ હોય છે. વળી એ પોતાની પાસે જે કાંઈ છે તે ગરીબોને વહેંચી આપતી પણ નથી હોતી, પરંતુ લોકો જે કાંઈ આપે છે તે સર્વનો પોતે સ્વીકાર અને ઉપભોગ કરતી હોય છે. તમારા માનસિક પૂર્વગ્રહને કારણે તમે એકદમ મૂંઝાઈ જાઓ છો, અને બોલી ઊઠો છો કે, 'અરે! આ શું? હું તો એક આધ્યાત્મિક માણસને મળવા આવ્યો હતો.' આ ખોટી માન્યતાને તોડી પાડવાની અને તેને નિર્મૂળ કરવાની જરૂર છે. એક વાર એ તૂટી એટલે તમારા સંન્યાસપરાયણ સંકુચિત વિચાર કરતાં એક ઘણી વધારે ઉચ્ચ વસ્તુ તમને મળી આવશે. તમારા આખા અંતરને મુક્ત કરી દે એવી અંતરની સંપૂર્ણ નિર્બંધતા તમે અનુભવશો. એ મુક્ત સ્થિતિમાં જો તમને કોઈ વસ્તુ મળી આવે તો તેનો તમે સ્વીકાર કરી લેશો, અને એ જ વસ્તુનો તમારે ત્યાગ કરવાનો આવે તો તે પણ એટલી રાજીખુશીથી તમે કરશો. વસ્તુઓ આવે છે, તમે સ્વીકારો છો; વસ્તુઓ જાય છે, તમે જવા દો છો. અને એ સ્વીકાર કરતાં કે ત્યાગ કરતાં તમારામાં સમતાનું સ્મિત એકસરખું જ રહે છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૫૭-૫૮)

*

ક્ષોભ, અશાંતિ, ઉતાવળથી મુક્ત થાવ

ભાગવત ચેતના સાથે તમે એક રૂપ થઈ ગયા હો તો પછી જે કામ કરવાનું છે તે કરતાં માનવની ગણતરી પ્રમાણે ફક્ત એક વર્ષ લાગે કે એક હજાર વર્ષ લાગે તેનું કશું મહત્ત્વ નથી. કારણ કે તે દશામાં પછી માનવની પ્રકૃતિનો પ્રદેશ છોડીને તમે ભગવાનની દિવ્ય પ્રકૃતિની અનંતતા અને સનાતનતામાં પ્રવેશ કરો છો. તે સ્થિતિમાં પહોંચતાં, કાર્યોને સિદ્ધ થયેલાં જોવાની પ્રબળ ઇચ્છાને લઈને માનવમાં જે અતિશય અધીરાઈની લાગણી હોય છે તેનાથી તમે મુક્ત થઈ જાઓ છો. ક્ષોભ, ઉતાવળ, અશાંતિથી કશું પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી. એ તો દરિયા ઉપરનાં ફીણ જેવાં છે. પરિણામ વગરની નિષ્ફળ ઊથલપાથલ છે. માણસોને એવો ખ્યાલ હોય છે કે જો પોતે આખો વખત ચારે બાજુએ દોડધામ કર્યા ન કરે, પ્રવૃત્તિઓનો સનેપાત ન મચાવી મૂકે તો જાણે પોતે કશું જ કાર્ય કરતા નથી. આ બધી કહેવાતી ચળવળો જગતમાં કાંઈ પણ ફેરફાર સાધી શકે છે એમ માનવું એ એક ભ્રમણા છે. એક પ્યાલામાં પાણી ભરી તેને વલોવ્યા કરવા જેવું એ છે. એમ કરવાથી પાણી હાલે છે ખરું, પરંતુ તમારા ગમે તેટલા મંથનથી પણ તેમાં જરાકે ફેર પડતો નથી. કર્મ વિશેનો આ ભ્રમ એ માનવ સ્વભાવનો એક સૌથી મોટામાં મોટો ભ્રમ છે. તે પ્રગતિને હાનિ પહોંચાડે છે, કારણ કે હમેશાં કોઈ ને કોઈ ધાંધલિયા ક્રિયામાં ધસી જવાની તે તમને ફરજ પાડે છે. જો તમે ફક્ત એ ક્રિયાઓનું મિથ્યાપણું જોઈ શકો, એ કેટલી બધી નિરર્થક છે તે તમે સમજી શકો, અને તેનાથી એક પણ વસ્તુ બદલાતી નથી તે જો તમને માલૂમ પડી જાય તો કેવું સારું! એવું એક પણ ક્ષેત્ર નથી જેમાં આ રીતે કાર્ય

કરવાથી કાંઈ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય. જે લોકો એ પ્રમાણે આખો વખત આમથી તેમ દોડધામ કરતા હોય છે તેઓ અમુક શક્તિઓના હાથમાં રમકડાં રૂપ જ હોય છે. તે તેમને પોતાના વિનોદ ખાતર માત્ર નચાવતી જ હોય છે. અને એ શક્તિઓ પણ કાંઈ ઊંચામાં ઊંચા પ્રકારની હોતી નથી.

જે થોડા લોકોમાં કર્મથી અલગ થઈને, કર્મથી ઊંચે એક શાંત સ્થિતિમાં ઊભા રહેવાની શક્તિ છે. તેમના દ્વારા જ જગતમાં કંઈક પણ સિદ્ધ થયેલું છે. કારણ કે તે લોકો જ ભગવાનની શક્તિના કરણ રૂપ હોય છે. તેઓ પ્રભુનાં સક્રિય માધ્યમો, સચેતન કરણો હોય છે. તેઓ જગતનું રૂપાંતર કરી શકે તેવી શક્તિઓને નીચે લાવે છે. એ રીતે જ કાર્યો સિદ્ધ થઈ શકે છે, અશાંત પ્રવૃત્તિ વડે નહિ. શાંતિમાં, નીરવતામાં, અક્ષોભ દશામાં સૃષ્ટિ રચાઈ હતી. અને જ્યારે પણ કોઈ વસ્તુ સાચી રીતે સર્જવાની હશે ત્યારે તેને શાંતિમાં, નીરવતામાં અને અક્ષુબ્ધ દશામાં જ સર્જવી પડશે. જગતને માટે કંઈક કરવા માટે તમારે સવારથી સાંજ સુધી દોડાદોડ જ કર્યા કરવી જોઈએ. અનેક પ્રકારની નિરર્થક પ્રવૃત્તિઓ આદરવી જોઈએ એમ માનવું એ કેવળ અજ્ઞાન છે.

શક્તિઓનાં તોફાની વમળોમાંથી એક વાર અલગ થઈ, શાંત ભૂમિકામાં જઈને તમે ઊભા રહો અને તમને તુરત જ સમજાશે કે પ્રવૃત્તિનો આ ભ્રમ કેટલો બધો મોટો છે! તમે જોશો કે માનવજાતિ આંધળાં પ્રાણીઓના કોઈ ટોળા પેઠે, શું કરે છે, શા માટે કરે છે તે સમજ્યા કે જાણ્યા સિવાય ચારે બાજુ દોડાદોડ કરી રહી છે. અને ફક્ત પરસ્પર અથડાઈ અને ટીચાઈ જ રહી છે અને લોકો આ ક્રિયાને ‘કર્મ’ કહે છે, ‘જીવન’ કહે છે! એ ખાલી ચળવળ જ છે, એ નથી કર્મ કે નથી સાચું જીવન. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૭૨-૭૩)

*

ડરો નહિ

એક વાર યોગસાધનાનો માર્ગ તમે લીધો એટલે તમારે ભયનો તો ત્યાગ કરી દેવો જ જોઈએ. મનના, પ્રાણના અને શરીરના પુટેપુટમાં રૂંવેરૂંવે રહેલ સ્થૂલ શારીરિક ભયનો પણ તમારે સમૂળો ત્યાગ કરવાનો છે. યોગસાધનામાં જે જે ફટકા તમને પડે છે તેનો એક હેતુ તમારામાંથી સર્વ પ્રકારના ભયને દૂર કરવાનો પણ છે. ભયનાં કારણો ફરીફરીને તમારા પર ધસારો કરે છે. પણ તે ક્યાં સુધી? જ્યાં સુધી તેમની સામે તમે મુક્ત, ઉદાસીન, અનાસક્ત અને શુદ્ધ થઈને ઊભા ન રહી શકો ત્યાં સુધી જ. કોઈને દરિયાની બીક હોય છે, કેટલાકને અગ્નિનો ભય હોય છે. જેમને આગની બીક હશે તેમને ઘણી વખત જણાશે કે જ્યાં સુધી તેમના સ્થૂલ દેહનો અણુ સરખો પણ આગના ભયથી કંપે નહિ એવી સ્થિતિ તેઓ મેળવતા નથી ત્યાં સુધી તેમને આગના અનુભવો થયા જ કરે છે. તમને જેની પુષ્કળ ઘૃણા હોય છે તે વસ્તુ તમારી ઘૃણા દૂર થાય ત્યાં સુધી તમારી સામે આવ્યા જ કરે છે. જેને પોતાની પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કરવું છે અને સાધનાનો માર્ગ અનુસરવો છે તેણે તો સર્વથા ભયમુક્ત થયે

છૂટકો છે. ગમે તે થઈ જાય તોપણ પોતાની પ્રકૃતિનાં સર્વે કરણોમાં અલિપ્ત રહીને તેણે અક્ષુબ્ધતા પ્રાપ્ત કરવી જ જોઈએ. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૬૨-૬૨)

*

ગમે તે પ્રકારનો અનુભવ થાય, પરંતુ તમારે ભયને તો સ્થાન આપવું જ ન જોઈએ. તમારે અડગ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ, અને જે કાંઈ બને છે તે બનવું જરૂરી છે માટે બને છે એમ સમજવું જોઈએ. એક વાર રસ્તો પસંદ કર્યો એટલે એ પસંદગીનાં બધાં પરિણામો તમારે હિંમતભેર સ્વીકારવાં જોઈએ. પરંતુ એક વાર તમે પસંદ કરો અને પછી પાછાં ડગલાં ભરો, વળી પાછા આગળ આવો અને વળી પાછા હઠો, એમ હમેશાં ડગમગતા રહો, હમેશાં શંકા કર્યા કરો; હમેશાં ડરતા રહો તો તમારી અંદર તમે પોતે જ વિસંવાદ ઉત્પન્ન કરશો, અને પરિણામે તમારી પોતાની પ્રગતિમાં તો મંદતા આવશે એટલું જ નહિ, પરંતુ મનમાં તથા પ્રાણમાં પણ સર્વ પ્રકારના ક્ષોભ જન્મશે તથા શરીરમાં અસુખ અને વ્યાધિ પણ આવશે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૦૦)

*

જ્યારે તમે યોગસાધના કરવા તત્પર થાઓ ત્યારે તમારા મનના ઘડેલા બધા ઘાટોના તથા પ્રાણના રચેલા આધારોના ટુકડેટુકડા થઈ જાય તેને માટે તમારે તૈયાર રહેવું જોઈએ. સાધના કરવી હોય તો ફક્ત તમારા અંતરાત્માની શ્રદ્ધા સિવાય બીજા કશા પણ આધાર વગર હવામાં અધ્ધર લટકવાની તમારે તૈયારી રાખવી જોઈએ. તમારે તમારા ભૂતકાળનું વ્યક્તિત્વ સંપૂર્ણપણે ભૂલી જવું પડશે, તેની સર્વે આસક્તિઓ સમૂળગી છોડી દેવી જોઈશે. તમારી ચેતનામાંથી તેને ઉખેડીને દૂર ફેંકી દેવી પડશે તથા સર્વ પ્રકારનાં બંધનોથી મુક્ત થઈને એક નવો જન્મ લેવો પડશે. તમે જે 'હતા' તેનો વિચાર ન કરો, પરંતુ તમે જે થવાની અભીપ્સા રાખો છો તેમાં મનને પરોવો. તમે જેઓ સાક્ષાત્કાર કરવા માગતા હો તેમાં જ સર્વ રીતે લીન થઈ જાઓ. તમારા મરી ચૂકેલ ભૂતકાળ પ્રત્યેથી પાછા ફરી જાઓ અને ભવિષ્ય પ્રત્યે સીધી દૃષ્ટિ કરો. તમારો ધર્મ, તમારો દેશ, તમારું કુટુંબ ત્યાં છે, પ્રભુમાં.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૯૨)

યોગમાર્ગ પર આગળ વધવું

ચૈત્ય પુરુષ

ચૈત્ય લોક અર્થાત્ અંતરાત્માની ભૂમિકા, એટલે ભગવાનની દિવ્ય ચેતનાની સીધેસીધી અસર તળેની ભૂમિકા, ત્યાં વિરોધી શક્તિઓની અસર રજમાત્ર પણ પહોંચી શકતી નથી. એ ભૂમિકા એટલે સંવાદમય જગત. એમાં સઘળું જ્યોતિથી જ્યોતિ પ્રત્યે, પ્રગતિથી પ્રગતિ પ્રત્યે પ્રયાણ કરે છે. ચૈત્ય ભૂમિકા એ ભગવાનની ચેતનાનું નિવાસસ્થાન છે, વ્યક્તિમાં રહેલ દિવ્ય પુરુષને રહેવાનું સ્થાન છે, જ્યોતિ, સત્ય, જ્ઞાન, સૌંદર્ય અને સંવાદનું એ કેન્દ્ર છે. આપણા પ્રત્યેકની અંદર રહેલો ભગવદ્-અંશ પોતાની પ્રત્યક્ષ ઉપસ્થિતિ દ્વારા આ તત્ત્વોનું આપણામાં ધીરે ધીરે નિર્માણ કરે છે. ચૈત્ય પુરુષ ભાગવત ચેતનાનો જ અંશ છે. તેના ઉપર કેવળ ભાગવત ચેતનાની જ અસર થઈ શકે છે. તે ભગવાનને લીધે જ અસ્તિત્વમાં આવે છે અને ગતિ કરે છે. તમારી દરેકની અંદર એ ગહન આંતર ચેતના આવેલી છે. તમારામાં વસતા પરમાત્મા સાથે સંપર્કમાં આવવા માટે તમારે એ ચેતના શોધી કાઢવાની છે. પરમ ભાગવત ચેતના અને તમારી બાહ્ય ચેતના એ બેને જોડનારી કડી તે આ ચૈત્ય પુરુષ, અંતરાત્મા છે. તમારા આધ્યાત્મિક આંતર જીવનની રચના પણ તે જ કરે છે. બાહ્ય પ્રકૃતિમાં પ્રભુની દિવ્ય તપઃશક્તિના શાસનને તથા તંત્રને તે જ પ્રકટ કરી આપે છે. જો તમારી અંદર રહેલા આ ચૈત્ય પુરુષનું ભાન તમારી બહિર્મુખ ચેતનામાં જાગ્રત કરી શકો તથા તેની સાથે એકતા સાધી શકો તો તમે શુદ્ધ સનાતન ચેતનાને પ્રાપ્ત કરી શકશો અને તેમાં જીવન ધારણ કરી શકશો. સામાન્ય માનવીની પેઠે હમેશાં અજ્ઞાનથી પ્રેરાઈને કર્મમાં પ્રવૃત્ત થવાને બદલે તમને તમારી પોતાની અંદર એક સનાતન જ્યોતિ તથા જ્ઞાનની હાજરી આવી રહેલી જણાશે. તમે તેને આત્મસમર્પણ કરશો, સમગ્ર ભાવે તમે તેને જ નિવેદિત થશો અને સઘળી ક્રિયામાં તેની પ્રેરણા વડે જ પ્રેરાશો.

ચૈત્ય પુરુષ એટલે ભગવાનને ક્યારનોયે સમર્પિત થઈ રહેલો તમારો પોતાનો અંતરાત્મા. તેનો પ્રભાવ અંદરથી ક્રમે ક્રમે બહાર પ્રસરતો છેવટે તમારી સૌથી સ્થૂળ પાર્થિવ ભૂમિકાની સીમા સુધી પહોંચી જાય છે. અંતરાત્માનો તે પ્રભાવ જ તમારી સમગ્ર પ્રકૃતિનું રૂપાંતર સાધી આપશે. ચૈત્ય ભૂમિકામાં તમોગ્રસ્તતાને, અજ્ઞાનને સ્થાન જ નથી. એ તો તમારો જ્યોતિર્મય ભાગ છે. માનવજાતિના મોટા ભાગને આ ચૈત્ય પુરુષના અસ્તિત્વની ખબર હોતી નથી. ચૈત્ય પુરુષની ચેતના પ્રત્યે તમને જાગ્રત કરવા એ યોગસાધનાનો પ્રયત્ન હોય છે. ચૈત્ય પુરુષ જાગ્રત થતાં તમારી પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કરવાની ક્રિયા સેંકડો વર્ષોના ગાળામાં ધીમી ધીમી ગતિએ સિદ્ધ થવાને બદલે એક જ જન્મમાં, યા તો થોડાં વર્ષોમાં પણ સિદ્ધ થઈ શકે.

મનુષ્યના મૃત્યુ પછી પણ તેનો જે અંશ ટકી રહે છે તે આ ચૈત્ય પુરુષ છે. કારણ કે એ

આપણા 'હું'નું સનાતન સ્વરૂપ છે. એ ચૈત્ય પુરુષ જ ચેતનાને જન્મજન્માંતરોમાં થઈને આગળ લઈ જાય છે. તમારી અંદર રહેલા પ્રભુના સત્ય અને દિવ્ય અંશનું ખરું વ્યક્તિત્વ છે તે આ ચૈત્ય પુરુષ છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૬૭-૬૮)

*

પ્રેમની શક્તિ

હું જે દિવ્ય પ્રેમની વાત કરું છું તે આ સ્થૂલ પૃથ્વી ઉપર જડતત્ત્વમાં પોતાનો આવિર્ભાવ કરી રહેલા પ્રેમ વિશે છે. એ પ્રેમને માનવપ્રકૃતિમાં થઈ આવતી બધી વિકૃતિઓમાંથી જો મુક્ત રાખી શકાય તો જ તે અહીં મૂર્ત થવાનું સ્વીકારે તેમ છે. વિશ્વના સર્વ આવિર્ભાવોમાં પ્રાણતત્ત્વ જેટલું અનિવાર્ય છે તેટલું જ અનિવાર્ય તે દિવ્ય પ્રેમના આવિર્ભાવમાં પણ છે. પરંતુ દરેક બાબતમાં બન્યું છે તેમ અહીં પણ વિરોધી શક્તિઓએ આ અત્યંત કીમતી વસ્તુ ઉપર પોતાનો કાબૂ જમાવી દીધેલો છે. જડ તથા સંવેદનવિહીન જડતત્ત્વમાં પ્રવેશ કરીને પણ તેને સંવેદનશીલ અને જીવંત બનાવે છે. પરંતુ વિરોધી શક્તિઓએ એ પ્રાણશક્તિમાં વિકારો પેદા કર્યા છે. તેમણે પ્રાણને હિંસા, ક્રૂરતા, સ્વાર્થ, કામના અને દરેક પ્રકારની કુરૂપતાનું ક્ષેત્ર બનાવી મૂક્યો છે, અને દિવ્ય જીવનમાં ભાગ લેતાં તેને અટકાવી દીધો છે. એ પ્રાણની ગતિને બળજબરીથી દબાવી દેવાની નથી, યા તો તેનો ઉચ્છેદ કરવાનો નથી, પરંતુ તેનું રૂપાંતર કરવાનું છે. કારણ કે પ્રાણ વિના કોઈ પણ ભૂમિકામાં તીવ્રતા આવવી અસંભવિત છે. આપણી ચેતનાના આ અંશમાં નૈસર્ગિક રીતે જ અત્યંત ઔદાર્યથી પોતાનું અર્પણ કરવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે. પ્રાણમાં વસ્તુઓને પ્રાપ્ત કરવાની વૃત્તિ અને શક્તિ રહેલી છે, અને એ વૃત્તિના બળે જ અનન્ય ભાવે તે પોતાની જાતને પૂરેપૂરી અર્પણ પણ કરી દઈ શકે છે. અન્ય પદાર્થને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવો એ તે જાણે છે, તેટલા જ માટે કશું પણ બાકી રાખ્યા વિના, નિઃશેષપણે તે પોતાની જાતનો ઉત્સર્ગ પણ કરી દઈ શકે છે. પ્રાણની સાચી ક્રિયા સુંદરમાં સુંદર અને ભવ્યમાં ભવ્ય હોય છે. પરંતુ તેનામાં વક્રતા પેઠી છે, અને તે એક અત્યંત કુરૂપ, વધુમાં વધુ વિકૃત અને અત્યંત ઘૃણાસ્પદ વસ્તુ થઈ પડી છે.

માનવાપ્રેમની કથામાં જ્યાં જ્યાં શુદ્ધ પ્રેમનો એક પરમાણુ પણ પ્રકટ થવા પામ્યો છે અને કાંઈ પણ વિકાર વિના તેનો આવિર્ભાવ થયેલો છે, ત્યાં ત્યાં આપણને સત્યનાં અને સૌન્દર્યનાં દર્શન થાય છે. અને જો પ્રાણની એ સુંદર અને ભવ્ય ક્રિયા અલ્પાયુ નીવડે છે તો એનું કારણ એ છે કે તેને પોતાના લક્ષ્યનું, પોતાની ઝંખનાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી હોતું. પ્રાણતત્ત્વની પ્રવૃત્તિ મનુષ્ય મનુષ્ય વચ્ચે સંયોગ કરવા માટે નહિ, પણ ભૂત માત્રનો પરમાત્મા સાથે યોગ કરી આપવા માટે છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૭૯-૮૦)

*

બધું નવેસરથી રચવાનું છે

જો તમારો હેતુ આધ્યાત્મિક મુક્તિના અર્થમાં મુક્તિ મેળવવાનો હોય તો તમારા

અંતરાત્માને માટે જે સંબંધો સાચા નથી, પરંતુ જે ફક્ત અવચેતનના અભ્યાસને પરિણામે જ ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે તે સર્વનો તમારે ત્યાગ કરવો જોઈએ. જો તમારી જાતને સંપૂર્ણપણે, નિરપેક્ષ ભાવે, અનન્ય વૃત્તિથી પ્રભુને જ સમર્પણ કરી દેવા ચાહતા હો, તો એ સંબંધોનો ત્યાગ પરિપૂર્ણપણે અને સાચા દિલથી કરવો જોઈએ. તમારી જાતનો એક ટુકડો અહીં, અને બીજો બીજે ઠેકાણે બંધાયેલો હોવો ન જોઈએ. પણ તમે કહેશો કે આ સંબંધોની જાળને સમૂળગી કાપી નાખવાનું કામ કાંઈ સહેલું નથી! પરંતુ ભૂતકાળ તરફ પાછી નજર ફેરવીને થોડાંક વર્ષોના ગાળામાં તમારી પોતાની અંદર થયેલા ફેરફારોને તમે કદી જોયા છે ખરા? એ રીતે જોતાં તમને જરૂર પ્રશ્ન થશે કે અમુક અમુક સંજોગોમાં તમને જે લાગણી થયેલી, તમે અમુક રીતે વર્તેલા તે કેવી રીતે થઈ શક્યું. કેટલીક વાર તો તમે તમારું દસ વર્ષ ઉપરનું સ્વરૂપ પણ ઓળખી નહિ શકો. તો પછી તમે એક વાર જે 'હતું' યા તો અત્યારે જે 'છે' તેની સાથે કઈ રીતે તમારી જાતને બાંધી રાખી શકો, અને ભવિષ્યમાં પણ શું બનશે યા નહિ બને તે વિશે પણ શી રીતે આગળથી નિર્ણય કરી શકો?

તમારા બધા સંબંધોને તમારે અંતરાત્માના સ્વતંત્ર નિર્ણય પ્રમાણે નવેસરથી રચવાના છે. જે રૂઢ પ્રણાલીઓમાં તમે અત્યારે જીવન ગાળી રહ્યા છો, યા તો જેમાં તમે મોટા થયા છો તે પ્રણાલીઓ કાં તો પરિસ્થિતિના દબાણને લીધે યા તો સામાજિક માન્યતાઓ કે બીજી વ્યક્તિઓને લીધે તમારા ઉપર બહારથી લદાયેલી છે. તમે અત્યારે તેને જે અનુભૂતિ આપી રહ્યા છો તેમાં ફરજિયાતપણાનું તત્ત્વ રહેલું છે. ધર્મ પોતે પણ એ પ્રમાણે માણસોના ઉપર ફરજિયાતપણે લદાયેલી વસ્તુ છે. એ ધર્મની સત્તા ટકાવવા માટે કોઈ ને કોઈ ધાર્મિક ભય અથવા આધ્યાત્મિક કે બીજી કોઈ ધમકીનો ઘણી વાર આશ્રય લેવાય છે. પ્રભુ સાથેના તમારા સંબંધમાં એવી કોઈ પણ જાતની બીકને યા તો ધમકીને જરા પણ સ્થાન હોઈ શકે નહિ. એ સંબંધો તો તદ્દન સ્વતંત્ર રીતે, તમારા પોતાના મનની તથા હૃદયની પસંદગીમાંથી જ રચાવા જોઈએ. તેનો સ્વીકાર ઉત્સાહ તથા આનંદપૂર્વક થવો જોઈએ. જે સંબંધમાં વ્યક્તિ ભયથી ધ્રૂજતાં ધ્રૂજતાં કહે કે, 'મને ફરજ પડે છે, હું બીજું કાંઈ કરી શકું તેમ નથી.' એવા સંબંધમાં તે કઈ રીતની એકતા આવી શકે? (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૯૦-૯૧)

*

યોગ અને માંદગીઓ

સાધકની ચેતનામાં અવતરણ કરનાર તથા તેની પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કરવામાં સહાય કરનાર યોગશક્તિ જુદી જુદી ઘણી દિશાઓમાં કાર્ય કરે છે, અને એ શક્તિને પોતાનામાં ઝીલનાર સાધકની પ્રકૃતિ પ્રમાણે, તથા જે પ્રકારનું કાર્ય કરવાનું હોય છે તે પ્રમાણે એ યોગશક્તિના કાર્યનાં પરિણામો જુદાં જુદાં આવે છે. સૌથી પ્રથમ તો, સાધકની પ્રકૃતિનાં જે તત્ત્વો રૂપાંતર પામવા માટે તૈયાર હોય છે તેમનું રૂપાંતર એ શક્તિ વેગપૂર્વક કરે છે. જો સાધકની મનોમય ભૂમિકા યોગશક્તિ પ્રત્યે ખુલ્લી તથા તેને ગ્રહણ કરવાને તત્પર હોય તો યોગશક્તિનો સ્પર્શ થતાં તેના મનનું રૂપાંતર થવા માંડે છે, અને તે વેગપૂર્વક પ્રગતિ કરવા માંડે છે. જો પ્રાણશક્તિ એ પ્રમાણે તૈયાર હોય તો તેમાં પણ એ જ પ્રકારનો

રૂપાંતરનો વેગ આવે છે, યા તો સ્થૂળ શરીરમાં પણ એ પ્રમાણે બની શકે છે. પરંતુ સ્થૂળ દેહમાં યોગશક્તિ રૂપાંતરનું કાર્ય અંશતઃ જ કરી શકે છે, કારણ કે યોગશક્તિનો સ્વીકાર કરવાની સ્થૂળ શરીરની શક્તિ મર્યાદિત હોય છે. વિશ્વની અંદર સૌથી વધારે જડતત્ત્વની બનેલી જે ભૂમિકા છે તેમાં એટલે કે પાર્થિવ સ્તરમાં, હજી સુધી યોગશક્તિનો સ્વીકાર કરવાની ક્ષમતાની સાથે સાથે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં વિરોધ કરવાની વૃત્તિ પણ ભળેલી છે. પરંતુ પ્રકૃતિના એક ભાગની ત્વરિત પ્રગતિની જોડે જોડે તેના બીજા ભાગમાં એટલી જ ત્વરિત પ્રગતિ થાય નહિ તો પ્રકૃતિમાં એક પ્રકારનો વિસંવાદ પેદા થાય છે. પ્રકૃતિમાં કયાંક અવ્યવસ્થા ઊભી થાય છે, જ્યાં જ્યાં અથવા જ્યારે જ્યારે આ જાતનો વિસંવાદ થાય છે ત્યાં ત્યાં અથવા ત્યારે ત્યારે તે વ્યાધિનું રૂપ લઈ શકે છે. કઈ જાતનો વ્યાધિ થાય છે તેનો આધાર કેવા પ્રકારની અવ્યવસ્થા છે તેના પર હોય છે. એક પ્રકારનો વિસંવાદ મન ઉપર અસર કરે છે અને તેને પરિણામે આવતો વ્યાધિ છેક ગાંડપણ સુધી પણ જઈ શકે. એક બીજી જાતનો વિસંવાદ સ્થૂળ શરીર પર અસર કરે છે અને તાવ યા તો અળાઈઓ કે બીજા નાનામોટા શારીરિક વ્યાધિ રૂપે પ્રકટ થાય છે.

પોતાના ઉપર કાર્ય કરનાર યોગશક્તિને સ્વીકારવાને, અને તેને યોગ્ય પ્રત્યુત્તર આપવાને અંતઃકરણના જે ભાગો તૈયાર હોય છે તેઓમાં યોગશક્તિના કાર્યને પરિણામે રૂપાંતરની ક્રિયાને વેગ મળે છે. આ રીતે યોગ સમય બચાવે છે. એમ તો આખું જગત ક્રમે ક્રમે આગળ વધતા રૂપાંતરની ક્રિયાને માર્ગે ગતિ કરી રહ્યું છે. તમે યોગસાધનાનો માર્ગ લો છો ત્યારે તમારામાં થતી વિરાટની એ ક્રિયાના વેગને તમે વધારો છો. સામાન્ય ગતિએ જે કાર્યને ઘણાં વર્ષો લાગે તે કાર્ય યોગસાધનાને પરિણામે થોડા દિવસોમાં યા તો થોડા કલાકોમાં પણ સાધી શકાય છે. પરંતુ એ વેગની વૃદ્ધિના આવેગને માનવની આંતર ચેતના પ્રથમ વધાવી લે છે. કારણ કે ચેતનાના ઉપરના ભાગો યોગશક્તિની ત્વરિત અને એકાગ્ર ક્રિયાઓને તરત જ અનુસરી શકે છે, તથા યોગની ક્રિયાને પરિણામે અંતરની જે સતત પુનર્વ્યસ્થા કરવી પડે છે, તથા તે ક્રિયાઓને અનુકૂળ વૃત્તિ ધારણ કરવી પડે છે તે એ સૂક્ષ્મ ભાગો સહેલાઈથી કરી શકે છે.

પરંતુ સામાન્યતઃ માનવનું સ્થૂળ શરીર જડતાવાળું, તમોગુણી હોઈ એને નિષ્ક્રિયતા પ્રિય હોય છે. સ્થૂળ શરીરમાં જો એવું કોઈ તત્ત્વ હોય જે યોગશક્તિના કાર્યને પ્રત્યુત્તર ન આપતું હોય, અથવા શરીરમાં જો કોઈ પ્રકારનો વિરોધ હોય તો તેનું કારણ એ હોય છે અંતરના બીજા સૂક્ષ્મ ભાગોના જેટલી ઝડપથી સ્થૂળ શરીર ગતિ કરી શકતું નથી. સ્વાભાવિક રીતે જ એને વધારે વખત લાગે છે. સામાન્ય જીવનની પેઠે યોગમાં પણ તે પોતાની ધીમી ગતિએ ચાલે એ સ્વાભાવિક છે. મોટી ઉંમરના લોકો પોતાની સાથે નાનાં છોકરાં હોય અને લાંબી ફલંગે ચાલે તેના જેવું સાધનામાં પણ બને છે. વચ્ચે વચ્ચે એ લોકોને ઊભા રહેવું પડે છે, અને પાછળ પડી ગયેલું બાળક આવી પહોંચે અને જોડે થઈ જાય ત્યાં સુધી વાટ પણ જોવી પડે છે. આ પ્રમાણે અંતરની પ્રગતિ અને સ્થૂળ શરીરની જડતા એ બે વચ્ચે જે વિસંવાદ હોય છે તેને લીધે ઘણી વાર શરીરમાં અવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન

થાય છે અને એ અવ્યવસ્થા વ્યાધિ રૂપે પ્રકટ થાય છે. ઘણા લોકો યોગસાધનાની શરૂઆત કરે છે કે તુરત જ શારીરિક વ્યાધિ કે દુઃખથી પીડાય છે તેનું કારણ પણ એ જ હોય છે. જો સાધક પોતે કાળજી રાખે અને સાવધાન રહે તો એ પ્રમાણે બનવું જ જોઈએ એવું કાંઈ નથી. અથવા તો શરીરમાં યોગશક્તિ પ્રત્યે અસાધારણ અને મહાન ગ્રાહકશક્તિ હોય ત્યારે પણ સાધક એ મુશ્કેલીથી બચી જાય છે. પણ ભૂતકાળમાં જો યોગશક્તિના કાર્યને માટે શરીર તૈયાર ન થયું હોય તો અંતરની પ્રગતિની સાથે રહી શકે એટલી શુદ્ધ ગ્રાહકશક્તિ શરીરમાં ભાગ્યે જ હોય છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૯૩-૯૫)

*

કૃપાને સમર્પણ

પરંતુ તમે ગમે તે કરો, ગમે તે ઉપાય કે ગમે તે રીત અજમાવો, અને તેનો પ્રયોગ કરવામાં ભલે તમે ઘણી હોશિયારી અને શક્તિ મેળવી હોય છતાં છેવટનું પરિણામ તો તમારે ભગવાનના હાથમાં જ સોંપવું જોઈએ. પ્રયત્ન તો તમે હમેશાં કરી શકો છો. પરંતુ તમારા પ્રયત્નોનું ફળ આપવું કે ન આપવું એ તો ભગવાનના હાથમાં છે. તમારી પોતાની શક્તિ પ્રયત્ન આગળ જ અટકી જાય છે. જો પરિણામ આવે છે તો તે પ્રભુની શક્તિ લાવી આપે છે, નહિ કે તમારી શક્તિ.

તમે પૂછો છો કે શારીરિક તંદુરસ્તી જેવી વસ્તુઓ માટે ભગવાન પાસે માગણી કરવી એ યોગ્ય ગણાય કે નહિ. પરંતુ નૈતિક ખામીને દૂર કરવા માટે પ્રભુની પ્રાર્થના કરવામાં જેમ નુકસાન નથી તેમ શારીરિક વ્યાધિ દૂર કરવા માટે પણ પ્રભુનો આશ્રય લેવો એમાં પણ કંઈ ખોટું નથી. પરંતુ ચાહે તે વસ્તુ માટે તમે પ્રાર્થના કરો કે પુરુષાર્થ કરો, પણ એ પુરુષાર્થ કરતાં કરતાં, તમારી શક્તિનો કે જ્ઞાનનો સારામાં સારી રીતે પ્રયોગ કરતાં કરતાં, તમારામાં એ ભાન જાગ્રત રહેવું જોઈએ કે એ સઘળા પ્રયત્નનું પરિણામ કેવળ પ્રભુની કૃપા ઉપર જ અવલંબે છે. એક વાર તમે સાધના શરૂ કરો ત્યાર પછી તમે જે કાંઈ કરો તે સંપૂર્ણ સમર્પણના ભાવપૂર્વક જ કરવું જોઈએ. તમારી વૃત્તિ આવી હોવી જોઈએઃ 'હું હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના કરું છું. હું મારી અપૂર્ણતાઓ દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરું છું, મારાથી બનતું સઘળું કરું છું. પરંતુ પરિણામ માટે તો હું મારી જાતને સંપૂર્ણપણે ભગવાનના જ હાથમાં સોંપું છું.' (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૦૬)

*

ધ્યાનમાં બેસવું

તમારામાં જે પ્રકારની અભીપ્સા હશે તે પ્રકારની શક્તિ તેનો પ્રત્યુત્તર આપશે; અને તે પ્રકારનું કાર્ય કરશે. ધ્યાનમાં પોતાની જાતને નિઃસ્પંદ, યા તો શૂન્યવત્ કરવાથી એક આંતરિક નીરવતા પ્રકટે છે. પણ એનો અર્થ એ નથી કે તમે પોતે શૂન્ય થઈ ગયા છો, યા તો તદ્દન જડ પદાર્થ બની ગયા છો. તમારી જાતને એક ખાલી પાત્ર જેવી કરીને તેમાં ભરાનાર વસ્તુને તમે આમંત્રણ આપો છો. એનો અર્થ એ છે કે તમારી આંતર ચેતનાના

પ્રયત્નને શાંત કરીને તમે તેને સાક્ષાત્કાર પ્રત્યે દોરો છો. તમારી ચેતના જે પ્રકારની હશે અને તેના પ્રયત્નમાં જે કોટિનું બળ હશે તે પ્રમાણેનાં અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ, સહાયક અને કદી વિઘાતક પણ હોય તેવાં બળોને તમે ગતિમાં લાવશો.

અનેક સ્થિતિમાં માણસ ધ્યાન કરી શકે છે, અને એ પ્રત્યેક સ્થિતિ જે શક્તિઓ ધ્યાનમાં પ્રકટે છે અને ચેતનામાં ઊતરે છે તેમના ઉપર તથા તેમના કાર્યની ઉપર પોતાની અસર નાખે છે; જો તમે એકલા જ ધ્યાન કરવા બેસો તો તમારી પોતાની આંતરિક તથા બહારની પરિસ્થિતિના ઉપર જ બધો આધાર રહે છે. જો તમે બીજા માણસો જોડે ધ્યાન કરવા બેસો તો સામાન્ય વાતાવરણ મુખ્ય ભાગ ભજવશે. પરંતુ બંને પ્રસંગે પરિસ્થિતિ તો હંમેશાં બદલાયા કરશે જ, અને કોઈ પણ બે પ્રસંગે પ્રત્યુત્તર આપતી શક્તિઓ એકની એક નહિ જ રહે. સામુદાયિક ધ્યાન જો સાચી રીતે કરી શકાય તો તે એક પ્રબળ શક્તિ રૂપ બની શકે છે. એક જૂની કહેતી છે કે 'સાચા દિલના બાર માણસો ભેગા મળી પોતાની તપઃશક્તિ તથા અભીપ્સાને એકાગ્ર કરી ભગવાનને બોલાવે, તો ભગવાનને અવશ્ય પ્રગટ થવું જ પડે.' પરંતુ એ તપઃશક્તિ એકરૂપ અને એકાગ્ર તથા અભીપ્સા સાચા દિલની હોવી જોઈએ. કારણ કે એ રીતે ભેગા થયેલા માણસોનો તમોગુણ યા તો ખોટી કે વિકૃત વાસનાઓ પણ એકત્ર બનીને કાર્ય કરવા લાગી શકે, અને એનું પરિણામ તો ભારે વિનાશકારક પણ નીવડે.

ધ્યાન કરતી વખતે સૌથી પ્રથમ મહત્ત્વની વસ્તુ એ છે કે તમારી સમગ્ર ચેતનામાં એક સંપૂર્ણ અને અનન્ય સહૃદયતા છવાઈ જવી જોઈએ. કોઈ પણ રીતે તમારે પોતાની જાતને કે બીજાને છેતરવાના નથી, યા તો કોઈથી છેતરાવાનું નથી. પ્રભુને છેતરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કેવો નિષ્ફળ અને અર્થહીન પ્રયત્ન છે એ તો આપણે જોઈ ગયાં છીએ. ઘણી વખત માણસોના મનમાં કોઈક ઇચ્છા હોય છે, અમુક વસ્તુ પ્રત્યે માનસિક પસંદગી યા તો પ્રાણની કામના આવી રહી હોય છે. તેઓ પોતાને યોગના અનુભવો અમુક રીતે જ થાય એમ ઇચ્છતા હોય છે, યા તો પોતાના વિચારોને, કામનાઓને, કે પસંદગીઓને સંતોષે એવી રીતે સાક્ષાત્કાર મળે એમ તેઓ માગતા હોય છે. તેઓ પોતાની જાતને શૂન્યવત્ અને પૂર્વગ્રહોથી મુક્ત રાખીને ધ્યાનમાં જે બનતું હોય છે તેનું સકળ અને સહૃદય ભાવે અવલોકન નથી કરતા. ધ્યાનમાં બનતી વસ્તુ જો એમને રુચિકર નથી હોતી તો તેઓ સહેલાઈથી પોતાને છેતરી બેસે છે. તેઓ જુએ છે એક વસ્તુ, પણ તેને સહેજ મચડીને કોઈ બીજી જ વસ્તુ બનાવી લે છે. કોઈ સરળ વસ્તુને ખૂબ ગૂંચવણવાળી કરી મૂકે છે, અથવા તો એને ખૂબ મોટું સ્વરૂપ આપી તેને કોઈ અસાધારણ અનુભૂતિ માની લે છે.

ધ્યાન કરવા બેસો ત્યારે તમારે બાળક જેવા ભોળા નિખાલસ અને સરળ થવું જોઈએ. તમારા બહિર્મુખ મન વડે ધ્યાનમાં દખલ કરવી જોઈએ નહિ, કશાની આશા રાખવી જોઈએ નહિ, કશાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ નહિ. એક વાર આવી સ્થિતિ આવે એટલે પછી બાકીનો બધો આધાર તમારા અંતરની ઊંડાણમાં રહેલી અભીપ્સા ઉપર

છે. એ આંતરિક ગહનતામાંથી જો તમે શાંતિ માટે માગણી કરશો, તો તે આવશે; બળ, શક્તિ કે જ્ઞાન માગશો તો તે પણ આવશે. પરંતુ તે બધાને ગ્રહણ કરવાની તમારામાં શક્તિ હશે તેટલા પ્રમાણમાં જ તે તમારી પાસે આવશે. તમે જો સાક્ષાત્ પ્રભુને સાદ કરશો, અને એમ સ્વીકારી લઈએ કે પ્રભુ હમેશાં તમારો સાદ સાંભળે છે, એટલે કે તમારો સાદ પ્રભુને પહોંચી શકે એટલો વિશુદ્ધ અને સમર્થ છે, તો તેનો પ્રત્યુત્તર પણ તમને મળશે જ. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૦૭થી ૧૦૯)

*

ઘૃણા દૂર કરવી

આ જગતમાં અનેક ન ગમે તેવી અને બદસૂરત ચીજો આવેલી છે. પરંતુ એનો અર્થ એવો થતો નથી કે માણસે તેમના પ્રત્યે સતત ઘૃણાની લાગણી અનુભવવી જોઈએ. માનવમનને ક્ષોભ આપતી કે નિર્બળ કરતી ભય, ઘૃણા કે સંકોચની લાગણીઓને જીતી શકાય છે. યોગીએ તો એવી લાગણીઓનાં પ્રતિકાર્યોથી પર થવું ખાસ જરૂરનું છે. સર્વે પ્રાણીઓ, સર્વે પદાર્થો તથા સર્વે ઘટનાઓ વચ્ચે તેણે સંપૂર્ણ સમતા સાચવવી એ તો યોગસાધનાનું લગભગ પહેલું જ પગથિયું છે. હમેશાં તમારે સ્થિર, નિર્લિપ્ત, અનાસક્ત અને અવિચલિત રહેવું જોઈએ. યોગીની ખરી શક્તિ જ એમાં રહેલી છે. જો તમે સંપૂર્ણ શાંતિ અને અક્ષોભની સ્થિતિમાં રહી શકો તો તમારી સામે આવેલાં ભયાનક ઝનૂની પ્રાણીઓને પણ તમે જીતી શકો છો.

ઘૃણા એ અજ્ઞાનની ક્રિયા છે. આત્મરક્ષણની સાહજિક વૃત્તિનું એ પરિણામ છે. પરંતુ કોઈ પણ ભયની સામેનો ઉત્તમ ઉપાય આવી અકારણ ઘૃણામાં નહિ પણ સાચા જ્ઞાનમાં રહ્યો છે. ભયનું સ્વરૂપ જાણી લઈને તેને દૂર કરવાના યા તો નાબૂદ કરવાના ઈલાજો બુદ્ધિપૂર્વક લેવાવા જોઈએ.

*

અજ્ઞાનથી મુક્ત થવું

આ બધી ભય, ઘૃણા વગેરે પ્રક્રિયાઓને જન્મ આપતું અજ્ઞાન આખી માનવજાતિમાં રહેલું છે. પણ એના ઉપર વિજય મેળવી શકાય છે. આપણી બાહ્ય પ્રકૃતિને જન્મ આપનાર અને આપણી ચારેબાજુ સર્વત્ર પથરાયેલી સ્થૂળ જડ માનવ પ્રકૃતિમાં જ કંઈ આપણે હમેશ માટે પુરાઈ રહેવાનું નથી.

ચેતનાનો વિકાસ થતાં અજ્ઞાન દૂર થઈ જાય છે. તમારે ચેતનાની જરૂર છે, હમેશાં વધારે ને વધારે સચેતનતાની જરૂર છે. શુદ્ધ સરળ અને જ્યોતિર્મય ચેતનાની જરૂર છે. એવી પૂર્ણ ચેતનાની જ્ઞાનજ્યોતિમાં પદાર્થો પોતાના મૂળ સ્વરૂપે દેખાય છે, નહિ કે જેવા તેઓ દેખાવા માગે છે તેવા. એવી ચેતના એક ચિત્રપટ પેઠે પોતાની પાસેથી પસાર થતાં સર્વ પદાર્થોનું આબેહૂબ પ્રતિબિંબ ઝીલે છે. એવી ચેતનાના પટ ઉપર વસ્તુ જ્યોતિર્મય કે તમોગ્રસ્ત, સીધી કે વક્ર જેવી હોય તેવી દેખાય છે. જ્યારે તમે ધ્યાનની એકાગ્ર સ્થિતિમાં નિષ્ક્રિય

સાક્ષી થઈ રહો છો ત્યારે તમારી ચેતના પડદાના જેવી કે દર્પણના જેવી હોય છે. જ્યારે તમે ક્રિયા કરવામાં પ્રવૃત્ત થાઓ છો ત્યારે એ જ ચેતના સર્ચલાઈટ રૂપ બની જાય છે. કોઈ પણ સ્થળે, કોઈ પણ પદાર્થમાં ઊંડા ઊતરીને તેને જ્ઞાનપૂર્વક ઝીણવટથી આરપાર જોવો હોય, તો તમારે ચેતનાની એ જ્યોતિને ફક્ત તેના તરફ વાળવાની જ રહે છે.

એ પૂર્ણ ચેતનાને પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય છે તમારી અત્યારની ચેતનાનો વિકાસ, તમારે એને તેના અત્યારના ચીલામાંથી ને મર્યાદાઓમાંથી બહાર કાઢીને કેળવવાની છે, ભગવાનની દિવ્ય જ્યોતિ પ્રત્યે ખુલ્લી કરવાની છે, તથા દિવ્ય જ્યોતિને તેના પર છૂટથી અને પૂર્ણપણે કાર્ય કરવા દેવાનું છે. પરંતુ સર્વ પ્રકારની વાસનાઓને અને ભયને તમે તમારામાંથી જ્યારે દૂર કરી દેશો, તમને અંધકારમાં કે બંધનમાં પૂરી રાખનાર માનસિક પૂર્વગ્રહોમાંથી, પ્રાણની પસંદગીઓમાંથી, તથા સ્થૂળ પ્રકારના ભય તથા આકર્ષણોમાંથી તમે જ્યારે મુક્ત બની જશો ત્યારે જ એ દિવ્ય શક્તિ નિર્બંધ અને પૂર્ણ રીતે પોતાનું કાર્ય કરી શકશે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૧૦થી ૧૧૨)

*

સમર્પણ અને બલિદાન

આપણી યોગસાધનામાં આત્મબલિદાનને માટે સ્થાન જ નથી. પરંતુ એ શબ્દનો તમે શો અર્થ કરો છો તેના પર બધો આધાર રહે છે. બલિદાનનો અસલ શુદ્ધ અર્થ તો 'પવિત્ર કરવું,' 'પ્રભુને અર્પણ કરીને પવિત્ર કરવું' એવો થાય છે. પરંતુ હાલમાં બલિદાન શબ્દનો અર્થ પ્રચલિત છે તે પ્રમાણે તો બલિદાન વિનાશનો સમાનાર્થ શબ્દ બની ગયો છે. એ શબ્દની આજુબાજુ એક અભાવાત્મક નકારનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન થયું છે. એવું બલિદાન ચરિતાર્થતા સૂચવતું નથી. એ તો આત્મહાનિ યાને આત્મવિનાશ છે. તમે તમારી સઘળી શક્યતાઓનું બલિદાન આપો છો. તમારા વ્યક્તિત્વની છેક, ભૌતિક તત્ત્વથી માંડી ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક ચેતનાના શિખર સુધીની સઘળી શક્યતાઓનું અને સાક્ષાત્કારનું બલિદાન આપો છો. એવા બલિદાનથી તમારા પોતાના સ્વરૂપમાં – સત્ત્વમાં ઘટાડો થાય છે. જો તમે તમારા જીવનનું, શરીરનું પણ બલિદાન આપો, તો આ પાર્થિવ ભૂમિકા ઉપર તમારા વિકાસની જે શક્યતાઓ છે તેનો તમે ત્યાગ કરો છો, એટલે કે આ પૃથ્વી ઉપર વિકાસની જે શક્યતાઓ છે તેનો તમે ત્યાગ કરો છો, એટલે કે આ પૃથ્વી ઉપર વિકાસની જે શક્યતાઓ તમારે માટે છે તેનો અંત આવે છે. એ જ પ્રમાણે નીતિની દૃષ્ટિએ તમે તમારા જીવનનું બલિદાન દઈ શકો છો. અને પરિણામે, તમારા આંતર જીવનની નિર્બંધ સાર્થકતાનો અને સમૃદ્ધ વિશાળતાનો ભોગ આપો છો. આત્મવિસર્જનના આ ખ્યાલમાં હમેશાં બળપૂર્વક અર્પણ કરવાની, બહારથી પોતાના ઉપર લાદેલા આત્મત્યાગની વૃત્તિ રહેલી હોય છે. આત્માની ઊંડી અને વિશાળ સ્વાભાવિક શક્યતાઓ માટે એ આદર્શમાં સ્થાન નથી હોતું.

સમર્પણનો આપણે આ અર્થ નથી કરતા. આપણી દૃષ્ટિએ સમર્પણ એટલે અંતરમાંથી પ્રગટતું સ્વયંભૂ આત્મસમર્પણ, પ્રભુને – આપણાથી એક વધારે મહાન એવી

ચેતના કે જેના આપણે અંશ છીએ તેને આપણા સર્વસ્વનું અર્પણ. સમર્પણ કરવાથી તમારા સત્ત્વમાં કશો ઘટાડો નહિ થાય, કેવળ વૃદ્ધિ જ થશે. સમર્પણ તમારા વ્યક્તિત્વને નિર્બળ નહિ બનાવે, તેનો નાશ નહિ કરે. જે ઊલટું તમારા વ્યક્તિત્વને તે સમૃદ્ધ અને સુદઢ બનાવશે. સમર્પણ એટલે મુક્તપણે પોતાનું સર્વ કંઈ આપી દેવું, અર્પણ કરવાના આનંદ સાથે આપી દેવું. એમાં બલિદાનનો, ભોગ આપવાનો ભાવ હોતો નથી. જેમાં તમે બલિદાન આપી રહ્યા છો એવી સહેજ પણ લાગણી થાય તે સમર્પણ નહિ કહેવાય. કારણ કે એનો અર્થ એ થયો કે તમે તમારી જાતને સાચવી રાખો છો, અથવા તો અનિચ્છાથી આયાસપૂર્વક દુઃખપૂર્વક આપવાનો પ્રયત્ન કરો છો, એમાં વસ્તુને આપવાનો આનંદ તમે અનુભવતા નથી. તમે કંઈક આપી રહ્યા છો એવી લાગણી પણ તમને કદાચ નહિ થતી હોય. કોઈ પણ કાર્ય કરતી વેળા તમને તેમાં બળજબરીનો અનુભવ થાય તો તમારે નિઃસંશય જાણવું કે તમારી કાર્યપદ્ધતિમાં કંઈક ભૂલ છે.

સાચું સમર્પણ તમારી ચેતનાનો વિસ્તાર કરી આપે છે, તમારી શક્તિને વધારી આપે છે, તમે આપમેળે કદી પ્રાપ્ત ન કરી શકો એવી વસ્તુઓ, ગુણ અને પ્રમાણમાં બંને રીતે, તમને મેળવી આપે છે. સમર્પણને પરિણામે પ્રાપ્ત થતી આ બૃહત્તર સમૃદ્ધિ તમે કોઈ અન્ય રીતે મેળવેલી સમૃદ્ધિ કરતાં જુદી જ વસ્તુ છે. તમે એક જુદી જ દુનિયામાં, એક વિશાળતામાં પ્રવેશ કરો છો. સમર્પણ કર્યા વિના તમે એમાં કદી પણ પ્રવેશ ન કરી શક્યા હોત. પાણીનું એક ટીપું મહાસાગરમાં પડે એના જેવી એ સ્થિતિ છે. જો તે ટીપું પોતાનું જુદું વ્યક્તિત્વ જાળવી રાખે તો તે કેવળ એક ટીપું આજુબાજુની અનંતતા, અપરિમેયતા વચ્ચે ચગદાઈ જતું માત્ર ટીપું જ રહેશે. કારણ કે તેણે સમર્પણ કર્યું નથી. પરંતુ સમર્પણ કરે એટલે એ જ ટીપું મહાસાગર જોડે એક થઈ જાય છે અને સમગ્ર મહાસાગરની પ્રકૃતિનું, તેની શક્તિનું અને વિરાટતાનું તે સહભાગી બને છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૨૬થી ૧૨૭)

*

સમર્પણ અને સ્વાર્પણ

શરણાગતિ એટલે ભગવાનને તમારા જીવનની જવાબદારી સોંપી દેવાનો નિર્ણય. આ નિર્ણય વગર કશું જ બિલકુલ શક્ય નથી. તમે જો શરણે ન જાઓ તો યોગનો કશો જ અર્થ રહેતો નથી. સ્વાભાવિક રીતે આના પછી બીજુ બધું આવે છે; કારણ કે યોગની આખી પ્રક્રિયાની શરૂઆત શરણાગતિથી થાય છે. તમે શરણાગતિ બે રીતે કરી શકોઃ કાં તો જ્ઞાન દ્વારા, કાં તો ભક્તિ દ્વારા. તમારામાં એવી પ્રબળ અંતઃસ્ફુરણા હોવી જોઈએ કે ભગવાન જ એકમાત્ર સત્ય છે અને ભગવાન વગર તમે કાંઈ જ કરી શકો નહિ એવી પ્રકાશપૂર્ણ પ્રતીતિ હોવી જોઈએ. અથવા તો તમારામાં એક સાહજિક લાગણી હોવી જોઈએ કે આ એક માર્ગે જ સુખી થવાય તેમ છે, તમારી ચૈત્ય સત્તામાં એવી પ્રબળ ઇચ્છા હોવી જોઈએ કે તમે માત્ર ભગવાનને ખાતર જ છો. તમે કહો કે ''હું મારી જાતનો નથી'', અને એમ તમારા અસ્તિત્વની જવાબદારી સત્યને સોંપી દો. પછી આવે છે આત્મનિવેદન. ''આ રહ્યો હું વિવિધ ગુણોનું એક સંતાન : સારા અને ખરાબ, તમોગ્રસ્ત અને પ્રકાશિત. હું જેવો છું તેવો મારું નિવેદન કરું

છું. મારી બધી ચડતી પડતી સહિત, ઝઘડતા આવેગો અને વલણો સહિત, મારો સ્વીકાર કરો. મારા પ્રત્યે તમને ફાવે તેમ કરો.'' આમ તમારા આત્મનિવેદનના ક્રમમાં તમારા પ્રથમ નિર્ણયની આસપાસ તમારી સત્તાને એકસૂત્રે પરોવવાની તમે શરૂઆત કરો છો અને આ એકસૂત્ર તે છે કેન્દ્રસ્થ ચૈતસિક તપસ્ શક્તિ. તમારી પ્રકૃતિમાંનાં સઘળાં વિદ્રોહી તત્ત્વોને સંવાદમાં આણવાં પડશે, તેમાંના પ્રત્યેકને એક પછી એક લઈને કેન્દ્રસ્થ સત્તાની સાથે સુગ્રથિત કરવું પડશે. એક સાહજિક સ્ફુરણ સાથે તમે ભગવાનને અર્પિત થઈ શકો છો; પરંતુ આ સુગ્રથન વગર અસરકારક રીતે તેમ થવું શક્ય નથી.

*

સમર્પણ અને નૈવેદ્ય

જેમ જેમ તમે એકસૂત્રમાં સુગ્રથિત થતા જશો, તેમ તેમ તમારા સ્વાર્પણને ઉપલબ્ધ કરતા જશો. અને એક વાર આત્મનિવેદન પરિપૂર્ણ થયું કે તરત સમર્પણ ફલિત થશે. ઉપલબ્ધિની સમગ્ર પ્રક્રિયાનું એ શિરોમણિ છે, ક્રમિક પરંપરાનું એ છેલ્લું સોપાન છે. ત્યાર પછી કોઈ મુશ્કેલી નડશે નહીં, બધું જ સીધેસીધું ચાલશે. પરંતુ તમારે ભૂલવું ન જોઈએ કે તમે એકાએક પૂર્ણપણે સમર્પિત થઈ શકશો નહીં. એકાદ બે દિવસ માટે અમુક પ્રકારનું પ્રબળ સ્ફુરણ થઈ આવે, એટલે આ પ્રકારની માન્યતાથી તમે ભરમાઈ જાઓ છો. તમારામાં એવી આશા બંધાય છે કે આ પ્રકારની જાગૃતિ પછી બીજું બધું આપોઆપ થઈ આવશે. પરંતુ હકીકતમાં તમે સહેજ પણ આત્મતૃપ્ત થયા કે તમારી પોતાની પ્રગતિ જોખમાશે. કારણ કે, તમારું અસ્તિત્વ એકબીજાની સાથે ઝઘડતી અસંખ્ય વૃત્તિઓનું બનેલું છે, – એને તમે ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિત્વો પણ કહી શકો છો. એમાંની એક વૃત્તિ (કે વ્યક્તિત્વનું પાસું) જ્યારે ભગવાનને શરણે જાય છે, ત્યારે બીજી વૃત્તિઓ તરી આવે છે અને પોતાની વફાદારીને નકારે છે. તેમનો પોકાર ઊઠે છે, ''અમે અમારી જાતને સમર્પિત કરી નથી;'' અને પછી પોતાની સ્વતંત્રતાને માટે, અભિવ્યક્તિને માટે શોરબકોર કરી મૂકે છે. પછી તમે તેમને શાંત થવાનું જણાવો છો, તેમને સત્યનો નિર્દેશ કરો છો. તમારી સમગ્ર સત્તાની આસપાસ તમારે ધીરજપૂર્વક ફરવું જોઈશે, ખૂણેખાંચરે શોધખોળ કરવી જોઈશે, સપાટી પર આવવાની મનોવૈજ્ઞાનિક પળની રાહ જોતાં તમારામાં રહેલાં અંધાધૂંધી ભરેલાં તત્ત્વોનો સામનો કરવો પડશે. અને પછી જ્યારે તમારી માનસિક, પ્રાણિક અને શારીરિક પ્રકૃતિની આસપાસ સમગ્રતયા જવાનું પુરું કર્યું હશે, ભગવાનને શરણે જવાનું પ્રત્યેક તત્ત્વને આગ્રહપૂર્વક સમજાવ્યું હશે અને આમ એક નિરપેક્ષ એકસૂત્ર સમર્પણ પ્રાપ્ત કર્યું હશે, – ત્યારે તમારી મુશ્કેલીઓનો અંત આવી ગયો હશે. પછી, ખરેખર, રૂપાંતર ભણી તમારું ભવ્ય પ્રસ્થાન થશે; હવે તમે અંધકારમાંથી જ્ઞાન ભણી નહિ, પણ જ્ઞાનમાંથી જ્ઞાન ભણી, પ્રકાશમાંથી પ્રકાશ ભણી, સુખમાંથી સુખ ભણી પ્રસ્થાન કરશો... ... પરિપૂર્ણ સમર્પણ નિઃશંક કોઈ સહેલી વાત નથી. તમારે પોતાને તમારા સ્વતંત્ર પ્રયત્નથી તેમ બધું જ કરવાનું હોય તો લગભગ અચોક્કસ સમય લાગી જાય. પણ જ્યારે ભગવાનની કૃપા તમારી સાથે હોય ત્યારે તે પ્રમાણે નિશ્ચિતરૂપે ન બને. વારંવાર ભગવાન તરફથી થતા ધક્કાને લઈને,

કોઈ વાર આ દિશામાં તો કોઈ વાર અન્ય દિશામાં ધક્કેલાતાં કાર્ય પ્રમાણમાં ઘણાં સરળ થઈ જાય છે. અલબત્ત, સમયનો ગાળો વ્યક્તિએ વ્યક્તિએ આધાર રાખતો હોય છે, પણ તમે જો દૃઢ સંકલ્પ કરો તો તે ગાળો ઘણો ટૂંકાવી શકાય. ખાસ જરૂર છે સંકલ્પની, અને એ જ છે માસ્ટર કૂંચી. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૪૦થી ૧૪૨)

*

પરિત્યાગ

પુસ્તકોમાં ત્યાગને વિશે ઘણું કહેવાયું છે, – તમારી માલિકીની વસ્તુઓને ત્યજવી જોઈએ, આસક્તિ ત્યજવી જોઈએ, ઇચ્છાઓ ત્યજવી જોઈએ. પરંતુ હું એવા નિર્ણય પર આવી છું કે જ્યાં લગી તમારે કશુંક ત્યજવું પડતું હોય ત્યાં લગી તમે આ માર્ગ પર નથી; કારણ કે, જ્યાં લગી બધી વસ્તુઓ જેવી છે તેવી તમારામાં સઘળી રીતે અણગમો ઉત્પન્ન ન કરે, તેમનો અસ્વીકાર કરવામાં તમારે પ્રયત્ન કરવો પડે, ત્યાં લગી તમે અતિમાનસિક ઉપલબ્ધિને માટે તૈયાર નથી. જો તમને અધિમનસની રચનાઓ – એટલે કે તેણે જે જગતને ઘડ્યું છે તે અને ચાલુ વ્યવસ્થા જેને તે ટેકો આપે છે તે – હજુ પણ સંતોષ આપતી હોય, તો તમે પેલી ઉપલબ્ધિના ભાગીદાર નહિ બની શકો. ખરેખર તમને જ્યારે આવું જગત કંટાળાજનક, અસહ્ય અને અસ્વીકાર્ય જણાય, ત્યારે જ તમે ચેતનાના પરિવર્તનને લાયક થઈ શકો. એટલા માટે હું ત્યાગના વિચારને કાંઈ મહત્ત્વ આપતી નથી. ત્યજવું એટલે જેનું તમે મૂલ્ય આંકો છો તેને છોડી દેવું, તમને જે રાખવા જેવું લાગે તેને નકારી કાઢવું. આથી ઊલટી રીતે, તમને એમ લાગવું જોઈએ કે આ દુનિયા કઢંગી છે, મૂર્ખ છે, પાશવી છે, અસહ્ય યાતનાઓની ભરેલી છે; અને એક વાર તમને આમ જણાય કે પછી બધી ભૌતિક અને પાર્થિવ ચેતના, જેને આમ થવું ગમતું નથી હોતું, તેને તેમાં પરિવર્તન થાય તે ગમશે; અને પછી એ કહેશે : ‘‘મારે કાંઈક બીજું જોઈએ, કાંઈક સાચું જોઈએ, – સુંદર, આનંદસભર, જ્ઞાન અને ચેતનાવાળું જોઈએ!’’ અહીં તો બધું અંધારા અવચેતનાના સમુદ્રમાં તરતું છે. પરંતુ જ્યારે તમને તમારી પૂર્ણ ઇચ્છાથી, સર્વ સંકલ્પોથી, સઘળી અભીપ્સા અને ઉત્કટતાથી ભગવાન જોઈશે, ત્યારે તે જરૂર આવશે. પરંતુ આ માત્ર દુનિયાને સુધારવાની વાત નથી. એવા ઘણા છે જેઓ સરકાર બદલવા, સામાજિક સુધારા કરવા અને લોકોપયોગી કામો કરવા શોરબકોર મચાવે છે; તેઓ એમ માને છે કે તેમ કરવાથી દુનિયા છે તેથી સારી થઈ જશે. આપણે તો જોઈએ એક નવું જગત, એક સાચું જગત, જે ઋતચેતનાની અભિવ્યક્તિવાળું હોય. અને એમ થશે જ, થવું જ જોઈએ – અને જેટલું વહેલું થાય તેટલું સારું!

પરંતુ આ માત્ર એક વ્યક્તિલક્ષી પરિવર્તન ન હોય. સમગ્ર ભૌતિક જીવન પરિવર્તનને પામવું જોઈએ. પાર્થિવ જગત આપણામાં માત્ર ચેતનાના પરિવર્તનથી પર્યાપ્ત થતું નથી. તે વાસ્તવિક રીતે એમ જણાવે છે : ‘‘તમે આનંદમાં નિમગ્ન બનો છો, પ્રકાશમય થાઓ છો, તમને દિવ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. પણ એથી કાંઈ મારામાં ફેરફાર થતો નથી. હું એવું જ, એક નર્કાગાર રહું છું!’’ પરિવર્તન પામેલી સમ્યક ચેતના તે હોય, જે

દુનિયાની ભૌતિક પરિસ્થિતિને બદલે, તેને એક સંપૂર્ણ રીતની નવી સૃષ્ટિ બનાવે.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૪૨થી ૧૪૩)

*

તિતિક્ષા : સંકેતશબ્દ

તિતિક્ષા તમારો ચેતવણી પ્રેરતો શબ્દ બનો. તમારામાં જે જીવનશક્તિ છે – એટલે કે તમારી પ્રાણમય સત્‌તા–, તેને ફરિયાદ કરતાં થોભવાનું જણાવો. એક મહાન સિદ્ધિને માટે જે કોઈ શરતો જરૂરી હોય તે સઘળી સહી લો. શરીર ખૂબ તિતિક્ષા કરનારો નોકર છે, એક ભાર વહન કરનારા પશુની જેમ બોલ્યાચાલ્યા વગર તે સંજોગોના દબાણને સહી લે છે. એ તો પ્રાણિક સત્ત્વ જ એવું છે કે જે કચવાટ કરે છે, બેચેન બને છે. તે ભૌતિક દેહને ગુલામ ગણીને જે ત્રાસ ગુજારે છે એનો હિસાબ નથી. બિચારા શરીરને પોતાનાં ધૂન અને તરંગને વશ વર્તવા તે કેવું મચડે છે, વિકૃત બનાવે છે! પોતાના તરંગીપણા પ્રમાણે બધાને આકાર અપાવો જોઈએ એવી બુદ્ધિહીન માગણીઓ કરે છે! પરંતુ તિતિક્ષાનું સારતત્ત્વ એ છે કે પ્રાણે પોતાની મનમોજી રુચિઓ અને અરુચિઓને ત્યજી દેતાં શીખવું જોઈએ, અને ભલભલી કસોટી કાળની પરિસ્થિતિની વચે સમતા જાળવી રાખવી જોઈએ. જ્યારે તમારી સામે કોઈ ગેરવર્તન કરે કે તમારી તકલીફમાંથી છુટકારો મળે એવી કોઈ વસ્તુનો તમારામાં અભાવ હોય, ત્યારે વિક્ષિપ્ત થવાને બદલે તમારે ખુશમિજાજ થતાં શીખવું જોઈએ. તમને કશું જ વિક્ષુબ્ધ કરે નહિ; અને જ્યારે જ્યારે પ્રાણ પોતાના નાના નાના કચવાટોને મોટું રૂપ આપીને વરાળ કાઢવા વળ ચઢાવે, ત્યારે ત્યારે થોભો અને વિચારો કે આ દુનિયામાં ઘણાય દુઃખી છે અને તેમની સરખામણીમાં તમે કેવા સુખી છો. ગયા વિશ્વયુદ્ધમાં સૈનિકોને જે યાતનાઓમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું તે વિશે પળભર ચિંતન કરો. એવી યાતનાઓ તમારે સહેવી પડી હોત તો તમારા અસંતોષોની મૂર્ખામી તમને સમજાઈ જાત. તેમ છતાં એવી મુશ્કેલીઓને તમારે ભેટવાનું થાય એમ હું ઇચ્છતી નથી. મારે કહેવાનું એટલું જ છે કે તમારા જીવનમાં નડતી નાની ક્ષુલ્લક વિપત્તિઓ સહન કરતાં શીખો.

સહન કર્યા વગર કોઈ જ મહાન કાર્ય સાંપડતું નથી.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૫૦)

*

શ્રદ્ધા

બાહ્ય ચેતનાનો બોધ ચૈત્ય બોધનો કદાચ અસ્વીકાર કરે. પરંતુ ચૈત્યને સાચું જ્ઞાન, અંતઃસ્ફુરણાનું સાહજિક જ્ઞાન હોય છે. તે જણાવે છેઃ ''હું જાણું છું; હું કારણો આપી શકતો નથી, પણ હું જાણું છું.'' પરંતુ તેનું જ્ઞાન માનસિક અનુભવ પર આધારિત કે સાચું પુરવાર થયેલું હોતું નથી. સાબિતીઓ આપ્યા પછી તેની માન્યતા બંધાતી નથી. શ્રદ્ધા આત્મામાંથી સ્ફુરે છે, તેનું જ્ઞાન સ્વતઃસ્ફૂર્ત, સીધેસીધું હોય છે. આખી દુનિયા ધારો કે તેથી વિરુદ્ધ હજારો સાબિતીઓ લઈને આવે, છતાંય તે આંતર જ્ઞાનથી જાણતી હોય છે. એ એક એવો

સીધો બોધ હોય છે જે બધાંયની સામે ખડો રહી શકે છે, એ તાદાત્મ્યથી થયેલો બોધ હોય છે. ચૈત્યનું જ્ઞાન એ કાંઈક એવું હોય છે, જે નક્કર હોય છે, સ્પર્શક્ષમ હોય છે, એક સઘન પુંજ હોય છે. તમે તેને તમારા મનમાં, પ્રાણમાં, શરીરમાં આણી શકો. પછી તે એક પૂર્ણ શ્રદ્ધા બને છે, એ એક એવી શ્રદ્ધા છે જે પર્વતોને વિચલિત કરી શકે. પરંતુ તમારી સત્તામાં કંઈક આવીને કહે કે ''તે આના જેવું નથી'' તેમ ન ચાલે; અથવા તેની કસોટી થઈ શકે નહીં. અરધીપરધી માન્યતાથી તમે બધું બગાડો છો. જો શ્રદ્ધા પૂર્ણ અને અચલ ન હોય તો પરમનું પ્રકટીકરણ કેવી રીતે થઈ શકે? શ્રદ્ધા પોતે હંમેશાં અડગ છે, એ તેનો સ્વભાવ છે. કારણ, નહિ તો એ શ્રદ્ધા હોઈ જ ન શકે. પણ એમ બની શકે કે મન અથવા પ્રાણ, અથવા દેહ ચૈત્યની ગતિવિધિને અનુસરે નહિ. કોઈ માણસ કોઈક યોગીની પાસે જાય, તેનામાં એકાએક શ્રદ્ધા જાગે કે પેલો માણસ તેને તેના લક્ષ્ય લગી લઈ જશે. એને ખબર નથી કે એ યોગીને જ્ઞાન છે કે નહિ. તેનામાં એક પ્રકારનો સંક્ષોભ થઈ આવે છે, તેને એમ લાગે છે કે તેણે પોતાના ગુરુ મેળવ્યા. લાંબી માનસિક મથામણ કે ઘણા ચમત્કારોને લઈને તે માનતો થયો છે એમ નથી. અને આ પ્રકારની શ્રદ્ધા જ સમયોચિત હોય છે. તમે જો દલીલબાજી આરંભો તો તમારી નિયતિને ગુમાવશો. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૬૬)

*

સાચા મનોવલણની શક્તિ

શું જે કાંઈ બને છે તે હંમેશાં ઉત્તમ જ બને છે?... ...એ વાત તો સ્પષ્ટ છે કે જે કાંઈ બની ગયું છે તે તો બનવાનું હતું, એથી ઊલટું ન હોઈ શકે. વૈશ્વિક નિયતિને આધારે તેને બન્યે જ છૂટકો હતો. પરંતુ આપણે આમ તે બની ગયા પછી કહી શકીએ છીએ, પહેલેથી નહીં. કારણ કે, ઉત્તમમાં ઉત્તમ જે કાંઈ બને તે સમસ્યા એક વ્યક્તિગત પ્રશ્ન છે; પછી તે વ્યક્તિ એક રાષ્ટ્ર હોય કે કોઈ એક માનવી હોય. એ બધું વ્યક્તિગત મનોવલણ પર નિર્ભર છે. જે કોઈ સંજોગો ખડા થવાની તૈયારીમાં હોય એ પરિસ્થિતિની વચ્ચે રહીને તમે જો એક શક્ય સર્વોચ્ચ મનોભાવ ધારણ કરી શકો; અર્થાત્, તમારી મર્યાદામાં જે સર્વોચ્ચ ચેતના હોય તેની સાથેના સંપર્કમાં તમારી ચેતનાને મૂકી શકો, તો તમે નિરપેક્ષ ભાવે ચોક્કસ કહી શકો કે તે સંજોગોમાં જે કાંઈ તમારે માટે બને તે ઉત્તમ હોય. પરંતુ જેવા તમે તે ચેતનામાંથી નિમ્નતર ભૂમિકામાં ઊતરી ગયા, તો પછી દેખીતી રીતે ઉત્તમ થઈ શકે નહીં, અને એનું કારણ સ્પષ્ટ છે કે તમે તમારી સર્વોચ્ચ ચેતનામાં નથી હોતા. હું તો એટલી હદે જઈને ભારપૂર્વક જણાવી શકું કે દરેકની તાત્કાલિક અસરના વર્તુળમાં રહ્યે એક સાચું મનોવલણ પ્રત્યેક સંજોગને પોતાના લાભમાં ફેરવવાને શક્તિશાળી છે, એટલું જ નહીં, પણ સંજોગને પોતાને બદલવાની તાકાત ધરાવે છે. દાખલા તરીકે, ધારો કે એક માણસ તમારી હત્યા કરવા આવે છે, તો તે સમયે જો તમે તમારી સામાન્ય ચેતનામાં રહો, તમારી સાન ગુમાવીને બેબાકળા બની જાઓ, તો જે કામ માટે તે આવ્યો છે તે કામમાં તેને સફળતા મળવાનો સંભવ છે. હવે તમે જો તમારી ચેતનામાં

સહેજ ઊંચે જઈ શકો અને ભયભીત સ્થિતિમાં પણ તમે ભગવાનની મદદનો પોકાર કરી શકો, તો તમને તે કંઈ વધુ ન કરી શકે, સહેજસાજ ઘા પહોંચાડી શકે. હવે ધારો કે તમે તમારી સાચી ચેતનામાં–મનોવલણમાં–હો, તમારી આસપાસ ભગવાનની હાજરાહજુરીવાળી ભરી ભરી ચેતનામાં હો, તો તમારી સામે તે એક આંગળી પણ નહિ ઉપાડી શકે.

રૂપાંતરની ક્રિયાના આખાય પ્રશ્નના સત્યની આ એકમાત્ર ચાવી છે. હંમેશાં ભગવાનની હાજરીનો સ્પર્શ અનુભવો, તેને નીચે આણવા ઉદ્યત થાઓ અને પછી જે કાંઈ થશે તે સર્વોત્તમ જ થશે. અલબત્ત, જગત કાંઈ એકદમ બદલાઈ નહિ જાય, પણ શક્ય તેટલી ત્વરિત ગતિએ તે આગળ ધપશે. ભૂલશો નહીં કે તમે જો યોગને સીધે માર્ગે હશો તો જ આમ બનશે; અને જો તમે આમતેમ વિચલિત થશો, માર્ગને ભૂલી જશો અને જાણે કે કોઈ અક્ષુણ્ણ જંગલમાં મન ફાવે તેમ કે લાચારીભરી રીતે ચારે બાજુ અથડાયા કરશો, તો ઉપર કહ્યું તેમ નહિ બને.

તમારામાંની દરેક વ્યક્તિ જો સંપૂર્ણ શક્તિથી વર્તશે, તો તેને લઈને એક સાચો સહયોગ થશે અને પછી જે પરિણામ આવશે તે વધુ ઝડપથી આવશે. આવા સાચા મનોવલણનાં મારી પાસે ઘણાં દૃષ્ટાન્તો છે. એક જ વ્યક્તિના સાચા મનોવલણને લઈને મોટાં ટોળાં કટોકટીમાંથી ઊગરી ગયેલાં મેં જોયાં છે. પણ તે એક એવું મનોવલણ ન હોવું જોઈએ જે ક્યાંક ઉપર સ્થિત થયું હોય, અને શરીરને તેની સામાન્ય પ્રતિક્રિયા પર છોડી દેતું હોય. જો તમે એમ એક ઉચ્ચ સ્થિતિએ રહીને ''ભગવાનનું ધાર્યું ભલે થાઓ''એમ કહો, તોય તમે કદાચ માર્યા જાઓ. કારણ કે, તમારું શરીર તો સાવ અદિવ્ય હશે, ભયથી કંપતું હશે. સાચી વાત એમ છે કે શરીરને પોતાને સાચી ચેતનાના સંપર્કમાં મૂકી દેવું જોઈશે, સહેજ પણ ભય કર્યે નહિ ચાલે, દિવ્ય શાંતિમાં સભર રહેવું જોઈશે. અને પછી કશો જ ભય નહિ રહે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૬૮-૧૬૯)

*

કલ્પનાશક્તિ

કલ્પના એક સાચે જ માનસિક રચનાની શક્તિ છે. જ્યારે આ શક્તિ ભગવાનની સેવામાં અર્પવામાં આવે છે ત્યારે તે માત્ર રચનાત્મક મટીને સર્જનાત્મક થાય છે. ખરું જોતાં કોઈ અવાસ્તવિક રચના જેવી ચીજ હોતી નથી; કારણ કે, માનસિક સ્તર પર પ્રત્યેક પ્રતિમા **(image)** એક વાસ્તવિકતા હોય છે. દાખલા તરીકે કોઈ એક નવલકથાનું વસ્તુ કોઈ ભૌતિક ચીજથી સ્વતંત્ર રીતે માનસિક સ્તર પર હયાતી ધરાવે છે. કેટલેક અંશે આપણામાંનો પ્રત્યેક જણ નવલકથાકાર છે; તે સ્તર પર તે રૂપો ખડાં કરવાની શક્તિ ધરાવતો હોય છે. ખરું જોતાં, આપણા જીવનનો ઘણો ભાગ આપણી કલ્પનાની નીપજને સાકાર કરતો હોય છે. જ્યારે જ્યારે તમે તમારી કલ્પનાને અસ્વસ્થ રીતમાં પરોવતા હો છો, જ્યારે જ્યારે તમે તમારા ભયને રૂપ આપતા હો છો, અકસ્માતો અને દુર્ઘટનાઓની

અટકળ કરતા હો છો, ત્યારે ત્યારે તમે તમારા ભાવિના મૂળમાં ક્ષતિ પહોંચાડો છો. એથી ઊલટું, તમારી કલ્પના જેટલી આશાભરી, તેટલી તમારા લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવાની વધુ તક. મસ્યો કયૂએએ આ શક્તિશાળી સત્યને ઝડપી લીધું હતું અને તેમણે સેંકડો લોકોને પોતે દુઃખમાંથી નીકળી ગયા છે એમ કલ્પના કરવાનું શીખવ્યું અને એ રીતે તેમને સાજા કર્યા. તેમણે એક પ્રસંગ જણાવ્યો હતો. એક બાઈના વાળ ખરી પડતા હતા. તે બાઈએ પોતાને સૂચન દ્વારા દરરોજ પોતે સુધરી રહી છે એમ માનતી થઈ ગઈ. તેના વાળ વધી રહ્યા છે એમ તેને લાગવા માંડ્યું. આમ નિરંતર કલ્પના કરવાથી તેના વાળ ખરેખર વધવા લાગ્યા; અને આત્મસૂચનને પરિણામે ઈર્ષ્યા ઊપજે એટલા બધા વધી ગયા. માનસિક રચનાની શક્તિ યોગમાં પણ ઘણી ઉપયોગી છે. જ્યારે મન દિવ્ય તપસ્ શક્તિની સાથે જોડાણ કરતું થઈ જાય છે, ત્યારે અતિમાનસિક સત્ય મન અને સર્વોચ્ચ પ્રકાશની વચ્ચે આવેલા વચગાળાના સ્તરોમાંથી સત્ય મન અને સર્વોચ્ચ પ્રકાશની વચ્ચે આવેલા વચગાળાના સ્તરોમાંથી નીચે ઊતરવાનું શરૂ કરે છે. અને મન લગી પહોંચતાં જો તેને રૂપો રચવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે, તો તે સાકાર બની જાય છે અને તમારામાં એક સર્જનાત્મક બળ તરીકે રહી જાય છે. એટલે જ હું તમને કહું છું કે કદાપિ વિષણ્ણ અને નિરાશ થાઓ નહિ; તમારી કલ્પના હંમેશાં ઉપરના ઉચ્ચતર સત્યના દબાણતળે આશાભરી રીતે આનંદપૂર્વક મુલાયમ બની રહો, જેથી કરીને તેના સર્જનાત્મક પ્રકાશને એ ધારણ કરી શકે એવી જરૂરી રચનાઓ તમારી આગળ ધરી શકે.

કલ્પના એક છરી જેવી છેઃ તે સારા તેમ જ નરસા ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. જો તમે રૂપાંતર પામવાના છો એ જાતના વિચાર અને લાગણીમાં તમારા મનને પરોવી શકો, તો તમે યોગની પ્રક્રિયાને મદદરૂપ થઈ શકો. એથી ઊલટી રીતે, જો તમે વિષાદને વશ થઈ જાઓ અને તમે લાયક નથી એમ લાચારી અનુભવો અથવા તમે ઉપલબ્ધિને માટે અશક્ત છો એમ મનને માનતા થઈ જાઓ તો તમે તમારી સત્તામાં જ લૂણો લગાડો છો. આ ઘણા મહત્ત્વના સત્યને ધ્યાનમાં લઈને જ હું તમને નિરંતર કહેતાં થાકતી નથી કે ભલે ગમે તે થાઓ, પણ મહેરબાની કરીને ભગવાનની ખાતર વ્યથિત ન થાઓ. ઊલટું, આપણે જે કાંઈ કરી રહ્યાં છીએ તે સફળ થશે એવી નિરંતર આશામાં અને પ્રતીતિમાં રહો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો શ્રી અરવિન્દમાં તમારી શ્રદ્ધાને આધારે તમારી કલ્પનાને ઘડો. શ્રી અરવિન્દની તપસ્ શક્તિ ફળવાની જ છે એ શ્રદ્ધાના પાયા પર તમારી આશા અને પ્રતીતિની માંડણી તમે કરી શકો નહીં? તેમનું રૂપાંતરનું કાર્ય એક પરમ વિજયમાં જ પરિણમવાનું છે અને જેને તેઓ અતિમાનસિક જગત કહે છે તે આ પૃથ્વી પર અવતીર્ણ થશે અને આપણે અહીં તેમ જ અત્યારે તેને ઉપલબ્ધ કરીશું, એ પ્રકારની કલ્પનાશક્તિ આપણે ન કરી શકીએ?

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૭૦-૧૭૧)

*

પ્રાણ–શક્તિનું પરિવર્તન

પ્રાણની એક સૌથી સામાન્ય માગણી પ્રશંસાની છે. તેની ટીકા થાય અને જાણે કે તેનું કંઈ જ મહત્ત્વ નથી એમ તેના પ્રત્યે વર્તાવ થાય, તેને તે ધિક્કારે છે. પરંતુ તેણે ધૂત્કારની સામે તૈયાર રહેવું જોઈએ, ખૂબ શાંતિથી વેઠી લેવું પડશે. તેથી ઊલટું, શાબાશી પ્રત્યે એણે ધ્યાન આપવું ન જોઈએ; તેણે ભૂલવું ન જોઈએ કે આત્મસંતોષની પ્રત્યેક ક્ષણ જૂઠાણાના સ્વામીઓની વેદી પર અર્પણ થયેલી આહુતિ છે.

*

અગ્નિની અસરને લઈને તમારા પ્રાણના પરિવર્તનની એક બીજી નોંધપાત્ર નિશાની એ છે કે તમે સ્મિતપૂર્વક મુશ્કેલીઓનો અને અંતરાયોનો સામનો કરી શકો છો. કારણ કે, તમે તે સમયે ખાસ ઉપયોગી નથી એમ માનીને રાખ લગાવીને બિલકુલ હારી જઈને તમારી ભૂલોનાં રોદણાં રડતા નથી. પ્રસન્નતાપૂર્વક તમે અવસાદને હાંકી કાઢો છો. સેંકડો ભૂલો તમને સતાવતી નથી, સ્મિત સાથે તમે કંઈક ચૂક્યા છો એ સમજાઈ જાય છે અને એ જ રીતે ભવિષ્યમાં મૂર્ખામી નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરો છો. પેલી વિરોધી શક્તિઓને લઈને તમારામાં અવસાદ અને શોક ઉદ્‌ભવે છે, તમારા પર ખિન્ન ભાવદશાની છાયા પાથરતાં તેઓ અત્યંત ખુશ થાય છે. અલબત્ત, વિનમ્રતા એક વસ્તુ છે, વિષાદ બીજી વસ્તુ છે; પ્રથમ, એક દિવ્ય આંદોલન છે, બીજી તામસિક શક્તિઓની એક ઘણી કઢંગી અભિવ્યક્તિ છે. એટલા માટે, મુશ્કેલીઓનો આનંદપૂર્વક સામનો કરો, રૂપાંતરને માર્ગે નડતી અટકાયતોનો એકધારી પ્રસન્નતાથી વિરોધ કરો. શત્રુને ભગાડવાનું ઉત્તમ સાધન તેને જોઈને હસવું એ છે! દિવસો સુધી તમે તેની સામે ઝઘડો, તેને લપેટમાં લો, અને તેમ છતાંય તેનો જુસ્સો લગીરે ઓછો ન જણાય; પણ એક વાર તેની સામે હસો અને જુઓ કે તે કેવો પલાયન કરી જાય છે! આત્મશ્રદ્ધાયુક્ત એક હાસ્ય અને ભગવાનમાં શ્રદ્ધા એક અત્યંત છિન્નભિન્ન કરનારું આવશ્યક બળ છે; શત્રુની આગળની હરોળમાં તે ભંગાણ પાડે છે, સૈન્યમાં હાહાકાર મચાવે છે અને તમને વિજયીની અદાથી આગળ ધપાવે છે.

પરિવર્તન પામેલો પ્રાણ ઉપલબ્ધિની પ્રક્રિયામાં આનંદ પણ અનુભવે છે. એ પ્રક્રિયામાં સૂચિત સઘળી મુશ્કેલીઓને તે મજાથી સ્વીકારે છે. સત્યની ઝાંખી કરવામાં તેમ જ જૂઠાણાની રમત તેની નિમ્ન પ્રકૃતિમાં ખુલ્લી થતાં તેને જે સુખ મળે છે એવું કદાપિ મળ્યું હોતું નથી, તે યોગનો ભાર વહન કરતો હોતો નથી, પણ જાણે કે તે એક ખૂબ ખુશપૂર્વકનો વ્યવસાય હોય તેમ તેને મ્હાણે છે. રૂપાંતરની ક્રિયાની જો એક પરિસ્થિતિ હોય તો હિંમતપૂર્વક વધુમાં વધુ સહન કરવા તે તત્પર હોય છે. નહિ ફરિયાદ, નહિ બડબડાટ,– દિવ્યને ખાતર સહેવાનું છે એમ માનીને તે સુખ અનુભવે છે. તેનામાં દઢ પ્રતીતિ હોય છે કે વિજય થવાનો છે. શ્રી અરવિન્દે પરિવર્તનનું જે ભવ્ય કાર્ય ઉપાડ્યું છે તે સફળતામાં પરિણત થવાનું છે તેવી માન્યતામાંથી તે પળ માટે પણ વિચલિત થતો નથી કારણ કે, તે એક ચોક્કસ હકીકત છે.

આપણે જે કાર્ય હાથ ધર્યું છે તેના પરિણામ વિશે કોઈ પણ પ્રકારની શંકાને સ્થાન નથી. એ માત્ર કોઈ એક પ્રયોગ નથી; પણ અતિમનસ-ચેતનાનું એક અનિવાર્ય પ્રકટીકરણ છે. રૂપાંતર પામેલા પ્રાણને વિજયનું ક્રાંતદર્શન હોય છે, પોતાની સંકલ્પશક્તિને પ્રગતિ ભણી દોરી જાય છે, જે કદાપિ પીછેહઠ કરતી નથી. દિવ્યના વિજય વિશેની ખાત્રીમાંથી ઉદ્‌ભવતી શક્તિનો તે પૂરેપૂરો અનુભવ કરે છે. તે હંમેશાં પોતામાં એ વિશે સચેત હોય છે કે આવશ્યક બધું થઈ રહેશે. પોતાના શત્રુઓનો સામનો કરવાની અમોઘ તાકાત તેનામાં આવશે અને આખરે તેમના પર જીત મળશે, એની તેને ખાત્રી હોય છે.
(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૫૨-૧૫૪)

*

શારીરિક ચેતનામાં અભીપ્સા

આ એક સામાન્ય બાહ્ય ચેતના છે, ઘણાખરા માનવીઓની સર્વસામાન્ય ચેતના છે. એ ચેતના કોઈ ઉચ્ચતર વસ્તુઓના કરતાં એશઆરામ, સારો ખોરાક, સારાં કપડાં, અનુકૂળ સંબંધો વગેરે માટે ઝંખતી હોય છે. ઉપરના મથાળાનો અર્થ એમ કરવાનો છે કે દૈહિક કે ભૌતિક ચેતના ભગવાન તેને કેવી રીતે ચાહે છે એ સિવાય અન્ય કોઈ લાગણી ધરાવતી નથી. તે એમ માને છે કે તેની રોજિંદી તૃપ્તિઓ બિલકુલ પૂરતી નથી. પણ આમાં કોઈ સમાધાન હોઈ શકે નહિ. જો ભૌતિક ચેતનાને ભગવાનનો પ્રેમ જોઈતો હોય તો તે જ એકમાત્ર હોઈ શકે. તેણે એમ નહિ કહેવું જોઈએ, ''મારે ભગવાનનો પ્રેમ જોઈશે અને સાથે સાથે બીજી આસક્તિઓ, જરૂરિયાતો, ઉપભોગો ચાલુ રાખવા પડશે....''

અભીપ્સાનું ભૌતિક કેન્દ્ર જ્યાંથી તે સત્‌તાના એક ભાગમાં કે અન્ય ભાગમાં પ્રસરે છે કે પ્રગટે છે તે ચૈત્ય કેન્દ્ર છે. જ્યારે હું તમને ભૌતિક ચેતનામાં અભીપ્સાની વાત કરું છું ત્યારે હું તમને તમારામાં રહેલી તે જ એક ચેતનાની વાત કરું છું જે ભૌતિક સુખસગવડ અને ક્ષેમકુશળને ઝંખતી હોય છે; તો મારે એમ કહેવાનું છે કે તમારી પ્રકૃતિના ઉચ્ચતર ભાગોના આગ્રહ વગર તમારે ભગવાનના પ્રેમની જ એકમાત્ર માગણી કરવી જોઈએ. સામાન્યતઃ તમારા ઉચ્ચતર અંશો દ્વારા તમારે તેમને પ્રકાશ ચીંધવો જોઈએ. અલબત્ત, આમ તમારે કર્યા જ કરવું જોઈશે, નહિ તો દૈહિક ચેતના તે શીખશે નહીં; પોતે પોતાની મેળે તેમ કરે તે માટે તેને પ્રકૃતિએ નિર્ણિત કરેલા યુગયુગના ચક્રાવાના ફેરા ફરવા પડશે. હા, પ્રકૃતિનો આ ચક્રાવો તેને બધી પ્રકારના શક્ય સંતોષોને સમજાવવા માટે યોજાયો હોય છે; અને એમ બધા અભાવો સંતૃપ્ત થતાં તેને ખાત્રી કરાવવાની હોય છે કે તેમાંનો એક પણ તેને સંતોષી શકે તેમ નથી અને પોતે ઊંડાણમાંથી જેને શોધી રહી છે તે ભગવાનની ઝંખના હોય છે. યોગમાં આપણે પ્રકૃતિની આ ધીરી પ્રક્રિયાને વેગ આપીએ છીએ, ભૌતિક ચેતના આ સત્યને પીછાને, ઓળખે અને ચાહે તેનો આગ્રહ રાખીએ છીએ. પરંતુ તેને એ સત્ય કેવી રીતે સમજાવવું ? જુઓ, આપણે જેમ અંધારા ઓરડામાં

પ્રકાશ લાવીએ છીએ તેમ. તમારા વધુ સંસ્કારી ભાગોની આંતરસૂઝ અને અભીપ્સા વડે તમારી ભૌતિક ચેતનાના અંધકારને ઉજાળો અને એમ કર્યાં કરો. અને પછી એક વાર તેને સમજાઈ જશે કે હલકા પ્રકારની સામાન્ય વસ્તુઓ માટેની તેની ભૂખ કેટલી વ્યર્થ અને સંતોષી ન શકે તેવી હતી. અને પછી આપમેળે સત્યની ભણી તે વળશે. આમ થયું કે તમારું જીવન પરિવર્તનને પામશે અને એ અનુભૂતિ અચૂક હશે.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૪૪-૧૪૫)

*

મુશ્કેલીઓ અને કૃપા

તમારી મુશ્કેલીનો પ્રકાર તમે જે વિજય મેળવવાના છો તેનું ઇંગિત કરે છે. એ વિજયને તમે યોગમાં દૃષ્ટાન્તરૂપ બનાવી શકશો. આપ ધારો કે તમારામાં નિરંતર સ્વાર્થીપણું હોય, તો ભાવિમાં વૈશ્વિક ઉપલબ્ધિ તમારી સૌથી વધુ આગળ પડતી પ્રાપ્તિ થશે તેનો નિર્દેશ કરે છે. અને જ્યારે સ્વાર્થીપણું હોય ત્યારે એ મુશ્કેલીને તેનાથી ઊલટા પ્રકારમાં પરિવર્તિત કરી શકવાની શક્તિ તમારામાં હોય છે; કેવળ વિશાળતાનો વિજય બની રહે છે.

જ્યારે તમારે કાંઈક ઉપલબ્ધ કરવાનું હોય છે ત્યારે તમારામાં તે કાંઈકની વિરોધી વસ્તુની વિલક્ષણતા જોવામાં આવશે. એ ત્રુટિ, એ મુશ્કેલીનો સામનો કરતાં તમે કહેશો, ''અરે, હું એના જેવો છું! કેવું ભયંકર છે!'' પણ તમારે તે પરિસ્થિતિનું સત્ય જોવું જોઈશે. તમારી જાતને કહો : ''મારી મુશ્કેલી સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે આખરે શાનું પ્રતિનિધિત્વ મારે કરવાનું છે. તેના સંપૂર્ણ નિષેધને પહોંચવું, બીજે છેડે આવેલા ગુણને પહોંચવું, – એ મારું લક્ષ્ય છે.

સામાન્ય જીવનમાં પણ આપણને કેટલીક વાર વિપરીતતાઓનો અનુભવ થાય છે. જે વ્યક્તિ ડરપોક હોય, સંજોગોની આગળ જેનામાં હિંમત ન હોય, તેનામાં સૌથી વધુ સહનશીલતા પુરવાર થાય છે!

જેનામાં ભગવાનની ખાતર અભીપ્સા હોય, તેનામાં જે મુશ્કેલી હમેશાં જણાય છે તે દ્વારા તેની વ્યક્તિગત રીતે ભગવાનને પ્રાપ્ત કરશે. ભગવાનની ઉપલબ્ધિનો તેનો એક વિશિષ્ટ માર્ગ હોય છે.

વળી બીજી એક વાત પણ છે કે કોઈને સેંકડો મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થવાનું હોય તો એનો એ અર્થ થાય કે તેને જબરદસ્ત ઉપલબ્ધિ થનાર છે; અલબત્ત, તેનામાં ધૈર્ય અને સહનશીલતા હોવાં જોઈએ. જો બધી ત્રુટિઓની વચ્ચે અગ્નિની અભીપ્સાભરી જ્યોતિ તેનામાં ચેતતી હોવી જોઈએ.

અને યાદ રાખોઃ સામાન્યતઃ તમારી મુશ્કેલીઓના પ્રમાણમાં ભગવાનનો અનુગ્રહ હોય છે. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૫૭)

*

સાચું આધ્યાત્મિક જીવન

કામનાઓ અને સાચી સ્વતંત્રતા

સમર્પણ વિશે ઘણા ખોટા વિચારો પ્રચલિત છે. ઘણા લોકો સમર્પણ એટલે વ્યક્તિત્વનો સ્વેચ્છાપૂર્વક ઇન્કાર એમ સમજે છે. પરંતુ એ ગંભીર ભૂલ છે, કારણ કે, પ્રત્યેક વ્યક્તિનું નિર્માણ પ્રભુની દિવ્ય ચેતનાના અમુક સ્વરૂપનો આવિર્ભાવ કરવા માટે જ થયેલું છે. એ આવિર્ભાવની અમુક રીતિ, પોતાની પ્રકૃતિના કોઈ લાક્ષણિક તત્ત્વનું પ્રાકટ્ય, એમાંથી હરેક વ્યક્તિનું વ્યક્તિત્વ રચાય છે. પ્રભુ પ્રત્યે સાચું વલણ લેવાથી માનવીની આ વ્યક્તિતા તેને વિકૃત કરનાર અને હાનિ પહોંચાડનાર નિમ્ન પ્રકૃતિની અસરોમાંથી તદ્દન મુક્ત બની જાય છે. તેનું વ્યક્તિત્વ વધારે સમર્થ વ્યક્તિત્વવાળું, વધારે સંપૂર્ણ બને છે. નિમ્ન પ્રકૃતિનું અજ્ઞાન અને તમસ, તેની અશુદ્ધિઓ અને મિશ્રણો સાથે ઓતપ્રોત થઈ ગયેલા મનુષ્યનું વ્યક્તિત્વ અમુક રીતે જ પોતાનું સત્ય અને શક્તિ પ્રગટ કરી શકે છે. સમર્પણને પરિણામે વ્યક્તિની શક્તિઓ વધારે તેજસ્વી અને લાક્ષણિક રૂપે પ્રગટ થાય છે. તેના ચારિત્ર્યની રેખાઓ વધારે સ્પષ્ટ બને છે. સમર્પણને પરિણામે માનવનું વ્યક્તિત્વ વૃદ્ધિ પામીને કોઈ અનેરી ઊંચાઈએ પહોંચે છે, તેજસ્વી બને છે, તેની શક્તિમાં વધારો થાય છે, તે પોતાની શક્યતાઓની પરાકાષ્ઠાને પ્રાપ્ત કરે છે.

પરંતુ એ વિશુદ્ધિકર પાવનકારી રૂપાંતર પામવા માટે પ્રથમ તો સાચી પ્રકૃતિને વિકૃત કરીને, મર્યાદિત કરીને, તથા અજ્ઞાનથી આચ્છાદિત કરીને માનવના સાચા વ્યક્તિત્વને બંધનમાં નાખનારી અધોગામી અને વિરૂપ બનાવી દેનારી સઘળી વસ્તુઓનો તેણે ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ. સામાન્ય મનુષ્યના અંધ, પંગુ અને પ્રાકૃત જીવનમાં પ્રવર્તતી સઘળી હલકી વૃત્તિઓને તેણે પોતાના જીવનમાંથી નિર્મૂળ કરી દેવી જોઈએ. સૌથી પ્રથમ તો તેણે પોતાની ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, કારણ કે ઇચ્છા એ નિમ્ન પ્રકૃતિની સૌથી વધારે અજ્ઞાન અને અજ્ઞાનપ્રેરક વૃત્તિ છે. ઇચ્છાઓ નિર્બળતા અને અજ્ઞાનની ક્રિયાઓ છે. તેઓ તમને તમારી અશક્તિ તથા તમારા અજ્ઞાન સાથે બાંધી રાખે છે. માણસ એમ માને છે કે ઇચ્છાઓ તેમની પોતાની અંદર જન્મે છે. તેઓને લાગે છે કે ઇચ્છાઓ તેમની અંદરથી ઊંચે ચઢે છે. પરંતુ એ વિચાર ખોટો છે. અંધકારમય નિમ્ન પ્રકૃતિના વિશાળ સાગરમાં જે મોજાં થાય છે તે ઇચ્છાઓ છે અને તેઓ એક વ્યક્તિમાંથી બીજીમાં પસાર થાય છે. માણસો પોતાની અંદર ઇચ્છાઓ ઉત્પન્ન નથી કરતા પરંતુ એ મોજાં તેમના ઉપર હુમલો કરી તેમનામાં પ્રવેશે છે. જે કોઈ વ્યક્તિ તેમના પ્રત્યે ખુલ્લી હોય, કશા બચાવ વગરની હોય તે એ મોજાંઓમાં સપડાય છે અને આમથી તેમ ધકેલાય છે. ઇચ્છા માણસને પૂરેપૂરો પોતાને વશ કરી લઈને તેને પૂરેપૂરો વિવેકહીન બનાવી દે છે અને તેને એવો ખ્યાલ આપે છે કે ઇચ્છાઓને વ્યક્ત કરવી એ તેની પોતાની પ્રકૃતિનો એક ધર્મ

છે, ખરું જોતાં, માનવની વાસ્તવિક સત્ય પ્રકૃતિ જોડે ઇચ્છાને કશો જ સંબંધ નથી. નિમ્ન પ્રકૃતિની બીજી વાસનાઓનું એટલે કે ઈર્ષા, દ્વેષ, તિરસ્કાર, ક્રૂરતા વગેરેનું પણ એ જ પ્રમાણે સમજવું. એ વાસનાઓ પણ તમને જકડી લેતી નિમ્ન પ્રકૃતિની ગતિઓ હોય છે. એ પણ બહારથી આવી તમારા ઉપર હુમલો કરનાર મોજાંઓ છે. તમારી શુદ્ધ પ્રકૃતિનાં કે તમારા સાચા શીલનાં તે અંગો નથી, ઊલટાં તેને વિકૃત કરનાર તે વિદેશી તત્ત્વો છે. તેઓ તમારી જાતનો અવિભાજ્ય કે મૂળ અંશ નથી, પરંતુ નિમ્ન પ્રકૃતિની શક્તિઓ જેમાં ગતિ કરી રહી છે એવા તમારી ચોમેર વિસ્તરેલા તિમિરમય સમુદ્રમાંથી તેઓ તમારામાં આવે છે. આ કામનાઓમાં, આ આવેગોમાં કોઈ પ્રકારનું વ્યક્તિત્વ હોતું નથી. તમારું પોતાનું વિશિષ્ટ કહી શકાય એવું કાંઈ પણ એમનામાં કે એમની ક્રિયામાં નથી હોતું, પ્રત્યેક માનવમાં એ વસ્તુઓ એકસરખી રીતે પ્રગટ થાય છે. વળી મનની અજ્ઞાનપૂર્ણ ક્રિયાઓ, જેવી કે શંકાઓ, સ્ખલનો, વ્યક્તિત્વનું આચ્છાદન કરી લેનારી તથા તેના વિકાસને અને તેની સાર્થકતાને રોકનારી મુશ્કેલીઓ પણ એ જ મૂળમાંથી આવે છે. એ બધાં ક્ષણિક મોજાંઓ જેવાં હોય છે અને જે કોઈ માણસ એના હુમલામાં સપડાવાને, તથા તેના અંધ કરણ તરીકે કાર્ય કરવાને તૈયાર હોય છે તેને તે પકડે છે. અને છતાં નવાઈ એ છે કે દરેક માણસ એમ માનતો હોય છે કે આ બધી પ્રકૃતિની ક્રિયાઓ તેના પોતાના વ્યક્તિત્વનો જ એક ભાગ છે અને પોતાના સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વની અમૂલ્ય પેદાશ છે.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૨૯-૧૩૦)

*

ચૈત્ય પુરુષમાં નિવાસ કરવો

ચૈત્ય પુરુષમાં વાસો કરવો એટલે બધી લાલચોથી પર થવું. પછી તમારામાં કોઈ ઝંખના નહિ રહે, ચિંતા નહિ રહે, તીવ્ર ઇચ્છા નહિ રહે. અને તમને એ પણ સમજાશે કે જે કાંઈ બને છે, તે સારા માટે બને છે. પણ આનો અર્થ એમ નથી કરવાનો કે જે કાંઈ છે તે ઉત્તમને માટે છે. જ્યાં લગી તમે સર્વસામાન્ય ચેતનામાં રહો છો ત્યાં લગી બધું જ કાંઈ ઉત્તમને માટે નથી હોતું. તમે જો ચેતનાની સમ્યક્ અવસ્થામાં નહિ હો તો તમે કેવળ ખોટા માર્ગે ચઢી જશો. પરંતુ એક વાર તમે ચૈત્ય અવસ્થિતિમાં વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવાઈ ગયા, અને ભગવાનને તમે તમારી જાતને અર્પણ કરી દીધી, પછી જે કાંઈ બનશે તે સારું બનશે; પછી ભલે તમારી આગળ છતો ન થતો હોય તોય બધો જ ભગવાનનો એક નિશ્ચિત પ્રત્યુત્તર હશે.

ખરેખર, આત્માર્પણની માત્ર સાચી ક્રિયા જ તેનો તાત્કાલિક બદલો છે, તેની સાથે સાથે બીજા કશાથી ન મળે તેવું સુખ, તેવો વિશ્વાસ અને તેવી સહીસલામતી તે આણે છે. પણ જ્યાં લગી આ આત્માર્પણ દૃઢ રીતે ચૈત્ય નહિ થયું હોય ત્યાં લગી વિક્ષોભ રહેવાના, ઊજળી અવસ્થાઓની વચ્ચે વચ્ચે અંધારી પળો આવવાની. માત્ર ચૈત્યમાં

અવસ્થિતિ જ એકધારી પ્રગતિશીલ હોય છે, તેનું હલન-ચલન સતત આરોહણ હોય છે. બીજાં સઘળાં હલનચલન તૂટક હોય છે, સાતત્ય વગરનાં હોય છે. એટલું જ નહિ પણ જ્યાં લગી ચૈત્ય તત્ત્વ તમે છો એમ અનુભવો નહિ ત્યાં લગી તમે એક વ્યક્તિ પણ નહિ હોઈ શકો; કારણ કે, તમારામાં રહેલી એ જ સાચી જાત છે. સાચી જાત સમજાય નહિ ત્યાં લગી તમે એક ખુલ્લું મેદાન છો, કોઈ એક સત્‌તા નથી. તમારામાં કામ કરતી ઘણી ઝઘડતી શક્તિઓ છે, એટલે, જો તમારે સાચી પ્રગતિ સાધવી હોય તો ભગવાનની સાથે નિરંતર એકાત્મભાવે રહેતી તમારી પોતાની સત્‌તાને પીછાનો. અને ત્યારે જ રૂપાંતર શક્ય બનશે. તમારી પ્રકૃતિના બધા ભાગો અજ્ઞાન છે : દાખલા તરીકે, પ્રત્યેક ઝળહળતો વિચાર એ પ્રકાશિત વિચાર પણ છે, એમ વિચારવાની ઘણી વાર મન ભૂલ કરતું હોય છે. અને એટલા જ જુસ્સાથી તે ભગવાનની તરફેણની તેમ જ વિરોધી દલીલો ઊપજાવી કાઢે છે. તેની પાસે સત્યનું કોઈ અભ્રાંત દર્શન હોતું નથી. અને પ્રાણ સત્તાના કોઈ પણ દેખાવથી સામાન્યતઃ અંજાઈ જાય છે, એમાં તેને ભગવાનનું કંઈક હોય એમ જોવાની ઈચ્છા સેવતું હોય છે. એક માત્ર ચૈત્ય સત્‌તા જ ન્યાયી વિવેકવાળી હોય છે. પરમ પ્રત્યક્ષતાને તે સીધેસીધી પીછાને છે. દિવ્ય અને અદિવ્યનો ભેદ તે સાચેસાચ પારખે છે. તમે જો એક પળ માટે પણ તેના સંપર્કમાં આવ્યા હશો, તો દિવ્ય વિશેની તમારી પ્રતીતિ અક્ષુબ્ધ ભાવે રાખી શકશો. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૩૭થી ૧૩૮)

*

તમારા સાચા સ્વરૂપને શોધી નાખવું

તમે મને પૂછો છો કે તમારે તમારી ખરી જાતને શી રીતે પીછાનવી. તેની જિજ્ઞાસા રાખો, અભીપ્સા સેવો; બીજી કોઈ વસ્તુની માગણીના કરતાં તેને જ પ્રાધાન્ય આપો. તમારામાંના ઘણાખરા તેની અસર તળે રહો છો, પણ માત્ર અસરના કરતાં કંઈક વધારે હોવું જોઈએ. તમારે તેની સાથે એકાત્મતા અનુભવવી જોઈએ. પૂર્ણતાની સઘળી પ્રેરણા તેમાંથી આવે છે, પણ તમને મૂળની જાણકારી નથી. તમે તેની સાથે સભાન સહકાર સાધતા નથી, તેના પ્રકાશની સાથે તમે એક થઈ જતા નથી. જ્યારે હું ચૈત્યની વાત કરું છું ત્યારે તમારા ઊર્મિગત ભાગનો ઉલ્લેખ કરું છું એમ રખે માનતા. ઊર્મિ (કે લાગણી) ઉચ્ચતર પ્રાણની સાથે સંબંધ ધરાવે છે, શુદ્ધ ચૈત્યની સાથે નહીં. ચૈત્ય તમારામાં બળી રહેલી એક સ્થિર જ્યોત છે, તે દિવ્ય તરફ ઝળહળી રહી છે; સઘળા પ્રકારના વિરોધોને ભસ્મસાત્‌ કરવાનું તેનામાં બળ હોય છે. તમે જ્યારે તેની સાથે એક થાઓ છો ત્યારે તમને દિવ્ય સત્યની અનુભૂતિ થાય છે; અને પછી તમને એમ લાગ્યા વિના પણ નહિ રહે કે આખી દુનિયા હવામાં પગ રાખીને માથા પર, અજ્ઞાનમાં ચાલી રહી છે!

તમે જેને તમારી વ્યક્તિગત જાત કહો છો તેને તમારી સાચી ચૈત્ય વ્યક્તિતાની સાથે યુક્ત કરવાનું શીખવવું જોઈએ. તમારું વર્તમાન વ્યક્તિત્વ તે એક મિશ્ર પ્રકારનું હોય છે. તે એક પરિવર્તનની હારમાળા છે જે આમ હોવા છતાં અમુક પ્રકારનું સાતત્ય

જાળવી રાખે છે; બધી બદલાતી પરિસ્થિતિની વચ્ચે તે અમુક પ્રકારનું સરખાપણું હોય છે અથવા આંદોલનની એકાત્મતા હોય છે. તે એક નદી જેવું હોય છે, જે કદાપિ એક નથી અને તેમ છતાં તેનું પોતાનું અમુક નિશ્ચિતપણું, સ્થિરતા જાળવી રાખે છે. તમારી પ્રાકૃત જાત તમારા સાચા વ્યક્તિત્વનો માત્ર પડછાયો છે. જ્યારે તમારી આ પ્રાકૃત જાત, જે ભિન્ન ભિન્ન સમયે ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિ ધારણ કરતી હોય છે, જે કોઈ વાર માનસિક, કોઈ વાર પ્રાણિક, તો કોઈ વાર શારીરિક સ્વરૂપે જણાય છે, તે જ્યારે ચૈત્યના સંપર્કમાં આવે છે, અને તેને પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપ તરીકે પીછાને છે, ત્યારે જ તમને તેની ઉપલબ્ધિ થશે. પછી તમે એકાત્મ થઈ જશો, કશી વસ્તુ તમને ક્ષુબ્ધ કે વિક્ષિપ્ત નહિ કરી શકે. અને તમે એક સ્થિર તેમ જ ચિરસ્થાયી પ્રગતિ કરી શકશો; ખોરાકની લાલચ જેવી ક્ષુલ્લક વસ્તુઓથી તમે પર થઈ શકશો. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૩૮થી ૧૩૯)

*

ઈશ્વર સાથે એકત્વ

જે શક્તિ અજ્ઞાનમાં એકાકાર થઈ ગઈ હતી તે જ્યારે પ્રાણમય કામનાઓનું સ્વરૂપ લે છે, ત્યારે તે એ જ શક્તિ છે, જે તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રૂપાન્તર ભણી પ્રેરે છે, પ્રગતિને પ્રોત્સાહિત કરે છે. એટલે તમારે સાથે સાથે મુક્તપણે કામનાઓને તૃપ્ત કરતાં ચેતવું જોઈએ. એ કેટલીક જરૂરિયાતો છે જેમને સંતોષવી રહી એમ ન વિચારવું જોઈએ અને પ્રાણશક્તિને એક સાચેસાચ અનિષ્ટ છે એમ માનીને એનો અસ્વીકાર કરવો જોઈએ. તમારે તમારાં બારીબારણાં દિવ્યતા પ્રત્યે ખોલી દેવાં જોઈએ, એ એક કર્તવ્ય થઈ પડે છે. જે ક્ષણે તમે કંઈક છુપાવ્યું તે વખતે સીધેસીધા તમે જૂઠાણામાં પગ મૂકો છો. તમે કરેલો નાનામાં નાનો વિરોધ તરત જ નીચે આવેલી અવચેતનામાં તમને ધકેલી દે છે. તમારે પૂરેપૂરા સચેતન રહેવું હોય તો સત્યને હમેશાં તમારી સમક્ષ રાખો, સંપૂર્ણ ખુલ્લા થઈ જાઓ, તમારા અંતરના ઊંડાણમાં તેની નજર જાય એને માટે બનતો સઘળો પ્રયાસ કરો, તમારી સત્તાના ખૂણેખાંચરે તેની દૃષ્ટિ જવા દો. આ એકમાત્ર વસ્તુ જ તમારામાં પ્રકાશ આણશે, ચેતના અર્પશે અને જે કંઈ સારામાં સારું હશે તે બનશે, સંપૂર્ણપણે વિનયી થાઓ; અર્થાત્, તમે જે કાંઈ છો અને જે થવાનું છે તેના અંતરને જાણો. તમારામાં રહેલી સ્થૂળ ભૌતિક માન્યતા કે જ્યારે તે કંઈ જાણતી નથી ત્યારે જાણે છે એમ વિચારે છે, જ્યારે કોઈ ન્યાય કરે એમ માને છે ત્યારે તેમ કરી શકતી નથી,[ण] તેને એમ વિચારવા ન દો. ભગવાનને હૃદયપૂર્વક પોતાને અર્પી દેવી એ વિનય સૂચવે છે; મદદ માટે પોકાર કરવો, પોતાનું નિવેદન કરીને મનને સંપૂર્ણ શાંતિ આપનારી જવાબદારીમાંથી મુક્તિ લઈને સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરવાં. ભગવાનની ચેતના અને ભગવાનની ઇચ્છાશક્તિની સાથે ઐક્ય પામવાની આશા અન્ય કોઈ રીતે શક્ય નથી. (શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૪૭)

*

સ્વ–સમર્પણમાં નડતી ખરી બાધા

વૈશ્વિક ચેતનાને કે પરાત્પર સત્યને તમારી શરણાગતિમાં નડતી બાધા વ્યક્તિની મર્યાદાઓ પ્રત્યેનો પ્રેમ છે. આ પ્રેમ સ્વાભાવિક હોય છે, કારણ કે વ્યક્તિની ખુદ રચનામાં મર્યાદાઓ પર એકાગ્ર થવાનું મનોવલણ હોય છે. તે વગર જુદાપણાનો ભાવ ન હોય,–બધું ભેળસેળ થઈ જાય, જેમ ઘણીયે વાર ચેતનાની માનસિક અને પ્રાણિક ગતિવિધિમાં બને છે તેમ. દ્રવણશીલ ન હોવાને કારણે ખાસ કરીને દેહ પોતાનું ભિન્ન વ્યક્તિત્વ જાળવે છે. પરંતુ એક વાર આ જુદાપણું સ્થપાય કે તેને ગુમાવવાની બીક ઘૂસે છે, – અને ઘણી રીતે આ એક તંદુરસ્ત સાહજિક વૃત્તિ છે, પણ દિવ્યની બાબતમાં તે ખોટી રીતે જોડવામાં આવેલી છે. કારણ કે, દિવ્યમાં તમે સાચે જ તમારું વ્યક્તિત્વ ગુમાવતા નથી, માત્ર તમારો અહંકાર ત્યજવો પડે છે. તમે સાચી વ્યક્તિ થાઓ છો, દિવ્ય પુરુષ બનો છો, જેને તમારી ''જાત'' (તચહર) સામાન્યપણે ગણવામાં આવે છે તે ભૌતિક ચેતનાની રચનાની માફક ક્ષણકાલીન નથી હોતી. દિવ્ય ચેતનાનો એક સ્પર્શ થ વા દો અને તમને તરત જ લાગશે કે એમાં કાંઈ ગુમાવવાપણું નથી. ઊલટું, તમે એક સાચી વ્યક્તિગત સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરો છો, જે શરીરનાં સેંકડો મરણોમાંથી પ્રાણની અને મનની ઉત્ક્રાન્તિની ચઢતી-ઊતરતીમાંથી બચી જાય છે. આ રૂપાંતરકારી સ્પર્શ ન હોય તો તમે ભયમાં રહો છો; અને તે હોય તો તેનું વ્યક્તિત્વ ગુમાવ્યા વિના તમે તમારી ભૌતિક સત્તાને ક્રમશઃ નમનીય કરવાનું બળ વિકસાવો છો. અત્યારે પણ તે સાવ અક્કડ નથી, એક પ્રકારની અનુકંપાને લઈને બીજાઓની જીવંત ગતિવિધિને તે અનુભવી શકે છેઃ આને લઈને તેમનાં સુખ અને દુઃખ પ્રત્યે સંવેદનયુક્ત પ્રતિક્રિયામાં પરિણમે છે. તમારી અંદરની ગતિવિધિને તે વ્યક્ત કરી શકે છે, અને સૌ જાણે છે તેમ ચહેરો મનનો સૂચક, એક આરસી, બને છે. પરંતુ માત્ર દિવ્ય ચેતના જ અતિમાનસિક અમરતાની સઘળી ગતિવિધિને પ્રતિબિંબિત કરવા શરીરને પૂરતું સંવેદનશીલ બનાવે છે. અને આમ તે સાચા આત્માની અભિવ્યક્તિ બને છે, અને દિવ્યીકરણ થતાં એક પરમ વ્યક્તિત્વની ટોચે પહોંચે છે, ભૌતિક રીતે પણ મૃત્યુ અને વિલયની આવશ્યકતાની પર થઈ શકે છે.

(શ્રી માતૃવાણી ગ્રંથ ૩ : પૃ. ૧૮૩)

*

આધ્યાત્મિકતાને તો હરેક વ્યક્તિએ પોતાના જીવનમાં આંતરિક રીતે જીવવાની છે. એ સિવાય તે માનવજાતિને માટે જીવતું સત્ય બની શકવાની નથી.

શ્રી અરવિન્દ

(માનવવિકાસ ચક્ર : ૨૯૧)

વૃત્ત વિશેષ

શ્રી અરવિન્દ સોસાયટી વડોદરા શાખાની શ્રી અરવિન્દ વીમેન્સ કાઉન્સિલ દ્વારા નવરાત્રિ દરમિયાન શ્રી અરવિન્દ નિવાસ ઉપર નીચે મુજબ કાર્યક્રમો યોજવામાં આવ્યા હતા.

તા. ૨૬-૯-૨૨, નવરાત્રિના પ્રારંભે શ્રી માતાજીની સ્થાપના કરીને શ્રી માતાજીની આરાધના રૂપે શ્રી માતાજી વિશેનાં સંસ્કૃત સ્તોત્રો, શ્લોકો તથા શક્તિ પરંપરાના ગરબાનું ગાન કરવામાં આવ્યું હતું. વીમેન્સ કાઉન્સિલની બહેનો ઉપરાંત ભાઈઓએ પણ કાર્યક્રમમાં ભક્તિ-ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લીધો હતો.

તા. ૨૮-૯-૨૨ના રોજ વીમેન્સ કાઉન્સિલ અને ભક્તિસંગીત વૃંદની સંયુક્ત પ્રસ્તુતીરૂપે 'ભક્તિ સંગીત'નો કાર્યક્રમ રજૂ થયો હતો. આ કાર્યક્રમ ભક્તિસભર શ્રી માતાજીની આરાધનાનો કાર્યક્રમ રહ્યો હતો. શ્રી અરવિન્દ આશ્રમના ભક્ત કવિઓની રચનાઓની ખૂબ ભાવપૂર્વક રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.

તા. ૧-૧૦-૨૨ના રોજ સાધકો અને ભક્તોના શ્રીમાતાજીના જીવન સાથે સંકળાયેલા અનુભવો / સંસ્મરણો વિશેના વાર્તાલાપો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. આ કાર્યક્રમ પણ ઘણો રસપ્રદ અને પ્રેરક રહ્યો. આ ત્રિદિવસીય શક્તિપર્વની ઉજવણીનું આયોજન અને માર્ગદર્શન શ્રી અંગિરાબેને કર્યું હતું. ત્રણેય દિવસોએ ભાવિકો દ્વારા વિવિધ પ્રસાદોનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

તા. ૨૮-૯ ના દિવસે દરેક ભાઈ-બહેનને લગભગ ૫૦૦ ગ્રા. ટોફીનું પેકેટ પ્રસાદ તરીકે આપવામાં આવ્યું હતું. કાર્યક્રમમાં ભાગ લેનાર સૌ અને સમગ્ર શ્રોતાગણ ભક્તિસભર વાતાવરણમાં તલ્લીન થઈ ગયાં હતાં.

(અહેવાલ : શ્રી કૈલાસ જોશી)

*

શ્રી અરવિન્દાયન કપડવણજ મુકામે તા. ૯-૧૦-૨૦૨૨, રવિવાર શરદપૂર્ણિમાના દિવસે શ્રી અરવિન્દના દિવ્યાંશની સ્થાપના દિનની ઉજવણી હર્ષોલ્લાસ સાથે કરવામાં આવી હતી. કાર્યક્રમનો આરંભ પ્રાર્થનાગાનથી થયો. શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ બ્રહ્મક્ષત્રિયે સુન્દરમ કૃત 'તું' હૃદયે વસનારી' નું ગાન ભાવવાહી રીતે કર્યું. સ્વાગતપ્રવચન ડૉ. કે. એસ. વર્માએ સંસ્કૃત શ્લોકગાનથી કર્યું. શ્રી અરવિન્દ રચિત મહાગ્રંથ 'દિવ્યજીવન' ના ૨૮મા પ્રકરણનું વાચન આ વિશિષ્ટ દિવસે કરવામાં આવ્યું હતું. સમારોહનું સમાપન પ્રાર્થના અને ધ્યાનથી થયું.

શ્રી અરવિન્દાયનના અધ્યક્ષ ઍડવોકેટ શ્રી તખ્તસિંહજી બી. ઝાલા, જેઓ ૩૦-૮-૨૦૨૨ના રોજ શ્રી માતૃચરણે લીન થયા તેમને સર્વ સાધકમિત્રોએ શ્રદ્ધાસુમન અર્પણ કર્યાં. કાર્યક્રમનું સુચારું સંચાલન ડૉ. કે.એસ.વર્માએ કર્યું.

(અહેવાલ : ડૉ. પુષ્પા ભટ્ટ)

સભ્યો/ગ્રાહકોને સૂચનો

૧. 'પ્રભુ અર્પણ' - સામાન્યતઃ દર મહિનાની પાંચમી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે.
૨. અંક ચોકસાઈથી ટપાલ દ્વારા રવાના કરાય છે. છતાં ટપાલમાં ગેરવલ્લે જાય અને અંક તા. ૨૦ સુધીમાં ન મળે તો પોતાના વિભાગની પોસ્ટ ઓફિસને ફરિયાદ કરી તેની નકલ અત્રે મોકલવી. બને ત્યાં સુધી બીજી નકલ મોકલવામાં આવશે.
૩. સરનામું બદલાયાની સૂચના ૧૫ તારીખ પહેલાં પોતાના સભ્ય/ગ્રાહક નંબર સાથે આપવી.
૪. સંસ્થા સાથે મેગેઝીનને લગતા પત્રવ્યવહારમાં આપનો સભ્ય/ગ્રાહક નંબર આપવો જરૂરી છે.
૫. શ્રી અરવિન્દ સોસાયટીની વાર્ષિક સભ્ય ફી (અ.ભા.૫ માસિક સાથે)

૧ વર્ષ	રૂા. ૨૦૦/-	૧૦ વર્ષ	રૂા. ૪૦૦૦/-(ડોનર મેમ્બર)
૩ વર્ષ	રૂા. ૫૮૦/-	૨૦ વર્ષ	રૂા. ૨૫,૦૦૦(કોર્પોરેટ મેમ્બર)
૫ વર્ષ	રૂા. ૯૬૦/-		

૬. ભારતમાં 'પ્રભુ અર્પણ'નું ફક્ત ગ્રાહક (સભ્યપદ વગર) તરીકેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૨૦૦/- છે.
૭. ગમે તે માસથી સભ્ય/ગ્રાહક થઈ શકાય છે. એક વર્ષથી ઓછી મુદત માટે સભ્ય/ગ્રાહક નોંધવામાં આવતા નથી.
૮. નવા સભ્ય/ગ્રાહકે લવાજમ મોકલતી વખતે "નવા સભ્ય/ગ્રાહક છે," એમ લખવું.
૯. નવા અથવા જૂના સભ્યો/ગ્રાહકો પોતાનું લવાજમ પોતાના સભ્ય/ગ્રાહક નંબર સાથે રૂબરૂમાં અથવા મની ઓર્ડરથી અથવા બેન્ક ડ્રાફ્ટથી "શ્રી અરવિન્દ સોસાયટી" ના નામથી ભરી શકે છે. જો ચેકથી લવાજમ ભરવાનું હોય તો વાર્ષિક લવાજમ ઉપરાંત વધારાની રકમ રૂા. ૨૦/- ઉમેરી ચેક લખવો.
૧૦. લવાજમ વસુલ કરવા માટે અંક વી.પી. થી મોકલાતો નથી.
૧૧. વ્યવસ્થા અંગેનો સર્વ પત્ર વ્યવહાર :
વ્યવસ્થાપક, 'પ્રભુ અર્પણ'-રવાનગી વિભાગ, શ્રી અરવિન્દ સોસાયટી, વડોદરા શાખાના નામથી કરવો.
૧૨. જે સભ્યોનું લવાજમ પૂરું થઈ ગયું હોય તેઓએ પોતાનું લવાજમ તુર્ત મોકલી આપવું. જે કવરમાં આપને 'પ્રભુ અર્પણ' મળે છે તેની ઉપર, આપના સભ્યપદ નંબર પછી ૧, ૪, ૭, વિ. અંક દર્શાવેલા હોય છે, તે કયા માસમાં આપનું લવાજમ પૂરું થાય છે તે દર્શાવે છે. લવાજમ પૂરું થયાની સૂચના વ્યક્તિગત રીતે આપવામાં આવતી નથી.

શ્રી અરવિન્દ વધુ સુગમ્ય થયા છે.

નિઃશંક, હવે તમે સહેલાઈથી શ્રી અરવિન્દ સાથે વહેવાર રાખી શકો છો. એવા ઘણા લોકો છે જે પોતાની જાતને શ્રી અરવિન્દના સંપર્કમાં મૂકે છે અને પોતાના પ્રશ્નોના પ્રત્યુત્તરો મેળવે છે. તેઓ આપણે માટે વધુ સુગમ્ય થયા છે અને તેઓ ખૂબ જ વધુ સક્રિય છે....

જો કશુંક બરાબર ન હોય અને તમારે એનું કારણ જાણવું હોય, અથવા તો તમે તમારી કોઈ નબળાઈથી છુટકારો મેળવવા માગતા હો, તમારે સાજા થવું હોય, સ્વચ્છ થવું હોય, શુદ્ધ થવા માટે કોઈ મુશ્કેલી દૂર કરી દેવી હોય — કોઈ પણ ઉત્તર મેળવવા માટે સમાધિ પાસે આવો અને શ્રી અરવિન્દ સમક્ષ તમારો પ્રશ્ન રજૂ કરો. તમને પ્રત્યુત્તર મળી જશે. માત્ર તેમનો ઉત્તર જ નહિ, તેમના આશીર્વાદ પણ તમને પ્રાપ્ત થઈ જશે. શ્રી અરવિન્દની કરુણા, શાંતિ અને એમનો પ્રકાશ તમને પ્રાપ્ત થઈ જશે. એમનો પ્રેમ જે સર્વશક્તિશાળી છે તે તમને ઘેરી લેશે, તમારો કબજો લઈ લેશે. એક વખત તમે તમારી જાતને પૂરેપૂરી રીતે તેમને સોંપી લેશો તો સર્વ દુર્ઘટનાઓ સામે તમને રક્ષણ પૂરું પાડવામાં આવશે. એ આના જેવું છે — એમની અસર. જેઓ સરળ છે, સત્યનિષ્ઠ છે, વિનમ્ર છે તેમની સમક્ષ તેઓ પોતાને પ્રકટ કરે છે. તેઓ ત્યાં છે, (સમાધિમાં) પૂરેપૂરા સભાન અને જગતની સર્વે પ્રવૃત્તિઓનું માર્ગદર્શન કરી રહ્યા છે.

એમની હાજરી સમાધિ આસપાસ સર્વત્ર સઘન રીતે આંદોલન રૂપે અનુભવાય છે. એમની અસર સાધકના કેન્દ્રસ્થ સ્વરૂપને ભેદીને અંદર પ્રવેશે છે, એ સ્વરૂપને સ્પર્શે છે અને સાધકની ચેતનાને આધ્યાત્મિક જીવન પ્રતિ સભાન કરે છે. અજ્ઞેયવાદી સુદ્ધાં, નાસ્તિકો, દુર્ભાવના ધરાવતા લોકો, જે લોકો કુતુહલવૃત્તિથી સમાધિની મુલાકાતે આવતા હોય છે તેઓ પણ ત્યાંની રહસ્યમય રસાયન વિદ્યા, એના કીમિયાથી આશ્ચર્યચકિત થઈને પાછા ફરે છે. એમને ત્યાં આંતર શાન્તિનો અનુભવ થાય છે. એનું કારણ એ જ કે શ્રી અરવિન્દ ત્યાં, સમાધિ આસપાસ તેમની શાન્તિ અને કરુણાની વર્ષા સતત કરતા રહે છે. લોકો જ્યારે એમની સમક્ષથી પસાર થતા હોય છે ત્યારે એમની આ શાન્તિ અને કરુણા તેમને તરબોળ કરી દે છે. શ્રી અરવિન્દની શક્તિ અને એમની સંનિધિની એ છે માની ન શકાય એવી વધુ સઘન ક્રિયા.

શ્રી માતાજી

(Blessings of the Grace pp 121-22)

Published on 5th of Every Month
Posted on 10th of Every Month at Vadodara HO

RNI NO GUJGUJ/2015/60353
RNP/VDR(E)338/2020-21
VALID UP TO 31/12/2023

(વર્ષ ૦૮ : અંક ૧૧)

વાર્ષિક લવાજમ ₹ ૨૦૦ - છૂટક અંક : ₹ ૨૦ (તા. ૧-૦૪-૨૦૨૧ થી)

શ્રી અરવિન્દ સોસાયટી, પોંડિચેરીની માસિક પત્રિકા
છૂટક અંકની કિંમત ₹ ૨૦-૦૦
વાર્ષિક લવાજમ ભારતમાં ₹ ૨૦૦
વિદેશ માટે-હવાઈ માર્ગે
અમેરિકન ડોલર ૨૫ વાર્ષિક

© શ્રી અરવિન્દ આશ્રમ ટ્રસ્ટ, પોંડિચેરી-૬૦૫ ૦૦૨

પ્રકાશક :

શ્રી શરદચંદ્ર એમ. જોશી, અધ્યક્ષ,
શ્રી અરવિન્દ સોસાયટી, શ્રી અરવિન્દ નિવાસ,
દાંડિયા બજાર, વડોદરા-૩૯૦ ૦૦૧
ફોન નં. (૦૨૬૫) ૨૪૧૨૬૮૫
E-mail : sasvadodara@aurosociety.org
વેબસાઈટ : www.auronivas.org

*

મુદ્રણસ્થાન : કૈલાસ પ્રિન્ટરી, ડી-૧૨, સરદાર એસ્ટેટ,
આજવા રોડ, વડોદરા. ફોન નં. ૨૫૧૩૪૭૩ મો.૯૮૭૯૦૦૬૦૯૦
E-mail : vishal6090@gmail.com

*

તંત્રી : શ્રી કિરીટકુમાર ઇન્દ્રવદન ઠક્કર

Published and Printed by Shri Sharadchandra M. Joshi,
on behalf of Sri Aurobindo Society, Vadodara
Published at Sri Aurobindo Nivas, Dandia Bazar, Vadodara-390001.
Printed at Kailas Printery D/12, Sardar Estate, Ajwa Road, Vadodara.
Editor : Shri Kiritkumar Indravadan Thakkar.